

**ЛУЧШИЕ
ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

международном научно-образовательном
электронном журнале

**ЧАСТЬ-13
ТОМ-1
01/2024**

OPEN ACCESS

ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

международный научный электронный журнал

ЧАСТЬ-13 ТОМ-1

Январь - 2024 год

СЫВОРОТОЧНЫЙ БЕЛОК ДЛЯ ДЕТСКОГО ПИТАНИЯ

маг. М.М.Собирова, С.К. Атхамова, Э.Ш.Санаев

Ташкентский химико-технологический институт

Аннотация: Для обеспечения рационального сбалансированного питания в рацион ребенка должны входить в необходимом количестве и требуемом соотношении все основные пищевые вещества: белки, незаменимые аминокислоты, жиры, углеводы, минеральные вещества, витамины, вода. По этому изучали белковый состав сыворотки. В результате в молочном сыворотки белок составляет 1,02%, а в цельном молоке 0,98%. Углеводный состав молочной сыворотки разделяются кислотном гидролизе. Исследование продуктов гидролиза по бумажной хроматографии представлены лактоза.

Abstract: To ensure a rational balanced diet, the child's diet should include in the required amount and required ratio all the main nutrients: proteins, essential amino acids, fats, carbohydrates, minerals, vitamins, water. Therefore, the protein composition of the serum was studied. As a result, in whey protein is 1.02%, and in whole milk 0.98%. The carbohydrate composition of whey is reduced by acid hydrolysis. The study of hydrolysis products by paper chromatography presented lactose

Ключевые слова: Подсырная сыворотка, сухие вещества, кислотность, жирность, белковый и углеводный состав.

Keywords: Cheese whey, solids, acidity, fat content, protein and carbohydrate composition.

Одним из условий всестороннего гармоничного развития подрастающего поколения является полноценное питание. Правильная реализация питания с первых дней жизни ребенка повышает защитные реакции организма и играет важную роль в профилактике заболеваний.

Для обеспечения рационального сбалансированного питания в рацион ребенка должны входить в необходимом количестве и требуемом соотношении все основные пищевые вещества: белки, незаменимые аминокислоты, жиры, углеводы, минеральные вещества, витамины, вода [1-3].

В настоящее время возрастающее внимание уделяется обеспечению полноценным питанием детей, особенно в раннем возрасте. Это обусловлено вполне объективными причинами.

Выше указанными данными мы провели исследование молочной подсырной сыворотки. По калорийности подсырной сыворотки составляет 36% от цельного молока. Усвояемость основных компонентов подсырной сыворотки соответствует цельному молоку. За счет превалирования лактозы и сывороточных белков она повышает показатель на 98% [3].

Известно, что при производстве сыров выходит очень много сыворотки. Мы получили подсырную сыворотку из трех литра молоко и провели физико химические анализы. Результаты приведена в таблице №1

Таблица

1

Физико-химические параметры сыворотки

№	Наименование	Сухой вещество %	Плотность Кг/см ³ при 20°С.	Кислотность °Т.	Жирность %
1	Цельное молоко	10.8	1,024	21	3,5
2	Подскрная сыворотка	4	1,029	60	1,5

Из таблица видно что,кислотность подсырной сыворотки увеличивается три раза больше чем цельного молоко.

После этого изучали белковый состав сыворотки.

Для определения содержания белка отбирали навески измельченных образцов в термостойкие конические колбы с точностью до 0,001г. К отобранной навеске приливали 5 мл концентрированной серной кислоты H₂SO₄ (ρ 1,84 г/см³). Колбы помещали на песчаную баню или терморегулируемую плиту, устанавливая температуру, равную 400⁰ С и доводили до кипения, избегая бурного кипения.Через 20 мин, для ускорения минерализации в колбы приливали 0,2 мл концентрированной перхлорной кислоты. Нагревание продолжали до полного обесцвечивания раствора в колбах (около 3 часа). После этого, колбы оставляли на плитке на 15-20 мин, а затем охлаждали. В охлажденные колбы по стенкам осторожно проливали 10 мл дистиллированной воды и количественно переносили в мерные колбы емкостью 50 см³, доводя объем в колбах до метки, и тщательно перемешивали[4-5].

После минерализации, для определения содержания белка по азоту, в мерные колбы отбирали аликвоты, добавляли до половины объема

дистиллированной воды, затем раствор нейтрализовали 1 % - ным раствором NaOH до посинения лакмуса (на 1 мл вытяжки - приблизительно 1-2 мл щелочи). Во избежание появления опалесценции в колбы добавляли 0,5 мл 50%-ного раствора Сегнетовой соли и затем 1 мл реактива Несслера. Растворы в колбах доводили до метки водой и тщательно перемешивали. При этом растворы должны быть совершенно прозрачными. Появление мути, свидетельствует о неполной минерализации или о том, что используемые реактивы не достаточно чистые.

При малом содержании белка в пробах, растворы в колбах окрашиваются в желтый цвет, при высоком - в темно оранжевый. Яркость окраски не должна превышать последнюю точку шкалы.

Через 15 минут растворы колориметрировали при длине волны $\lambda = 400$ нм. Определяется оптическая плотность в спектрофотометре СФ 46.

В качестве контрольного раствора для построения градуировочного графика использовали стандартный раствор химической чистый перекристаллизованного хлористого аммония (NH_4Cl) с концентрацией азота 0,1 мг/мл.

В результате в молочном сыворотки белок составляет 1,02%, а в цельном молоке 0,98%.

Углеводный состав молочной сыворотки определяются кислотном гидролизе.

Для этого образец сыворотки гидролизовали 2н серной кислотой 8 часов при температуре 80-90°C. Затем гидролизатнейтрализовали бариит карбонатом фильтровали и упаривали в вакуум-аппарате при $45 \pm 5^\circ\text{C}$. Нисходящую хроматографию проводили на бумаге марок FN 1 и FN 12. Для хроматографии использовали систему растворителей (соотношение по объему) бутанол-пиридин-вода 6:4:3. Сахара выявляли 1%-ным раствором кислого анилин-фталата в течение 10 мин при 105°C . Идентификацию сахаров проводили с использованием свидетеле моносахаридов. Исследование продуктов гидролиза показало наличие соответствующих олигосахаридов. По данным бумажной хроматографии представлены свободные сахара только лактозой.

Таким образом в подсырной сыворотки обогащенным белком и основной сахар является олигосахарид лактоза.

Список использованной литературы:

1. Твердохлеб Г.В. Химия физика молока и молочных продуктов/Г.В. Твердохлеб., Р.И. Рамаускас.-М., Дели принт 2006.- 57-67с.
2. Твердохлеб Г.В. Технология молока и молочных продуктов./Г.В. Твердохлеб, Г.Ю. Сажикова, Р.И. Раманаускас.-М., ДеЛипринт 2006.-236-269с.
3. Храмцов А.Г. Безотходная технология в молочной промышленности./А.Г. Храмцов, П.Г. Нестеренко.-М., Агропромиздат 1989.- 81-100,202-241с.
4. Машковский.М.Д. Государственный Фармакопея Спектрофотометрический метод определения белка., М.Д. Машковский, Э.А. Бабаян.-М., Медицина 1989.-392с.
5. Ермаков А.И. Арасимович В.В. “Методы биохимического исследования растений” М. Агропромиздат 1982.-120с.

IT ni TIBBIYOTDAGI O'RNI

Abduganiyeva Shohista Xodjiyevna,

Biofizika va tibbiyotda axborot texnologiyalari kafedrasida katta o'qituvchisi.

Xojiaxmedova Sitorabonu Ahmadjon qizi.

Toshkent Davlat Stomatologiya instituti 1-bosqich magistratura talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ITning zamonaviy tibbiyotda ishlatilishi, o'rni, afzallik tomonlari, ishonchligi, samaradorligi hamda avtomatlashtirilgan tizimlar odatda bemorlarni ro'yxatga olish, shifoxona ichidagi o'tkazish, bo'shatish, tayinlash, diagnostika ma'lumotlarini kiritish, moliyaviy masalalar va operatsiyalarni o'z ichiga olishi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy tibbiyot, avtomatlashtirilgan tizimlar, elektron navbat yaratish, elektron texnologiyalar.

Axborot texnologiyalari - axborotni saqlash, to'plash, qayta ishlash, ko'rsatish va uzatishni ta'minlovchi texnologik zanjirga birlashtirilgan usullar, ishlab chiqarish jarayoni va dasturiy-texnik vositalar majmuidir. Ushbu zanjirning (axborot texnologiyalari) faoliyat ko'rsatishdan maqsadi: axborot resurslaridan foydalanish jarayonlarining mehnat intensivligini pasaytirish va ularning ishonchligi va samaradorligini oshirish. Zamonaviy tibbiyot korxonalarida juda katta hajmdagi ma'lumotlarni ishlab chiqaradi va to'playdi. Tibbiy yordam sifati, butun mamlakat va xususan uning har bir hududiy sub'ektining rivojlanish darajasi, shuningdek, aholining umumiy turmush darajasi shifokorlar, davlat boshqaruvi organlari, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan ushbu ma'lumotlardan qanchalik samarali foydalanayotganiga bog'liq va menejerlar. Axborot texnologiyalari sog'liqni saqlashning ajralmas tarkibiy qismiga aylandi, ammo ularni Rossiyada tibbiyot sohasida joriy etish jarayoni bir xil emas. Shuni ta'kidlash kerakki, Rossiyada mahalliy tibbiy axborot tizimlari va tarmoqlarining jadal rivojlanishi kuzatildi. Hozirgi vaqtda tibbiyot amaliyotida kompyuterlashtirilgan kasallik tarixi va atamalarni tasniflash tizimlari keng tarqaldi. Bundan tashqari, atamalar va ma'lumotlar bazasi o'rtasidagi munosabatlar muhim rol o'ynaydi. Ba'zi mutaxassislar fikriga ko'ra, hududiy, keyin esa global tibbiy axborot tizimlarini yaratish kerak. Axborot tizimlarining hozirgi holati bemorlarning elektron yozuvlarini moliyaviy ma'lumotlar va tibbiy tasvirlar arxivi, tibbiy asboblardan kuzatuv ma'lumotlari, kuzatuv tizimlari natijalari, zamonaviy axborot almashish

vositalari (kasalxonalardagi elektron pochta, video konferentsiya, Internet va boshqalar). Shuni ta'kidlash kerakki, ko'pchilik mutaxassislar tibbiy axborot tizimlari uchun kompyuterlashtirish bilan bog'liq besh xil darajani aniqlay oladilar. Mutaxassislarning ta'kidlashicha, sog'liqni saqlash axborot tizimlarining birinchi darajasi avtomatlashtirilgan tibbiy yozuvlardir. Bu daraja bemor ma'lumotlarining faqat yarmi kompyuter tizimiga kiritilganligini aniqlaydi va foydalanuvchilarga hisobot shaklida turli shakllarda taqdim etiladi. Boshqacha qilib aytganda, ushbu kompyuter tizimi qog'ozga asoslangan bemorlarni boshqarish texnologiyalari atrofidagi avtomatlashtirilgan muhitdir. Avtomatlashtirilgan tizimlar odatda bemorlarni ro'yxatga olish, shifoxona ichidagi o'tkazish, bo'shatish, tayinlash, diagnostika ma'lumotlarini kiritish, moliyaviy masalalar va operatsiyalarni o'z ichiga oladi. Shunday qilib, ular asosan har xil turdagi hisobotlar uchun qo'llaniladi. To'liq ma'noda bir necha yil oldin hech kim sog'liqni saqlash tizimini avtomatlashtirish haqida o'ylamagan edi. Barcha hujjatlar, shu jumladan kartochkalar, byulletenlar va dori-darmonlar uchun retseptlar qog'ozga qo'lda yozilgan. Bu nafaqat shifokor va hamshiralarning ish tezligiga, balki tibbiyot xodimlarining bemorlarga xizmat ko'rsatish sifatiga ham ta'sir ko'rsatdi, tibbiy xatolar mavjudligiga va kerakli hujjatlarni to'ldirishga ko'p vaqt sarflanishiga olib keldi. Sog'liqni saqlashni axborotlashtirishning butun jarayoni shifokorlarga bir-biri bilan muloqot qilish, tibbiy bilim va texnologiyalar arxivlari va kutubxonalariga kirish, shuningdek, ish joyidan va real vaqt rejimida ishlaydigan asbob-uskunalar bilan o'zaro aloqada bo'lish imkonini beradigan yagona tibbiy axborot makonini yaratishga qaratilgan.

Sog'liqni saqlashda axborot texnologiyalaridan foydalanish birinchi navbatda quyidagi muammolarni hal qilishga qaratilgan:

- elektron navbat yaratish, mutaxassislarning elektron qabuliga yozilish;
- tibbiy yordam sifatini monitoring qilish va boshqarish;
- bemorlarni tekshirish va davolash uchun zarur bo'lgan vaqtni qisqartirish;
- klinika ichida hamda dorixonalar va boshqa muassasalar bilan o'zaro hamkorlik qilish uchun yagona axborot tarmog'ini yaratish;
- tibbiyot muassasalari faoliyatining shaffofligini va boshqaruv qarorlari samaradorligini oshirish;
- mutaxassislarga konsalting tibbiy yordam ko'rsatish;
- bemorning fiziologik parametrlarini kuzatish;
- turli tibbiy hujjatlarni avtomatlashtirish;
- davolash tarixi to'liq bo'lgan barcha bemorlarning elektron ma'lumotlar bazasini yaratish va yuritish;

tegishli hududlarda jangovar harakatlar paytida telemeditsina yordamini ko'rsatish.

Bundan tashqari, tibbiyot va sog'liqni saqlash sohasiga axborot texnologiyalarining joriy etilishi tibbiyot xodimlarining vaqtini sezilarli darajada tejaydi, bu esa tibbiyot muassasalari xodimlariga qog'oz bilan o'ynamay, bemorlar bilan ko'proq vaqt o'tkazish imkonini beradi. Shuni ham ta'kidlash kerakki, AT tufayli tibbiy xizmatlardan foydalanish imkoniyati ham ortib bormoqda, bu esa aholining geografik jihatdan olis hududlarda joylashgan qismi, shuningdek, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun muhim ahamiyatga ega. Sog'liqni saqlash sohasidagi vazifalarni avtomatlashtirish klinikalarda ko'plab zamonaviy tibbiy asboblardan, kuzatuv tizimlari va individual kompyuterlarning paydo bo'lishi bilan bog'liq. Bu sog'liqni saqlash sohasida ham yirik tibbiyot markazlarida, ham o'rta tibbiyot markazlarida va hatto kichik klinikalarda ham axborot tizimlarining sezilarli darajada ko'payishiga olib keldi. Hozirgi vaqtda tibbiyot ehtiyojlari uchun axborot-kommunikatsiya infratuzilmasi elementlari mavjud. yaratilgan va bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Shahar va qishloqlarda tibbiy axborot-tahlil markazlari, majburiy tibbiy sug'urta jamg'armalari va tibbiy sug'urta tashkilotlarining avtomatlashtirilgan axborot tizimlari yaratildi. O'zbekiston tibbiyot muassasalari amaliyotiga tibbiy axborot tizimlari (TIB) faol joriy etilmoqda. MIS - davolash jarayonining bir qismi sifatida tibbiy muassasaning elektron hujjat aylanishini birlashtiradigan kompleks avtomatlashtirilgan axborot tizimi. MIS tibbiyot muassasasi xodimlari uchun tibbiy hujjatlarni, diagnostika va laboratoriya tekshiruvlari ma'lumotlarini va hokazolarni shakllantirishning odatiy jarayonlarini sezilarli darajada soddalashtiradi. Ushbu ma'lumotlarning elektron ko'rinishida mavjudligi shifokorga bemor haqidagi barcha mavjud ma'lumotlarni tezda olish imkonini beradi va shu bilan tezlashadi. tibbiy qaror qabul qilish vaqti tibbiy yordam sifatiga ijobiy ta'sir qiladi. Axborot texnologiyalarini tibbiyotga joriy etish muammolaridan biri sog'liqni saqlash tizimini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan jihozlash darajasi o'ta xilma-xil bo'lib, asosan avtonom avtomatlashtirilgan ish stansiyalari sifatida bir nechta kompyuterlardan foydalanish bilan cheklanadi. Axborotlashtirish sohasidagi yana bir muammo sog'liqni saqlash tizimi - qo'llaniladigan dasturiy ta'minotning - apparat platformalarining birlashtirilmaganligi.

Xulosa. Sog'liqni saqlash muassasalarida deyarli hamma joyda o'rnatilgan dasturiy ta'minotning yagona turi - bu majburiy tibbiy sug'urta tizimida ko'rsatiladigan xizmatlar reestrini hisobga olish uchun ishlab chiqilgan dasturlar,

shuningdek, imtiyozli dori vositalari bilan ta'minlash uchun axborot tizimlarining tarkibiy qismlari. Natijada tibbiyot muassasalari va tashkilotlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish va ulardan foydalanish bo'yicha yagona yondashuvni yaratishning imkoni bo'lmayapti, mavjud dasturiy yechimlarning integratsiyalashuvi juda cheklangan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдуганиева, Ш. Х., & Никонорова, М. Л. (2022). Цифровые решения в медицине. Крымский журнал экспериментальной и клинической медицины, 12(2), 73-85.
2. Исаев Г.Н. Информационные технологии: учебное пособие. Изд-во: Омега-Л, 2012. – 464 с.
3. Гусев А. В., Романов Ф. А., Дуданов И. П., Воронин А. В. Информационные системы в здравоохранении. Петрозаводск. – Изд-во ПетрГУ, 2002. – 120 с.
4. Зубов Е.В., Гатаутдинова Г.Ф., Гуляева О.В. Медицинские информационные системы. Перспективы развития // Актуальные вопросы педиатрии. Пермь:Книжный формат, 2017. С. 79-83.
5. Когаленок В.Н., Царева З.Г., Тараканов С.А. Проблемы внедрения медицинских информационных систем автоматизации учреждений здравоохранения. Комплекс программных средств «Система автоматизации медикострахового обслуживания населения» // Врач и информационные технологии, 2012. № 5. С. 73-77.
6. Шишаев, М. Г., Пимешков, В. К., Никонорова, М. Л., & Ломов, П. А. (2023). Формирующий искусственный интеллект: новые возможности информационной поддержки регионального управления. Экономика. Информатика, 50(2), 423-438.

STOMATOLOGIYADA ITNING AHAMIYATI

Abduganiyeva Shohista Xodjiyevna
Biofizika va tibbiyotda axborot texnologiyalari
kafedrasida katta o'qituvchisi

Muxtarov Bekzod Boymurat o'g'li
Toshkent Davlat stomatologiya Instituti
1- bosqich magistratura talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada stomatologiya hamda stomatologiyada IT ni ahamiyati, ishlatilishi, IT sabab stomatologiyadagi qulayliklar, bemorlardagi kasalliklarga aniq tashxis qo'yishda hamda stomatologik muammolarni tezda va o'ta aniqlik bilan bartaraf etishda ITni ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Stomatologiya, tibbiyot, IT, bemor, telestomatologiya, axborot texnologiyalari.

Zamonaviy texnologiyalar odamlar hayotining barcha sohalariga tom ma'noda kirib boradi. Xususan, ular tibbiyotning turli sohalarini rivojlantirish uchun ishlatiladi. Shuning uchun siz yangi texnikalar va umumiy muammolarni hal qilish usullarining paydo bo'lishini kuzatishingiz mumkin. Ular yaxshi natijalarga erishishga yordam beradi, yangi standartlarga erishish imkoniyatini beradi va ko'proq bemorlarga yordam beradi. Tibbiyot sohalarida stomatologiya juda faol rivojlanmoqda. So'nggi paytlarda unda bir qator yangi davolash usullari paydo bo'ldi, jumladan IT texnologiyalaridan foydalanishni boshlagan stomatologlar. Bemorlarda stomatologik muammolarni bartaraf etishning ilgari mavjud bo'lgan usullari bilan solishtirganda, ular bilan batafsilroq tanishish, ularning xususiyatlari va afzalliklarini aniqlash tavsiya etiladi.

Masofaviy stomatologiya (Telestomatologiya) nima? Ko'pincha bemorlar to'g'ri davolanish uchun o'z vaqtida shifokorga tashrif buyurish imkonini yo'qligi bilan duch kelishadi. Buning sabablari - ayrim bemorlarning kam harakatchanligi, yashash joyining uzoqligi, surunkali kasalliklar va boshqa omillar. Bunday bemorlarga diagnostika uchun tish shifokoriga tashrif buyurish juda qiyin. Biroq, bu muammoni masofaviy stomatologiya yoki telestomatologiya orqali hal qilish mumkin. Telestomatologiya masofadan turib maslahat olish, og'iz bo'shlig'ining turli joylarini suratga olish va ularni baholash uchun mutaxassisga yuborish imkoniyatini o'z ichiga oladi.

Bundan tashqari, stomatologiyada allaqachon qo'llanilgan ScanBox kabi dasturlar smartfon kamerasiga ulanish, kerakli fotosuratlarini olish, kuzatilgan sohada - og'iz bo'shlig'idagi tasvirni kattalashtirish va ularni ortodontologga yuborish imkonini beradi. Ushbu texnologiya bemor va tish shifokori uchun afzalliklarning to'liq ro'yxatini taqdim etadi:

Jiddiy tish kasalliklarining o'z vaqtida oldini olish qobiliyati. Shifokor kasalliklarning asosiy ko'rinishlarini sezishi va ularning keyingi rivojlanishining oldini olish uchun zarur tavsiyalar berishi mumkin;

Tasvirlarni yuborish bemorni qiziqtirgan turli mavzular bo'yicha shifokor bilan masofadan va zudlik bilan maslahatlashish imkonini beradi;

Maxsus dasturdan olingan stomatologik fotosuratlardan foydalangan holda, ortodontist bemorning sog'lom tabassumiga g'amxo'rlik qilish uchun maxsus tekislash vositalarini tayyorlashi mumkin. Keyinchalik, rektifikatorlar pochta orqali yuboriladi;

O'z vaqtida tekshirish rivojlanishning dastlabki bosqichlarida muammolarni aniqlash imkonini beradi. Shuning uchun tishlar uzoqroq vaqt davomida davolanishdan keyin saqlanib qoladi;

Ushbu maslahatlar, shuningdek, tish shifokoriga jismoniy tashrif buyurishning arzonroq alternativi hisoblanadi. Bundan tashqari, ushbu texnologiyadan muntazam foydalanish bilan tish shifokori doimiy ravishda o'z mahoratini oshiradi.

Og'iz ichidagi kamera.

Stomatologlarning ta'kidlashicha, ko'pincha bemorning og'iz bo'shlig'idagi ba'zi muammolar nafaqat tishlar bilan bog'liq yoki faqat vizual ravishda to'g'ri tekshirishga to'sqinlik qiladigan fiziologik xususiyatlar tufayli yashiringan. Shuning uchun bunday bemorlar uchun to'g'ri tashxis qo'yish uchun qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish kerak. Ilgari tish shifokoriga faqat ko'zgular va o'z tajribasi bilan to'g'ri tekshiruv o'tkazishga yordam bergan. Biroq, stomatologiyada zamonaviy IT-texnologiyalar tobora ko'proq shifokorlarning intraoral kameralardan foydalanishiga olib keldi. Ushbu texnologiya tishlar, bo'g'imlar va jag'larning tuzilishini batafsil o'rganish, stomatologning pozitsiyasidan ko'rinib bo'lmaydigan yashirin muammolarni ko'rish imkonini beradi. Bundan tashqari, ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra mutaxassislar batafsil davolash rejasini tuzishlari mumkin. Bemorning butun og'iz bo'shlig'i uchun. Bu tufayli, murakkab holatlar bilan ishlaganda ham, batafsil davolash rejasini ishlab chiqish mumkin, keyinchalik og'iz bo'shlig'ida bir muddat joylashtiriladigan individual tuzilmalarning shakllanishiga g'amxo'rlik qilish yoki doimiy kiyinish uchun.

Og'iz ichidagi kameralar bemorga butun rasmni ko'rsatishga imkon beradi, chunki ulardagi tasvirni ekranda onlayn ko'rsatish mumkin. Bu, shuningdek, davolanishni yaxshilashga yordam beradi, shifo tezroq sodir bo'ladi va stomatologik mijozlar kamroq noqulayliklarga duch kelishadi, chunki kameralar ularga ehtiyotkorlik va ehtiyotkorlik bilan harakat qilish imkonini beradi.

Modellashtirish va 3 D bosib chiqarish.

Simulyatsiya - stomatologiyada ham qo'llaniladigan yana bir raqamli texnologiya. Zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda og'iz bo'shlig'ining aniq virtual nusxasini yaratish yoki davolash jarayonida foydalanish kerak bo'lgan individual dizaynlarni ishlab chiqish ham katta hajmdagi ma'lumotlarni olish imkonini beradi. Stomatologlar eng maqbul davolash taktikasini tanlash uchun kerakli ma'lumotlarni oladi. Modellashtirish va 3D bosib chiqarishning o'ziga xos xususiyati bu usullarning samaradorligidir. 3D-printerning natijalari bugungi kunda stomatologiyada allaqachon qo'llanilishi mumkin - bunday texnologiyalar tanlangan materialdan alohida tuzilmalarni chop etish imkonini beradi va modellashtirish ularni oldindan ishlab chiqish imkonini beradi. Bundan tashqari, natijada olingan dizaynlarning sifati eng yuqori darajada bo'ladi, chunki inson xatosi istisno qilinadi - yaratilgan model chop etish uchun yuborilgandan so'ng, barcha bosqichlar uskuna tomonidan amalga oshiriladi. Modellashtirish ko'plab tafsilotlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi va elementlarning dastlabki o'rnatilishi amalga oshiriladi. Bundan tashqari, kompyuterdagi barcha ma'lumotlarni saqlash tufayli, model variantlari yoki ilgari o'tkazilgan skanerlash ma'lumotlari, uning joylashgan joyidan qat'i nazar, tezda ixtisoslashgan mutaxassisga o'tkazilishi mumkin. Bu mutaxassislar o'rtasida samarali hamkorlikni va foydali tajriba almashishni osonlashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, stomatologiyadagi zamonaviy texnologiyalar tibbiyotning ushbu sohasi uchun haqiqiy yutuqdir. Tish davolash va boshqa og'iz muammolari ko'p odamlar uchun hayotlari davomida zarur. Shu sababli, deyarli har bir kishi davolanish sifatidagi farqni qadrlashi, shuningdek, kerakli miqdorda kerakli yordamni olishi mumkin. IT-texnologiyalari stomatologlarga ishning chinakam murakkab bosqichlarini bajarishga va noodatiy va nostandart holatlarni optimal va samaraliroq yengishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Dental 4 Windows/Clinic 4 windows. Система управления ЛПУ // Руководство пользователя, d4w.ru, 2017. [Электронный ресурс]. Режим доступа:

[https://www.google.am/webhp?sourceid=chromeinstant&ion=1&espv=2&ie=UTF8#/
/](https://www.google.am/webhp?sourceid=chromeinstant&ion=1&espv=2&ie=UTF8#/) (дата обращения: 05.02.2017).

2. Dental 4 Windows. Система управления стоматологической практикой // Руководство пользователя, d4w.ru, 2017. [Электронный ресурс]. Режим доступа:

[https://www.google.am/webhp?sourceid=chromeinstant&ion=1&espv=2&ie=UTF8#/
8#/](https://www.google.am/webhp?sourceid=chromeinstant&ion=1&espv=2&ie=UTF8#/) (дата обращения: 03.02.2017).

3. Абдуганиева, Ш. Х., & Никонова, М. Л. (2022). Цифровые решения в медицине. Крымский журнал экспериментальной и клинической медицины, 12(2), 73-85.

4. Маркетинг, менеджмент и информационные технологии в стоматологии // СТАТЬИ, infodent.ru, 2017. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.infodent.ru/management.html/> (дата обращения: 01.02.2017).

4. Dental clinic management», MerSoft LLC, mersoft.am. [Electronic resource]. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B6GK5JfUnrGeDc3dUYzeEY2Tms/view/> (date of access: 031.01.2017).

5. Котляров В. П., Коликова Т. В., Основы тестирования программного обеспечения. М.: Интернет-университет информационных технологий, Бином. Лаборатория знаний, 2009. 288 с.

6. Прокопова Н. С. Анализ существующего инструментария для проектирования Интернет-магазина // Auditorium. Электронный научный журнал Курского государственного университета. 2017. № 1 (13). URL: <http://auditorium.kursksu.ru/pdf/013-012.pdf> (дата обращения: 11.12.2018)

7. Прокопова Н. С., Васильев Д. А. Анализ подходов к повышению безопасности интернет-сайтов, развернутых с использованием систем наполнения контентом // Auditorium. Электронный научный журнал Курского государственного университета. 2017. № 2 (14). URL: <http://auditorium.kursksu.ru/pdf/014-014.pdf> (дата обращения: 11.12.2018)

ЁНОҚ-ОРБИТАЛ КОМПЛЕКСИ ЖАРОХАТЛАРИДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН АСОРАТЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ

Мухтаров Бекзод

*Тошкент давлат стоматология институти Юз-жағ
жарроҳлиги кафедраси 70910102-Юз жағ жарроҳлиги
мутахасислиги 1- боскич магистратура талабаси*

А Н Н О Т А Ц И Я

Мавзунинг долзарблиги. Юз-жағ соҳаси травматик жароҳатлари охирги 10 йилликда тиббиётнинг долзарб муаммоларидан бири бўлиб қолмоқда (Давыдов Д.В., 2016, Бакушев А.П., 2016; Vrinceanu D., 2014). Бир қатор муаллифларнинг маълумотларига кўра, юз суяклари жароҳатлари орасида юз ўрта қисми жароҳатлари 18-31%ни ташкил қилади ва булар орасида асосан ёноқ-орбитал комплекси (ЁОК) жароҳатлари (70%гача) кўпроқ учрайди.

Замонавий стоматологиянинг ютуқларига қарамасдан, ёноқ-орбитал комплекси жароҳатларини тиклаш жиддий тиббий ва ижтимоий муаммолигича қолмоқда. Бутун жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти (БЖССТ) маълумотларига кўра, сўнгги ўн йилликда юз скелети тузилмаларининг шикастланишлари 2,4%га ошган (WHO, 2016). Олимларимизнинг олиб борган тадқиқотларига кўра ЁОКнинг жароҳатлари юз-жағ соҳасининг энг кенг тарқалган жароҳатлари қаторига кириб, уларнинг сони доимий равишда ортиб бормоқда (Баймурадов Ш.А., Юсупов Ш.Ш., 2019). Худди шундай вазият Европа, Осиё, Шимолий ва Жанубий Америка мамлакатларида ҳам кузатилади (Hwang W.J., 2017; Al- Moraissi E.A., 2017; Jacobs S.M., 2018; Koryczan P., 2015; Schneideraetal D., 2015). Охирги 10 йилликда юз ўрта қисми жароҳатларини жарроҳлик усулда даволашнинг турли услубларини қўллашнинг тўпланган тажрибаси кўрсатилаётган ёрдамнинг сифатини ошириш имкониятини беради, бироқ амалга оширилаётган жарроҳлик амалиётларининг натижалари ҳар доим ҳам қониқарли эмаслиги кузатилмоқда. Бунда жарроҳлик амалиётини оптимал муддати ва ҳажми, фиксация қилиш мосламаларининг танлови, уларнинг уйғунлиги, юқори жағ бўшлиғининг олд ва латерал девори ҳамда кўз туби нуқсонларини бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган имплантат ва автотрантспантатларни тўғри танлаш муҳим роль ўйнайди (Еолчиян С.А., 2014; Шомуродов К.Э., 2017; Kim H.S., 2016; Birkenfeld F., 2016).

Юқорида санаб ўтилган омилларни етарлича баҳоламаслик одатда жиддий асоратларга, хусусан, яллиғланиш жараёнларининг ривожланишига, даволаниш муддатларининг узайишига, жароҳатдан кейинги қўпол эстетик ва функционал бузилишларига олиб келади, натижада қўп босқичли реконструктив тиклов операцияларини бажаришга эҳтиёж туғилади. Адабиётда келтирилган маълумотларга кўра, бундай беморларнинг 80%и ҳозирги пайтида остеосинтез қилиш талаб этилади (Li R., 2015).

Сўнгги йилларда 3Д технологиялардан фойдаланган ҳолда индивидуал тайёрланган имплантатлардан фойдаланиш оммалашиб бормоқда. Бироқ, ушбу имплантатларнинг қулайлиги, яхши эстетик натижа бериши ва бошқа ижобий хусусиятлари билан бир қаторда уларнинг иқтисодий жиҳатдан қимматлиги, тайёрланиш муддатининг узоқлиги каби ноқулайликлари, 3Д технология асосида тайёрланадиган имплантатларни барча беморларда қўллаш имкониятларини чеклаб қўяди.

Юқоридагиларни инобатга олиб, ЁОКнинг жароҳатларидан кейинги дефект ва деформацияларни тиклашда учун ҳозирда қўлланилаётган усулларга альтернатива сифатида суяк цементлари қўллашни келтириш мумкин. Бу усул ҳали етарли даражада оммалашмаган бўлиб бизнинг фикримизча, ЁОКнинг жароҳатларидан кейинги дефект ва деформацияларни тиклашда кам сарф-харажатларга эга функционал ва эстетик натижаларга олиб келадиган истиқболли усуллардан ҳисобланади.

Ўзбекистонда юз-жағ суяклари шикастланиши бўлган беморларни жарроҳлик даволаш масалаларга қўп тадқиқотлар бағишланган бўлсада (Жилонов А.А., 2009; Баймурадов Ш.А., 2014; Касымов Ф.О., 2015; Шомуродов К.Э., 2017), бироқ, ЁОК жароҳатларининг хирургик давосини такомиллаштиришнинг самарадорлиги баҳоланмаган.

Бу борада ЁОК суяклари синган беморларни ташхислаш алгоритмлари ҳамда уларнинг янги реконструктив тиклов даволаш усулини ишлаб чиқиш ниҳоятда долзарб бўлиб қолмоқда ва бу мазкур тадқиқотни амалга ошириш учун асос бўлиб хизмат қилади.

Тадқиқотнинг мақсади: ЁОК жароҳатлари бўлган беморларда жарроҳлик тиклов операцияларида даволаш самарадорлигини рентгенконтраст суяк цементи қўллаш орқали ошириш ва комплекс даво чораларини куллаш

Тадқиқотнинг вазифалари:

1. ЁОК нуқсонларининг учраш частотаси, этиологияси ва оғирлик даражасини аниқлаш учун ретроспектив таҳлил ўтказиш;

2. ЁОК жароҳатдан кейинги нуқсонини 3D-дастур ёрдамида моделлаштириш ва унга мос индивидуал имплантатларни тайёрлаш ҳамда улар ёрдамида ЁОК нуқсонларини тиклаш усулини ишлаб чиқиш;

3. ЁОК жароҳатдан кейинги нуқсонини даволашда суяк цементи, титан пластиналар ва аутоотғай қўллаш самарадорлигини клиник-функционал, рентгенологик, антропометрик, офтальмологик, неврологик текшириш усуллари натижаларига асосланган ҳолда қиёсий баҳолаш.

4. “Surgical Simplex P” рентгенконтраст суяк цементи қўллаш орқали ЁОК жароҳатдан кейинги нуқсонларини даволаш алгоритмини ишлаб чиқиш ва амалиётга тадбиқ этиш.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқотда клиник ва рентгенологик 3D реконструкцияли мультиспирал компьютер томографияси, фотометрик текширувлар, офтальмологик текширувлар, неврологик текширувлар, статистик таҳлиллардан фойдаланилди.

Илмий раҳбар:

Юз-жағ жарроҳлиги кафедраси: Phd, т.ф.н

Хусанов Достон Рустамович

Жарроҳлик стоматология кафедраси: Доценти, т.ф.н

Файзиев Бахтиер Равшанович

Офтальмология кафедраси: Доцент, т.ф.д

Агзамова Сайёра Саидазимовна

ПРОФИЛАКТИКА ВОСПАЛИТЕЛЬНЫХ ОСЛОЖНЕНИЙ ПЕРЕЛОМОВ НИЖНЕЙ ЧЕЛЮСТИ

Хожиахмедовой Ситорабону Ахмаджон кизи

*Студента магистратуры 1-го года обучения по специальности
70910102 - Стоматология (челюстно-лицевая хирургия) кафедры
Челюстно-лицевой хирургии ТГСИ*

Актуальность темы. В последние годы число больных с травмой челюстных костей неуклонно растет, составляя в структуре стационарных стоматологических больных до 38,4 % (И.А. Тваури, и соавт., 1994 г.). Среди повреждений костей лица на долю переломов нижней челюсти приходится 70-85 % и их количество неуклонно растет. Из них до 30 % больных поступают на лечение с гнойно-воспалительными осложнениями (В.Д. Архипов, 1988). Использование традиционных методов лечения - иммобилизация, антибиотикотерапия не всегда предотвращают переход острой стадии процесса в хроническую - травматический остеомиелит костей лицевого скелета (В.В. Макаренков., А.Г. Шаргород-ский, 1998). Развитию воспалительных осложнений также способствует позднее обращение больных за помощью в специализированные клиники и, как следствие этого, несвоевременно начатое лечение. В то же время, широкое применение антибактериальной терапии приводит к снижению иммунологической реактивности, тем самым усугубляя течение патологического процесса (Л.Б. Канцалиев, 2003). Профилактика и раннее лечение воспалительных осложнений переломов нижней челюсти остаются актуальной проблемой челюстно-лицевой травматологии.

Цель исследования. Усовершенствования методов профилактики развития воспалительных осложнений переломов нижней челюсти. Повышение эффективности лечения пострадавших с переломом нижней челюсти и профилактики посттравматических инфекционно-воспалительных осложнений с использованием иммуномодуляторов.

Задачи исследования:

1. Провести литературный анализ имеющихся научных исследований, посвященных профилактике воспалительных осложнений переломов нижней челюсти по международным базам данных (Scopus, WOS, Springer и др.);

2. Проанализировать частоту и характер инфекционно-воспалительных осложнений у пострадавших с переломом нижней челюсти при использовании традиционных методов лечения (по материалам клиники хирургической стоматологии и челюстно-лицевой хирургии ТГСИ), уточнить причины их возникновения.;

3. Изучить эффективность применение иммуномодуляторов у больных с осложненным переломом и травматическим остеомиелитом нижней челюсти.

Материалы и методы исследования

1. Мета-анализ научных данных;
2. Рентгенологические исследования;
3. Статистическая обработка данных

Научная новизна исследования

В течении традиционного лечение больных с переломом нижней челюсти наблюдается снижение иммунологических показателей. Будет проведена оценка эффективности использование иммуномодуляторов у больных с воспалительными осложнениями переломов нижней челюсти.

*Научный руководитель,
доцент кафедры челюстно-лицевой
хирургии ТГСИ, PhD:*

Мусаев Ш.Ш.

*Студент магистратуры по
специальности «Челюстно –
лицевой хирургии» ТГСИ:*

Хожиахмедова С.А.

ОПТИМИЗАЦИЯ ЛЕЧЕНИЯ ПОСТТРАВМАТИЧЕСКИХ РУБЦОВ ЧЕЛЮСТНО ЛИЦЕВОЙ ОБЛАСТИ

Абдуллаева Дилрабо

*Тошкент Давлат Стоматология Институти “ Юз- жағ жаррохлиги ”
кафедраси 70910102 юз – жағ жаррохлиги мутахассислиги 1-босқич
магистратура талабаси*

Мавзунинг долзарблиги: Юз, жағлар ва оғиз бўшлиғи аъзоларида учрайдиган нуқсон ва деформацияларга турли патологик ҳолатлар сабаб бўлиб, булар сирасига оғир даражадаги яллиғланиш, юқумли ва жароҳатли некротик жараёнлар (жағлар остеомиелити, флегмона, нома, махсус яллиғланиш касалликлари ва бошқалар), жароҳатлар, ўсма ва ўсмасимон ҳосилалар бўйича қилинган хирургик ҳаракатлар, туғма аномалиялар (лаб, юмшоқ ва қаттиқ танглай кемтиклари, жағ шакллари ва ўлчамларининг бузилиши), нур терапиясини ўтказиш оқибатлари кабилар киради. Бундай ҳолларда беморларда юз анатомик шаклининг бузилишидан ташқари, функционал ўзгаришлар: оғиз очилишининг чегараланиши, чайнаш, нутқ, нафас олишининг бузилиши ва бошқалар кузатилади. Терининг бир неча қатламлари, шу жумладан дермиснинг ретикуляр қатламини шикастланиши чандик пайдо бўлишига олиб келади. Юз ва бўйин соҳасида пайдо бўладиган чандиклар психологик ноқулайлик туғдириши мумкин. Баъзида чандикланиш жараёни терининг қаттиқлашиши, кўз, оғиз, бурун ёки бўйиннинг ҳаракатчанлиги чегараланиши билан кечади. Бу эса беморлар учун жиддий муаммолар туғдириши мумкин. Чандикларни таснифлаш даволаш турини аниқлаш учун зарур. Ҳозирги вақтда тери чандикқкрини таснифлашнинг 15 дан ортиқ тури мавжуд, уларнинг баъзилари бир-бирини такрорлайди. А.Е.Резниковнинг таснифига кўра атрофик, нормотрофик, гипертрофик, келоид чандиклар фаркланади. Келоид ва гипертрофик чандиклар патологик ҳисобланади (асл жароҳатдан ташқарида ўсиши мумкин булган келоид чандик; гипертрофик, юқори даражадаги зичлик билан тавсифланади, аммо жароҳатдан ташқарига тарқалмайди). Гипертрофик чандиклар маълум вақт мобайнида кичрайиб кўз илғамас ҳолатга келиши мумкин. Улардан фарқли равишда келоид чандиклар ўз-ўзидан кичраймайди ва жаррохлик юли билан олиб ташланганидан кейин яна қайталаниши мумкин. Замонавий олимларнинг фикрига кўра чандикларни оператив усул билан даволашда терапевтик ва

физиотерапевтик даволаш усуллари жаррохлик усули билан биргаликда қўлланилиши лозим. Комбинацияланган даволаш усули клиник ва эстетик натижаларни яхшилашга олиб келади.

Тадқиқот мақсади: Юз-жағ сохаси травмаларидан кейинги пайдо бўлган чандиқларни хирургик йўл билан даволашда операциядан олдинги ва кейинги даврларда гиалуронидаза (Лонгидиаз, Лидаза) ва Дипроспан препаратларини инъекция қилиш.

Операциядан кейинги босқичларда беморлардан олинган натижаларни тахлиллаш.

Тадқиқот вазифалари: Беморларда юз-жағ сохаси травмаларидан кейин пайдо бўлган чандиқларни хирургик усул билан даволашда операциядан олдинги ва кейинги даврларда гиалуронидаза (Лонгидиаз, Лидаза) ва Дипроспан препаратларини қўллаш орқали олиб ташланадиган чандиқ хажмимини кичрайтириш.

Чандиқ хажмини кичрайтириш орқали атроф тўқималарнинг зарарланишини максимал камайтириш.

Беморларда операциядан кейин реабилитация даврини қисқартириш.

Келоид чандиқларнинг қайталанишини олдини олиш.

Тадқиқот материаллари ва методи:

1. Ўрганилган илмий маълумотларнинг мета тахлили.

2. Статистик маълумотларни қайта ишлаш.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги: Юз-жағ сохаси травмаларидан кейинги пайдо бўлган чандиқларни хирургик йўл билан даволашда операциядан олдинги ва кейинги даврларда гиалуронидаза (Лонгидиаз, Лидаза) ва Дипроспан препаратларини инъекция қилиш.

Илмий раҳбар:

ТДСИ юз-жағ жаррохлиги кафедраси

доценти:

Халматова.М.А

ТДСИ юз-жағ жаррохлиги кафедраси

доценти, PhD:

Фаттаева.Д.Р

ТДСИ “Юз – жағ жаррохлиги”

кафедраси 1-босқич магистратура

талабаси

Абдуллаева Д.А

INGLIZ TILINI O‘QITISHDA MAKTAB O‘QUVCHILARINI GRAMMATIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

Nazarova Feruza Sindorqulovna
A teacher of JSPU

Anotatsiya: Ushbu maqolada maktab o‘quvchilarda grammatik kompetensiyasini rivojlantirishdagi turli xil prinsiplardan foydalanish usullari keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: grammatika, kompetensiya, konsepsiya, mexanizm, tamoyil, sintaksis

THE MAIN PECULIARITIES OF DEVELOPING GRAMMAR COMPETENCE IN SCHOOL PUPILS IN TEACHING ENGLISH

Abstract: Grammar in school students in this article different in the development of competence methods of using different principles are mentioned.

Keywords: grammar, competence, concept, mechanism, principle, syntax.

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ГРАММАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ ШКОЛА КЛАССОВ ПО ПРЕПОДАВАНИЮ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: Грамматика у школьников в этой статье разные по развитию компетентности упоминаются методы использования различных принципов

Ключевые слова: грамматика, компетенция, концепция, механизм, принцип, синтаксис.

Bugungi kunda chet tillarni mukammal o‘rganish barcha yosh va yoshi kattalar orasida dolzarb masalaga aylanib bormoqda. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 5-apreldagi 281-son “Umumta’lim maktablari uchun muqobil darsliklarni yaratish va ulardan foydalanish tizimiga bosqichma-bosqich o‘tish mexanizmini joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori bunga yaqqol dalil bo‘la oladi. Ingliz tilini o‘rganishda ko‘pchilik gapirish yoki o‘qishni o‘rganish bilan cheklanib qolgan .Lekin ular og‘zaki nutq amaliyoti uchun

kommunikativ grammatika va kommunikativ leksikaning ham muhim o'rnini borligini anglab etishi lozim.

So'z shaklini anglash, uni boshqa so'zlar bilan biriktirib tugal fikr anglatadigan gaplar yasash, shuningdek, fikrni tinglab va o'qib tushunish, grammatik ko'nikma va malakalarni egallashni talab qiladi. Metodik adabiyotlarda bu jarayon grammatik mexanizmni egallash, o'zlashtirish, grammatik malakalar shakllantirish, bilimlarni egallash, grammatik harakatni o'zlashtirish kabi ko'plab atamalar bilan ataladiki, menimcha ularning barchasini o'rniga birgina grammatik kompetensiyani shakllantirish atamasini ishlatish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu esa grammatik vositalardan og'zaki va yozma nutq jarayonida erkin foydalana olishni, shuningdek, tinglab tushunilgan va o'qilgan nutqdagi grammatik belgilarni to'g'ri farqlay olish darajasini anglatadi. Grammatika atamasi quyidagi ma'nolarni ifodalaydi: tilning grammatik ko'rinishi; tilning grammatik qurilishi haqidagi fan; amaliy grammatikani ya'ni konkret tilga oid bo'lgan grammatik qoidalar, grammatik hodisalarning tavsifi hamda grammatik ko'nikma va malakalar.

Ilmiy manbalarda bayon etilgan turli-tuman ma'lumotlar chet til o'qitish maqsadiga tatbiq etib, "grammatika" so'zini ikki tushuncha bilan chegaralash mumkin: 1) nutqning grammatik tomoni – tilning gapirish, tinglash, o'qish va yozuvda uchraydigan grammatik hodisalari (mas. nutq namunasi; fe'lining shaxs shakli; artikl) va 2) til hodisalarini ta'riflovchi mavhum otlar (mas. ega gapda birinchi o'rinni egallaydi; otning birlik shakliga (chet tilga oid) ko'plikda falon qo'shimcha qo'shiladi).

Respublikamizda grammatik kompetensiyani rivojlantirish va ularni o'qitish masalalari bo'yicha J. Jalolov, T. Sattarov, U. Xoshimov, A. Ko'chiboev, D. Shabanov, O'. Xoshimov, I. Yoqubov, M. Irisqulov va S. Misirovlar ilmiy tadqiqot ishlarini olib borganlar. Rossiyada esa ingliz tilini o'qitishda grammatik kompetensiyani rivojlantirish borasidagi tadqiqotlar qatoriga L.A. Shirokova, L.I. Karpiva, L.K. Bobodjanova, S.B. Mordas, P.G. Kurbanovalarning ishlarini misol qilish mumkin. Xorijiy mamlakatlarda ham ingliz tilida o'qitishda grammatik kompetensiyalar bilan bog'liq tadqiqotlar S. Thornbury, P. Urr, D. Nunan, P. Saaristo, G. Widdowson tomonidan olib borilgan.

Chet tili grammatikasini o'zlashtirish o'quvchilarning tafakkurini rivojlantiradi, kuzatuvchanlik, tahlil qilish qobiliyatini o'stiradi va xotira hajmini kengaytiradi. O'. Xoshimov va I. Yoqubovlarning fikricha "...kishi gapdagi hamma so'zlarni bilsa ham, bu gapdagi so'zlar o'rtasidagi bog'liqliklarni sezmasa, uning mazmunini tushunib etmasligi mumkin. Aksincha, biron gapda bitta, ikkita va undan

ham ko‘proq notanish so‘z ishlatilgan bo‘lsa ham, kishi til strukturasi yaxshi egallagan bo‘lsa, u shu so‘zlarning ma‘nosini fahmlab bilib olishi yoki hech bo‘lmaganda bu so‘zlarni lug‘atdan topib gapning mazmunini tushunib olishi mumkin”.

Hozirgi zamon chet tili o‘qitish metodikasida grammatik ko‘nikma va malakalarni shakllantirish va mustahkamlashda ham uch xil yondashuvni ko‘rish mumkin:

1. an'anaviy yondashuv,
2. aralash yondashuv,
3. kommunikativ yondashuv.

Til ta'lim jarayoniga hozirgi kunga kelib kommunikativ yondashuv keng tadbiiq etilmoqda. Demak, grammatik qoidalar ham misollar va matn ya'ni kontekstda o‘rgatilinmoqda. Ko‘proq grammatik mashqlar ham og‘zaki ham yozma qo‘llash orqali amaliyotda qo‘llanilib kelinmoqda.

J.Jalolov fikricha grammatikani o‘rgatish quyidagi prinsiplarga asoslanadi:

Grammatik mexanizmlarni shakllantirish prinsipi;

Kommunikativ yo‘nalganlik prinsipi;

Grammatikani amaliy o‘rganish prinsipi;

Grammatikani strukturada o‘rganish prinsipi;

Grammatikani ongli o‘zlashtirish prinsipi;

Grammatikani farqlab o‘rgatish prinsipi;

Yuqorida sanab o‘tilgan prinsiplar ta'lim jarayoniga muhum o‘rin tutadi.

Xususan, Kommunikativ yo‘nalganlik prinsipi, Grammatikani amaliy o‘rganish prinsipi; Grammatikani ongli o‘zlashtirish prinsipi; Grammatikani farqlab o‘rgatish prinsipi nihoyatda muhum ahamiyatni kasb etadi. Ma'lumki, ingliz tili grammatikasini o‘rganishda o‘quvchilar bir qancha qiyinchiliklarga duch keladilar. Bunga sabab ingliz tili grammatikasi qoidalari murakkab usullar orqali tushuntirilgan bo‘lib, ular asosida berilgan mashqlarni tushunish ham anchagina qiyin. Bunday holatda til o‘rganuvchining tez charchashi va zerikishi tabiiy. Shu sababli grammatik prinsiplarni o‘quv jarayoniga to‘g‘ri tadbiiq etish dars jarayoni samaradorligini oshiradi.

Barcha modullar kabi kommunikativ grammatika modulini ham belgilangan daraja asosida o‘rgatish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Masalan A2 baraja uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi: to be (am, is, are); have, has; to be going to; Personal Pronoun; Possessive Pronoun; Present Simple Tense; Present

Continuous Tense; was, were; Past Simple Tense; Past Continuous Tense; Present for the future; Future Simple Tense; Article, Preposition, Reflective Pronoun, Adjectives; Modal verbs; Adverbs; Types of questions (General, Special, Tag, Alternative); Infinitive, Gerund, Noun, Reported Speech, Conjunctions, Active and Passive Voice.

B1 daraja o'rganuvchilar uchun esa quyidagi mavzular tavsifa etiladi: Tenses; used to; Modal verbs; Conditionals; Passive; Reported Speech; Questions; Gerund and Infinitive; Articles; Relative clauses; Adjectives and adverbs; Word order; Prepositions, Article, wish, Nouns and Pronouns, Making Comparison, Expressing ideas with verbs; Making Comparison, Relative clause, mixed conditions.

Comparison of adjective (Sifat darajalari) Bundan tashqari grammatik kompetensiyani rivojlantirishga quyidagi o'yin texnologiyalardan ham foydalanish maqsadga muvofiq. Jumladan, Ambiguous Picture, Blackboard Bingo, Brainstorm round a word, Chain story, Changing sentences, Word hunting, Comparing things, Expanding texts, Draw a word, Express your view, General knowledge, Hearing mistakes, Imaginative identifications, Jumbled sentences, Interview an interesting personality, Happy dancing, Five minute activity, Match the adjectives.

Demak, yuqoridagi berilgan mashqlardan ma'lumki, o'quvchilar grammatikani faqatgina qoidalarni yodlab emas balki turli xil kommunikativ grammatik mashqlar orqali rivojlantirishlari maqsadga muvofiq. Bundan tashqari, barcha grammatik materiallar til o'rganuvchilarga interfaol yoki didaktik usullar orqali etkazilsa, ko'pchilik til o'rganuvchilar bunday vaziyatni juda katta qiziqish va ishtiyoq bilan o'rganadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Жалолов Ж. Чет тил ўқитиш методикаси. “Ўқитувчи” нашриёти, Тошкент 2012. – Б. 428.
2. Ҳошимов Ў., Ёқубов И. Инглиз тили ўқитиш методикаси / Маъсул муҳаррир: К. Набиева, – Т.: “Шарк”, 2003. – Б. 304.
3. Кўчибоев А.К. Чет тиллар ўқитишнинг амалий методикаси (Ўқув-услугий қўлланма). Самарқанд. – 2012. – Б. 91.
4. Penny Ur. And Andrew Wright. “Five minute activity” Cambridge University Press. 2007.
5. <https://www.vvsvd.org/site/default.aspx?PageType=3&ModuleInstanceID=19>.
6. [www.study-express.ru/article-56 htm](http://www.study-express.ru/article-56.htm).

ZAMONAVIY HARBIY HARAKATLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Arziyev G'ayratjon Ismailjonovich

*Chirchiq oliy tank qo'mondonlik muhandislik bilim yurti
Qurollanish va otish katedrasi boshlig'i o'rinbosari-sikl
boshlig'i dotsnet, podpolkovnik*

Muqimov Baxtiyorjon Iskandar o'g'li

*Chirchiq oliy tank qo'mondonlik muhandislik bilim yurti
3-kursantlar vzvodi 3-o'quv guruh kursanti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada jahonda va mintaqada sodir etilayotgan lokal urushlarning zamonaviy harbiy harakatlaridagi quroli to'qnashuvlarning o'ziga xos xususiyatlari o'rganilgan. Mavzu doirasida qiyosiy tahlillar misol qilib keltirilgan.

Kalit so'zlar: harbiy-siyosiy vaziyat, jang, qurolli mojaro, taktik vaziyatli o'q otish.

Abstract: This article addresses special aspects of the armed conflicts in modern military activities of local wars taking place in the world and the region. A comparative analysis is given as an example within the framework of the topic.

Keywords: military-political situation, battle, armed conflict, tactical situational gunfire.

KIRISH

Mamlakatning milliy manfaatlaridan, jahondagi va mintaqadagi harbiy-siyosiy vaziyatdan, harbiy sohada milliy xavfsizlikka bo'lgan tahdidlar darajasidan, zamonaviy harbiy mojarolarning xususiyatlaridan kelib chiqib O'zbekiston Respublikasida ehtimoliy harbiy to'qnashuvlarga qarshi kurashishga, lokal va mintaqaviy urushlarni paydo bo'lishida qurollangan to'qnashuvlarga qarshi kurashish talabi ortib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti-Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Ayni paytda butun dunyoda, jumladan, yon-atrofimizda xalqaro terrorizm, ekstremizm va radikalizm xavfi tobora ortib bormoqda, ayrim hududlarda qurolli to'qnashuvlar hamon davom etmoqda. Ana shunday keskin vaziyatdan kelib chiqqan holda, mavjud tahdidlarga qarshi munosib zarba berishga tayyor bo'lishimiz, O'zbekistonning tinch va barqaror rivojlanishini ta'minlash maqsadida Qurolli Kuchlarimizni yanada isloh qilish, uning jangovar

tayyorgarligi va qobiliyatini yuksaltirish bo'yicha kelgusida amalga oshiradigan ishlarimizni izchil davom ettirishimiz zarur" [1].

ADABIYOTLAR TAXLILI VA METODOLOGIYASI

Mintaqaviy va lokal urushlar-qurollangan to'qnashuvlarda terroristik harakatlardan keng foydalanish, strategik muhim obyekt va hududlarni qo'lga olishga yoki yo'q qilishga intilish, transport; energetik, axborot kommunikatsiyalarini buzish va to'sish bilan xarakterlanayotgan harbiy harakatlardir. Zamonaviy umumqo'shin jangining asosiy xususiyatlari (turli manyovrlar va shiddat bilan) vaziyatning tez va keskin o'zgarishi, jang fronti sarhadlarining chuqurligi bir chizig'da o'zgarmasligi, jang yuritish usullarining turli tumanligi, shaxsiy tarkibning jismonan va axloqiy – ruhiy jihatdan kuchli zo'riqishi, jonli kuchlar va qurol-yarog' bo'yicha katta talofat ko'rilishidan iborat [2].

XXI asrning boshlarida davom etayotgan harbiy majorolarni tendensiyasini o'ziga xosligi bu harbiy xarakterlar san'atida keng masshtabda olib boriladigan umumharbiy taktik hatti-harakatlar o'z ifodasini to'liq namoyon qilmayotganligi, bunda jang maydonining turli xil ko'rinishda ekanligi bilan xarakterlanadi. Zamonaviy jangda quuruqlikdagi Qurolli Kuchlar, Ikkinchi Jahon urushi davrida bo'lgani kabi alohida taktik birliklarning kombinatsiyasiga ega bo'lgan bo'linmalar, polklar, brigadalardan iborat bo'lmasdan yuqori mobil taktik guruhlardan tashkil topmoqda [3].

Ayrim xorijlik mualliflar urushning mohiyatini qarama-qarshi nuqtai nazarni qo'llab-quvvatlashmoqda, Xusucan, "Past darajali nizolar: Zamonaviy dunyodagi urushlar modeli" kitobi muallifi amerikalik tadqiqotchi L.Tompson fikricha, barcha zamonaviy nizolar noyobdir va ular turli ssenariylarga asosan rivojlanadi, degan xulosaga kelgan. Ularda iqtisodiy, siyosiy, diniy, etnik, kriminal bahonalar tutashib ketadi [4].

Tahlikali, keskin o'zgaruvchan qurolli mojaralarda, to'qnashuvlarda va lokal urushlarda jang olib borish an'anaviy (klassik) jangovar harakatlardan tubdan farq qilishi mobil guruhlar tarkibiga ega bo'lgan kichik-kichik guruh va bo'linmalar tarkibida harakatlanish va bu bilan yuqori manyovrga, tezkorlikka, nostandart vaziyatlarda ratsional qaror qabul qilgan holda jang olib borish tendensiyasi bilan xarakterlanadi. Bular urushning yangi asosiy fenomenlarning qisqacha mazmuni hamda hususiyatlaridir.

MUXOKAMA VA NATIJALAR

“Xarbiy mojarolar”lar tushunchasi keng masshtabli, mintaqaviy, mahalliy urushlar va qurolli to‘qnashuvlarni o‘z ichiga olgan barcha qurolli qarama-qarshiliklardan iborat bo‘lgan harbiy harakatlardir.

Harbiy soha tadqiqotchilari K.Sivkov va P.S.Kazarinlar zamonaviy harbiy mojarolarning o‘ziga xos jihatlarni ana’anviy harbiy usullardan farqli ekanligini Ikkinchi Jahon urushidagi ana’anviy xarakterga ega bo‘lgan harbiy harakatlar bilan qiyosiy tahlil qilib, yoritib berganlar [5].

Shahar sharoitidagi noan’anviy jangovar harakatlarning xronologiyasini kuzatadigan bo‘lsak, 2006 yildagi Livan urushidagi “Xizbulloh” diniy siyosiy tashkilotining harakatlarida yashirin pozitsiyalar va yer osti tonnellaridan foydalangan holda shuningdek, Livanning aholi punktlarida manyovrlar amalga oshirib Isroil armiyasi kuchlarini neytralizatsiya holatiga keltirishga erishgan. Ushbu taktika natijasida Isroil armiyasi Livan bilan Isroil chegarasidagi aholi yashash punktida ikki hafta davomida “Xizbulloh” tashkiloti pozitsiyalariga nisbatan samarasiz hujumlar olib borgan. Isroil armiyasi zamonaviy xavo kuchlarini qo‘llaganligi sababli “Xizbulloh” a‘zolarini tor-mor qilishga erishgan[5]. Shuningdek, Yaqin sharq davlatlarida faoliyat yuritayotgan “Islom davlati”ning muntazam kuchlarga qarshi olib borayotgan terroristik harakatlarini ham baholaydigan bo‘lsak, ularning harakati ham aynan noan’anviy qurolli mojarolar sinfiga kiradi. “Iroq va Shom islom davlati” deb nom olgan terroristik tashkilot hozirda nafaqat yaqin Sharq davlatlariga, qolaversa, O‘rta Osiyo davlatlariga ham xavf solayotgani hech kimga sir emas. 2011 yilning mart oylarida “Arab bahori” nomi bilan boshlangan qo‘zg‘olonlar yaqin Sharq davlatlarida ommaviy tartibsizliklar, qurolli mojarolar va qo‘zg‘olonlarni yuzaga keltirdi. 2014 yil aprel oyida Suriya davlati Qurolli Kuchlariga qarshi noqonuniy qurollangan qo‘zg‘olonchilar faoliyati keskin darajada jadallashdi. Suriya Arab Respublikasi Qurolli kuchlari tomonidan “Islom davlati” noqonuniy qurollangan tashkilotiga qarshi olib borilayotgan tadbirlar deyarli shahar sharoitida amalga oshirilmoqda.

Ushbu kuchlarga qarshi o‘tkazilayotgan jangovar harakatlar o‘rganilganda, ular bilan kurash olib borish vaqtida qoidaga ko‘ra, dushman bilan to‘qnash kelgunga qadar, ya’ni masofali o‘t ochish jangi orqali yo‘q qilish amalga oshirilgan, bunda aviatsiya va artilleriya kuchlaridan foydalanilgan, bu harakatdan so‘ng yakuniy xarbiy harakatlarni quruqlikdagi qo‘shinlar davom ettirayotganligini kuzatish mumkin [6].

Rossiyalik mutaxassislar Suriya davlatida olib borayotgan xarbiy harakatlardan shunday hulosaga kelishdigi ISHID jangarilarning qat'iyatligi bilan jang olib borishligini ta'kidlashmoqda. Dushmanning tirik kuchlarini 50 foizini yo'qotishlariga qaramasdan, o'z pozitsiyasining tashlab ketmasligi, qabul qilingan qarorlariga amalga oshirish uchun oxirgacha kurashishligi kuzatilgan. ISHID pozitsiyalarni qo'lga olish uchun dushmanning 90 foizgacha obyektlariga o't ochib shikastlanishni amalga oshirishgan. Jang davomida "ISHID" otryadlari o'z pozitsiyalarini tashlab ketish holatlari bo'lmagan. Jangarilar tayanch punktlarini ushlab turishni so'ngi damgacha olib borishgan [7].

Yuqorida keltirilgan, harbiy majarolarning tahlili shundan dalolat bermoqdaki, aksariyati harbiy harakatlar aholi yashash hududlarida sodir etilayotganligi, bu esa o'z navbatida dushman bilan yaqin masofada jang olib borishda asosiy qurol sifatida o'qotar qurollari xanuzgacha o'z ahamiyatini yo'qotmaganligidan dalolat beradi. Qurolli kuchlarning jangovar tayyorgarlik tizimlarida o'q otish tayyorgarligi fani asosiy fanlaridan biri bo'lib xisoblanishi, shaxsiy tarkibning jangovar malakasini oshirishning tarkibiy qismiligidan qolayotganligi, uning maqsadi shaxsiy tarkibga qurol-aslahalarni hamisha jangga tayyor holatda saqlashi, zamonaviy turli jang sharoitlarida dushmanning kuch va vositalariga talofat yetkazish uchun samarali o'q otishdan iborat bo'lib qolmoqda.

Suriyada shahar sharoitlaridagi jangovar harakatlarning o'ziga hosligi o'rganib, urbanlashgan hududlar ustidan nazorat o'rnatilishning muhim shartlaridan biri zamonaviy urushlar davomida muvaffaqiyatga erishishning o'ziga xosliklarini namoyon qilmoqda.

Birinchidan, jangovar to'qnashuvning aniq bir chizig'inig yo'qligi va uning vertikal bo'yicha cho'zilganligi (inshootlarning yer osti kommunikatsiyalaridan yuqori qavatlarigacha) va chuqurligi shaharda jangovar harakatlar olib borishning asosiy o'ziga xosliklari.

Ikkinchidan, kuch va vositalar bilan manyovrlarni amalga oshirishdagi zirhli texnikalardan foydalanishdagi to'siqlar soni ko'pligi sababli paydo bo'layotgan qiyinchiliklar.

Uchinchidan, jangarilarning jang olib borish hududlar to'g'risida to'liq ma'lumotga ega ekanligi ustunligi.

Turtinchidan, o'ziga xoslik jangovar harakatlar turarjoy kvartallarida olib borilayotganligi.

Shubhasiz, sezilarli miqdorda tinch aholi qo'shinlar harakati uchun jiddiy qiyinchiliklar tug'diradi va jangovar harakatlar zonasidan ularni olib chiqishni

ta'minlash, joylashtirishni tashkil etish, ular orasidan jangarilarni aniqlash bo'yicha tadbirlarni o'tkazish uchun qo'shimcha kuch va vositalarni jalb qilishni talab qiladi. Bundan tashqari, shaharda fuqaro aholi mavjudligi eng kamida qiyinchilik tug'diradi, ba'zi hollarda esa artelleriya va aviatsiyani qo'llashga to'liq imkon bermaydi. Shahar sharoitidagi harakatlarda harbiy kuchdan minimal foydalanib aholi yashash punktini qo'lga olish bo'yicha vazifani bajarish usullini topish eng asosiy muammo hisoblanadi. [8]

Yuqori qayd etilgan xarbiy majorolar shuni ko'rsatdiki, turli sharoitlarda noan'anaviy urushlarni olib borish harakatlarining o'ziga xos bo'lgan xususiyatlari bu jang olib borishda yuqori maneverti namoyon qilgan holda o'qotar qurollaridan tezkorlik bilan hujumga o'tish yoki hujumni qaytarish bilan dushmanning tirik kuch va vositalarini yo'q qilish bilan samarali jang olib borish usullaridan foydalanish kabilardir.

Qisqa va o'rta masofalarda jang olib borish xatti-harakatlarining samaradorligini oshirish maqsadida o'q otish tayyorgarligi va mahsus taktika tayyorgarligi fanlarining bilim va ko'nikmalarini uyg'unlashtirish orqali taktik vaziyatli o'q otish mashg'ulotlarini shakllantirish bu bilan harbiy xizmatchilarning yakka tartibda yoki guruh tarkibida o'q otish usullarining ko'nikmalarini yuqori darajada shakllantirishni o'rganish, ushbu o'quv jarayonida o'q otish tayyorgarligi fanidan olib boriladigan o'quv mashg'ulotlarni esa real jangovar holatga yaqinlashtirilgan holda tashkillashtirilishi lozim. Taktik vaziyatli o'q otish jang maydonida bo'lib o'tadigan turli harbiy vaziyatlarning maqsadidan kelib chiqib quyidagi miqyoslarda olib borilishi mumkin: Qisqa masofada jang olib borish masofasi qisqa masofa 5 metrdan 20 metrga qadar, yaqin masofadan 20 metrdan 100 metrga qadar va o'rta masofadan esa 100 metrdan 500 metrga qadar olib borilishi mumkin.

Ushbu jang olib borish masofalari bo'linmalarining qurollangan qurolyarog'larining jangovar hususiyatlaridan kelib chiqib belgilanadi. Ushbu o'q otish harakatlarini jadallashtirish maqsadida turli o'zgaruvchan harbiy vaziyatlarni o'zida namoyon etgan nishonlar foni yaratiladi, o'quv jangovar harakatlarni amalga oshirish borasida jangovar taktik modellar yaratiladi. Ushbu taktik vaziyatli o'q otish modelini shakllantirish uchun harbiy poligonlarning maxsus uchastkalarida turli taktik vaziyatlardan iborat bo'lgan modellar yaratiladi. Taktik vaziyatli o'q otish mashqlarini bajarish jarayonida mashg'ulot rahbari nostandart harbiy vaziyatlarni inobatga olgan holda o'quv mashqlarining talablariga o'zgartirish kiritilishiga ruxsat beradi. Tahlikali vaziyatlarda jangchi o'z xayoti uchun xavfli bo'lgan muhitda

haraktlanishi, mudofaadan qarshi hujumga o'tish bu bilan shartli dushman nishonlariga qarab samarali jang olib borish mashqlarini bajaradi.

XULOSA

Xulosa, o'q otish mashg'ulotlari o'tkazilganda harbiy xizmatchilarning ma'naviy, psixologik va jismoniy kuchlarining maksimal safarbarligini shakllantirish orqali jangchining jangovar irodasi mustahkamlanadi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2018 yil 10 yanvar kungi Xavfsizlik kengashi yig'ilishidagi nutki.
2. Dolimov Sh. Harbiy atamalarning qisqacha izohli lug'ati. –T:, 68 bet.
3. https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/sovremennaya-voynaeto-borba-za-informatsionnoe-prevoskhodst/?sphrase_id=49182406;
4. “Традиционнач” война стала паритетом- "https://www.rol.ru/news /misc/newsreg
5. П.С.Казарин О соотношении Понятий “Война и вооруженный конфликт” Константина Сивков HYPERLINK "https://vvo.ric.mil.ru/Stati /item/15 5699"/, Как изменилась военная стратегия со времен Второй мировой войны <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/sovremennaya-voyna-etoborba-za-informatsionnoe-prevoskhodst/>.
6. Александр Хомутов <https://arsenal-otechestva.ru/article/1406-obshche-vojskov-yeformirovaniya-v-sovremennykh-voennykh-konfliktakh>.
6. Xalqaro terroristik tashkilotlar jangari guruhlarining shimoliy afrika va yaqin sharq davlatlarida olib borayotgan jangovar harakatlari. <http://library.ziyonet.uz> › uzc› book› download
7. Выступление командующего ЦВО ВС РФ генерал-лейтенант Лапина А.П в Академия ВС РУ перед ППС и слушателями факультета ВБ и ОГ. 14.02.18 й 8. Самаров.Р. Zamonaviy urush va qurolli to'qnashuvlar tendensiyasi: harbiy san'atning rivojlanish konteksida (монография).- Тошкент 2021.303 б.

GILAMDO'ZLIK AZALDAN QOLGAN AN'ANA

Azimova G.A.

Buxoro muxandislik-texnologiya instituti doktoranti

Ilmiy rahbar dots. Qazoqov F.F.

Annotatsiya: Maqolada O'rta Osiyo hududida, ayniqsa qadimgi O'zbekiston hududida gilamdo'zliyning rivojlanishi, O'rta asrlarda gilamdo'zlik uch yo'nalishda — ko'chmanchi va yarim ko'chmanchi chorvador qabilalarda, o'troq (qishloq yoki shahar) aholi orasida, saroy ustaxonalarida rivojlanganligi, O'rta Osiyo hududida gilamdo'zlikning aynan qadimgi O'zbekiston hududida keng rivojlanganligi yoritib derilgan.

Kalit so'zlar: Qadimdan chorvachilik, O'simlik (paxta, zig'ir, jut) tolasi, jun (qo'y, echki, tuya juni) dangina, Tog'li Oltoy, Ganja, Shirvon, Boku, Naxichevan, Kavkaz gilamlari, "Turunj", "Shoh Abbos", "Bog'", "Ov" san'at asarlari.

Qadimdan chorvachilik bilan shug'ullanadigan ko'chmanchi qabilalar orasida keng tarqalgan gilam to'qish kasbi, badiiy hunarmandlik sohasidir. O'simlik (paxta, zig'ir, jut) tolasi, jun (qo'y, echki, tuya juni) dangina tayyorlangan. Gilam to'qish uchun qir qilgan junlar yuvilib tozalanadi, temir taroqlarda taraladi, taralgan junlardan ip yigiriladi. Iplar turli tabiiy bo'yoqlar bilan bo'yaladi. Shuning uchun gilam ranglari o'zgarmaydi va o'zining sifatini yo'qotmaydi. Hozirda sun'iy tolalardan ham to'qilmoqda. Gilam yer bag'irlab yotiq (gorizontal) va tik (vertikal) o'rnatilgan dastgohlarda to'qiladi. Gilam rivojlangan joylarda to'quv dastgoqlari ancha mukammallashtirilgan va bir necha to'quvchi yonma-yon o'tirib birdaniga to'qiyveradigan keng o'q (g'altak)li xillari yaratilgan. Gilamdo'z usta naqsh mujassamotini yodaki yoki nusxa asosida to'qiydi. To'qilish usuliga ko'ra patli va patsiz gilam turlari farqlanadi.

Sharq naqshlari va milliy bezaklar - o'zbek gilamdo'zlik estetikasi.

Gilam to'qish uchun ishlatiladigan ip qo'ylarning eng yaxshi bahorgi junlari bo'lgan. Yigirish uchun faqat eng uzun va ingichka tolalardan foydalanilgan. Axir, gilamning qiymati har doim uning zichligi bilan aniqlangan. Eng zo'r iplardan to'qilgan eng yaxshi gilamlar bir detsimetr kvadratda necha mingta tugundan iborat bo'ladi.

Qo'lda gilam to'qish O'rta Osiyoda, ayniqsa Turkmanistonda keng rivojlangan. Qo'lda gilam to'qish nihoyatda sermashaqqat ish, to'quvchidan qunt, did va mahorat

talab qiladi. Patli gilamlarni to‘qish ayniqsa murakkab. Qo‘lda to‘qilgan gilam pati, naqsh mujassamoti asos ipiga rangli iplardan tugib bandlar hosil qilib yaratiladi, tugun uchi matoning yuza tomoniga chiqarib tekis qirqiladi, har bir qatordan so‘ng arqoq ipi o‘tkazib maxsus temir taroqqa urib avvalgisiga mahkamlanadi. Tayyor gilam maxsus kimyoviy moddalar yordamida yuviladi. Gilamlar turli hajmlarda tayyorlanadi. 20-asr 30-yillaridan keyingina pat bog‘laydigan maxsus dastgohi korxonalar paydo bo‘ldi (jumladan Andijondagi "Mehnat guli" arteli). Sharq gilamdo‘zlikda ishlab chiqarilgan joyi, naqsh mujassamoti, sifati (qalinligi, patining uzunqisqaligi), rang yechimi bilan bir-biridan farqlanadigan eron, turk, turkman va ozarbayjon gilamlari qadimdan mashhur.

Gilando‘zlikning paydo bo‘lgan vaqtini aniq aytish qiyin, chunki jun chidamsiz bo‘lib, qadimiy gilamlar saqlanmagan. Eng qadimiy gilam mil. av. 6—5-asrlarga oid bo‘lib, Tog‘li Oltoydan topilgan, abadiy muzloqda bo‘lgani uchun yaxshi saqlangan. Olimlarning taxminiga ko‘ra, u Axomaniylar davri forslari yoki O‘rta Osiyo qabilalari orasida tayyorlangan (hajmi 1,8x2 m; naqsh mujassamoti: handasiy shakllar nilufar gullar bilan bezatilgan, keng hoshiyalarida otliv chavandozlar, xoldor bug‘ular, grifonlar tasviri bor).

Qadimda va ilk o‘rta asrlar gilamdo‘zlikga oid ma‘lumotlar yozma manbalarda saklangan. Saljuqiylar davrida gilamlar ("ko‘nya", topilgan joy nomidan) ko‘plab tayyorlangan va Misr, Hindiston, Xitoyga chiqarilgan.

O‘rta asrlarda gilamdo‘zlik uch yo‘nalishda — ko‘chmanchi va yarim ko‘chmanchi chorvador qabilalarda, o‘troq (qishloq yoki shahar) aholi orasida, saroy ustaxonalarida rivojlangan. Tadqiqotchilar Eron, Zakavkazye, O‘rta Osiyo gilamlarini alohida ko‘rsatib o‘tganlar.

16-asrdan saroy (eron) gilamlari yaxshi saqlangan. Bu gilamlar ("Turunj", "Shoh Abbos", "Bog‘", "Ov" va boshqalar) amaliy san‘atning nodir namunalari. Ular miniatyura ustalari — musavvirlarning chizgilari asosida to‘qilgan. G. Turkiya, Boburiylar davrida Hindistonda ("Mo‘g‘ul", "Agra" va b. gilamlar), Misr, Suriya, Kavkaz ortida taraqqiy etdi.

18—19-asrlarda Garbiy Zakavkazye va O‘rta Osiyoda saroylarda emas, balki xalq orasida keng tarqaldi. Asosiy markazlari Kazax, Ganja, Shirvon, Boku, Naxichevan bo‘lgan Zakavkazye gilamlari rang-barang mujassamoti, ijro usuli va badiiy jihati bilan, Turkmaniston gilamlari ("Salor", "Sariq", "Taka yovmut", "Bashir" va boshqalar) qizil rangining teranligi, handasiy gullari va o‘ta pishiqligi bilan ajralib turadi.

G'arbiy Yevropa G.da 16-asrdan flamand, fransuz, nemis shpalerlari alohida o'rin tutgan. 17—18-asrlardan patli gilamlar (1624-yilda Parijda asos solingan Savoneri manufakturasida) ishlab chiqarila boshlangan, keyinroq Angliya va Ispaniyada ham patli gilamlar tayyorlash yo'lga qo'yilgan. 19-asrdan gilamlar fabrikalarda ishlab chiqarila boshlagach, uning sifati keskin pasayib ketdi. 20-asr o'rtalaridan badiiy hunarmandlikda Gilamdo'zlikni qayta tiklashga urinishlar samarali bo'ldi. Polsha, Bolgariya, Ruminiya, Yugoslaviya patli gilamlari bilan bir katorada patsiz gilamlar ham tayyorlana boshladi. Gilamdo'zlik O'rta Osiyo, xususan O'zbekistan hududida juda qadimdan rivojlangan (Xorazmdagi arxeologik qazishlar paytida milloddan avvalgi 1-ming yillikka mansub gilam namunasi topilgan). Gilamdo'zlik bilan asosan ayollar shug'ullangan, naqsh (gul)lar (islimiy, garih, hayvon shakllari, turli narsalar tasviri, urug' tamg'asi va boshqalar)ni esa xotirada saqlashgan. Bezaklarida yo'lbars va tuya izlari, olma guli, uzum zangi, tuya bo'yni, qalqon, o'simliklar ifodalangan, ayniqsa xayvon shoxi tasviri keng tarqalgan. Mujassamotining berkligi, markaziy maydonning naqshli hoshiya bilan o'ralganligi (yo'l-yo'l naqshlar bundan mustasno) O'rta Osiyo gilamlari uchun xos bo'lgan, naqshining aniqligi, go'zal bo'lishi va ranglarining uyg'unligi ularning badiiy qimmatini oshirgan. Asosiy rang kizil rang va uning 2-3 tuyey bo'lib, ko'k, qora, oq, sariq ranglar ikkinchi darajali bo'lgan. Ranglarning mohirona ishlatilishi bilan ifodali tasvir hosil qilingan. Bir naqsh qismlarini turli ko'rinishlarda bo'yalishi bilan rang-baranglikka va jozibadorlikka erishilgan.

Andijon, Samarqand gilamlari, qoraqalpoqlar to'qigan o'tov jihozlari badiiy jihatdan mohirona ishlangan. Andijon gilamlarining pati qisqa, qalin va mayin bo'lgan. Samarqandning rangdor uzun patli julxirs ("ayiq teri") gilami o'ziga xosligi bilan ajralib turadi.

20-asrga kelib gilamdo'zlik o'ziga xos tarzda taraqqiy etdi, gilamdo'zlik markazlarida gilam to'qish rivojlandi, artellar tuzilib, ularga xalq ustalari jalb qilindi (mas, Andijon viloyati Oyim qishlog'idagi gilam to'qish arteli), ularda bir xil naqshli, yuqori sifatli gilamlar, shuningdek, mayda ro'zg'or buyumlari to'qildi. 30-yillarning 2-yarmidan mavzuli va tasvirli gilam namunalarini yaratishga urinishlar bo'ldi. Gilamdo'zlik markazlarida Kavkaz gilamlari, an'anaviy turkman gilamlari xilidagi birmuncha soddalashtirilgan gilamlar ishlab chiqarildi, faqat Samarqand gilami (julxirs) o'zining an'anaviy uslubini, rangdorligini saqlab qoldi. 40—50-yillarda Gilamdo'zlik markazlari (Samarqand, Kitob, 1946; Xiva, Andijon, Termiz, 1947; Shahrisabz, 1949; Xo'jayli, 1954) tashkil etildi, mahalliy ustalar shogirdlar tayyorladi, qadimiy an'anaviy naqshlar tiklandi. Rassom va hunarmand ustalar

hamkorligi natijasida muvaffaqiyatlarga erishildi. Amaliy va mahobatli san'at an'analaridan unumli foydalanilib, dastlabki yangi nusxa Xorazm gilami va unga xos bo'lgan feruza rang zamin yaratildi.

60-yillarning oxirida mayda artellar birlashtirilib yangi Gilamdo'zlik korxonalari tashkil etildi, mohir ustalar shu korxonalarda mehnat qila boshladi. Olmaliq, Samarqand, Xiva, Forish, Shofirkon va boshqa joylardagi fabrikalarda an'anaviy naqsh mujassamoti va badiiy jihatdan ijodiy boyitilgan nafis gilamlar tayyorlanmoqda

Xorazmda gilamdo'zlik to'qimachilikning ko'p yillardan mavjud bo'lgan eng asosiy sohalaridan biri hisoblandi. O'lkamizdagi arxeologik topilmalar natijasida miloddan avvalgi I ming yillikka mansub gilamlar topilganligi tasdiqlandi.

Gilamlar asosan o'simlik (paxta, zig'ir, jut) tolasi va jundan (qo'y, tuya) va ipakdan tayyorlanganligi uchun topilgan gilamlar o'z sifatini va jilokorligini deyarli yo'qotmagan.. Gilam to'qima, tikma usullarda tayyorlangan. Gilam to'qish uchun qirqilgan junlar juda mayin va yumshoq bo'lgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. I. Jabborov «o'zbekxalqetnografiyasi». Tosh.199487-99 6.
2. Tolstov. S.P. «qadimiyXorazm mad.izlab»T. Fan 1957.
3. Jabborov «o'zbek xalq etnografiyasi» T-1994-52-82-b.
- 4 M.Rustomov«O'zbekiston etnografiyasi»Tosh;1991I-IV jild.
5. Internet manbaalari.

BLOKCHEYN TEXNOLOGIYALARI VA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI

BLOCKCHAIN TECHNOLOGIES AND INTELLECTUAL PROPERTY LAW

Nurmatova Aziza Sirojiddin qizi

Jahon Iqtisodiyoti va Diplomatiyasi Universiteti,

Xalqaro biznes huquqi fakulteti magistranti

E-mail: nurmatovaaziza902@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola biznes qonunchiligi kontekstida Blokcheyn innovatsiyalarini patentlash mezonlarini tahlil qiladi, markazlashtirilmagan texnologiyalar tomonidan taqdim etilgan qiyinchiliklar va imkoniyatlarni o'rganadi va patent qonunlari va qoidalarining blokcheyn ixtirolariga qanday tatbiq etilishini baholaydi. Mualliflik huquqini litsenziyalash jarayonlarini avtomatlashtirish, royaltlarni boshqarish va shaffof va tekshirilishi mumkin bo'lgan mualliflik huquqi operatsiyalarini osonlashtirish uchun blokcheyn asosidagi aqlli shartnomalar imkoniyatlarini ko'rib chiqiladi.

Annotation: This article analyzes the criteria for patenting Blockchain innovations in the context of business law, explores the challenges and opportunities presented by decentralized technologies, and assesses how patent laws and regulations apply to Blockchain inventions. Opportunities for blockchain-based smart contracts to automate copyright licensing processes, manage royalties, and facilitate transparent and auditable copyright transactions are explored.

Kalit so'zlar: blokcheyn texnologiyalari, mualliflik huquqi, patentlash, aqlli shartnomalar, intellektual mulk.

Key words: blockchain technologies, copyright, patenting, smart contracts, intellectual property.

Texnologiyalarning jadal evolyutsiyasi sanoat va sohalarni qayta shakllantirishda davom etar ekan, blokcheyn texnologiyasi va intellektual mulk huquqining kesishishi innovatsiyalar va huquqiy murakkablikning birinchi qatorida turadi. Dastlab kriptovalyutalar uchun asosiy texnologiya sifatida ommalashgan Blockchain intellektual mulk huquqlarini himoya qilish, boshqarish va qo'llash bo'yicha chuqur salohiyatni namoyish qilib, o'zining dastlabki ilovalaridan oshib ketdi. Blockchain innovatsiyalarini patentlashdan tortib, raqamli aktivlarni himoya

qilish va mualliflik huquqini himoya qilishni tartibga solishgacha, blokcheyn texnologiyasi va intellektual mulk qonunining nikohi yangi paradigmalari va huquqiy mulohazalarni kiritdi. Ushbu maqolada biz blokcheyn texnologiyasi va intellektual mulk huquqi o'rtasidagi murakkab dinamikani o'rganamiz. Biz asosiy mavzularni, jumladan, blokcheyn innovatsiyalarining patentga layoqatliligini, blokcheynning raqamli huquqlarni boshqarishga ta'sirini va markazlashtirilmagan tarmoqlarda raqamli aktivlarni himoya qilishning nuanslarini ko'rib chiqamiz. Bundan tashqari, ushbu maqolada shartnoma bo'yicha nizolarni aqlli hal qilish bilan bog'liq huquqiy muammolarni va markazlashtirilmagan boshqaruv tizimlarida blokcheynning roli ham yoritilib o'tiladi. Ushbu maqolaning maqsadi - muammoli huquqiy vaziyatlar va qiyosiy tahlillar orqali blokcheyn texnologiyasi intellektual mulk huquqi landshaftini qanday inqilob qilayotgani, belgilangan me'yorlarni qayta belgilashi va innovatorlar, ijodkorlar va huquqshunoslar uchun imkoniyatlar va muammolarni taqdim etishi haqida keng qamrovli tushuncha berishdir.

Blokcheyn texnologiyasi markazlashtirilmagan va o'zgarmas tabiati bilan ma'lumotlarni boshqarish, xavfsizlik va raqamli o'zaro munosabatlardagi ishonch mohiyatini qayta belgilab berdi. Innovatorlar va vizyonerlar ushbu texnologiyani turli sohalarda yangi yechimlar uchun ishlatishga intilishar ekan, patentga layoqatlilik masalasi jiddiy ahamiyat kasb etadi. Ko'pincha uning buzg'unchi potentsialining o'ziga xos belgisi bo'lgan blokcheynning markazlashtirilmagan tabiati patent huquqi sohasida noyob muammolar va aniq imkoniyatlarni keltirib chiqaradi.

Blokcheyn texnologiyasi sohasidagi aqlli shartnomalar va protokollar manzarasi texnologik innovatsiyalar va intellektual mulk huquqi o'rtasidagi dinamik o'zaro bog'liqlikdan dalolat beradi. Blokcheyn texnologiyasining o'ziga xos belgisi bo'lgan aqlli kontraktlar avtomatlashtirish va raqamli tranzaksiyalarga ishonchning yangi o'lchovlarini joriy qilib, dasturlashtiriladigan va o'z-o'zidan bajariladigan bitimlar kontseptsiyasini qayta belgilab berdi. Markazlashtirilmagan tarmoqlarda samaradorlik va xavfsizlikni ta'minlaydigan yangi protokollar va konsensus mexanizmlari paydo bo'lganda, patentga layoqatlilik masalasi bunday texnologik yutuqlarni himoya qilish va rag'batlantirish potentsialiga bog'liq. Intellektual mulk huquqi va aqlli shartnomalar va protokollardagi innovatsiyalarni himoya qilishning kesishishi sinchkovlik bilan tekshirishni talab qiladigan ko'plab huquqiy muammolarni keltirib chiqaradi. Biz ushbu sohaga kirishar ekanmiz, texnologik innovatsiyalar va huquqiy nozikliklarning rivojlanayotgan dinamikasi bilan yoritilgan ushbu muammolarning ko'p qirrali manzarasini ochishga intilamiz.

1. Yangilik va noaniqlik: Aqlli shartnomalar va protokollardagi innovatsiyalarning patentga layoqatliligini baholashda asosiy e'tibor yangilik va noaniqlik mezonlariga qaratiladi. Aqlli kontrakt protokollari va konsensus mexanizmlari ko'pincha bitimlarni avtomatlashtirish va tarmoq xavfsizligini oshirishda ulkan yutuqlarni ifodalaydi. Biroq, ushbu protokollar va mexanizmlarning yangiligini texnikaning oldingi darajasida ko'rsatish, shu bilan birga ularning noaniq tabiatini aniqlash patent landshaftini boshqarishda muhim muammo bo'lib qolmoqda.

2. Patentga layoqatli elementlarni ajratib ko'rsatish: Aqlli kontraktlar va protokollar doirasida patentga layoqatli ob'ekt sifatida malakaga ega bo'lgan o'ziga xos tarkibiy qismlarni belgilash juda katta muammo tug'diradi. Bu patentni himoya qilish mezonlariga javob beradigan yagona konsensus algoritmlari yoki kriptografik protokollar kabi ushbu yangiliklarning aniq jihatlarini aniqlashni o'z ichiga oladi. Rivojlanayotgan huquqiy standartlar kontekstida ushbu yangiliklarni patentga layoqatlilikning qonuniy talablariga muvofiqlashtirish patentga layoqatli ob'ektni aniqlashni murakkablashtiradi.

3. Amalga oshirishning murakkabliklari: Aqlli shartnomalar va protokollar bilan bog'liq patentlarning amal qilishi, ayniqsa, blokcheyn tarmoqlarining markazlashtirilmagan va ochiq manbali tabiatida o'ziga xos murakkabliklarni keltirib chiqaradi. Ushbu innovatsiyalar uchun patent muhofazasi ko'lamini belgilash va potentsial huquqbuzarlik stsenariylarini hal qilish markazlashtirilmagan boshqaruv va aqlli shartnomalarni bajarish bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqaradi, bu patentni qo'llash blokcheynga asoslangan tizimlarning operatsion haqiqatlari bilan qanday kesishishini kontekstual tushunishni talab qiladi.

4. Global yurisdiksiyadagi tafovutlar: Blockchain texnologiyasining global ta'sir doirasini hisobga olgan holda, aqlli shartnomalar va protokollarni himoya qilish bilan bog'liq huquqiy muammolar patent qonunlari va qoidalaridagi yurisdiksiya o'zgarishlarini boshqarishni talab qiladi. Turli yurisdiksiyalarda, xususan blokcheyn texnologiyasining rivojlanayotgan landshaftida nozik huquqiy standartlarni tushunish va uyg'unlashtirish aqlli shartnomalar va protokollardagi innovatsiyalar uchun intellektual mulkni himoya qilishga izchil yondashuvni rivojlantirishda jiddiy muammodir.

Blockchain asosidagi aqlli shartnomalarning mualliflik huquqini litsenziyalash bilan birlashishi litsenziyalash jarayonlarini avtomatlashtirish, royaltlarni boshqarish va shaffof, tekshirilishi mumkin bo'lgan mualliflik huquqi bilan bog'liq operatsiyalarni rivojlantirishda o'zgaruvchan potentsialdan dalolat beradi. Ushbu

segmentda biz aqlli shartnomalarning mualliflik huquqini litsenziyalash sohasiga integratsiyalashuvi bilan bog'liq istiqbollari va huquqiy mulohazalarni ochib, ushbu chorrahani o'rganishga kirishamiz.

1. Avtomatlashtirilgan litsenziyalash jarayonlari: O'z-o'zidan bajariladigan va dasturlashtiriladigan shartnomalar sifatida aqlli shartnomalar mualliflik huquqini litsenziyalash jarayonlarini avtomatlashtirishda paradigma o'zgarishini taklif qiladi. Litsenziyalash shartlari, shartlari va royalti taqsimoti qoidalarini aqlli shartnomalar doirasida kodlash orqali litsenziya shartnomalarini muzokaralar olib borish, bajarish va bajarish uzluksiz avtomatlashtirilishi, kontent yaratuvchilari va litsenziatlar o'rtasidagi o'zaro aloqani soddalashtirish, ayni paytda operatsion samaradorlikni oshirish va ma'muriy qo'shimcha xarajatlarni kamaytirish imkonini beradi.

2. Royalti menejmenti: Blokcheynning o'zgarmas tabiati va aqlli shartnomalarni avtomatlashtirish imkoniyatlari mualliflik huquqini litsenziyalashda royaltlarni boshqarish uchun mustahkam asos yaratadi. Aqlli shartnomalar oldindan belgilangan mezonlar asosida real vaqt rejimida royalti hisob-kitoblari va to'lovlarini osonlashtirishi mumkin, bu esa ijodkorlarning adolatli tovon olishini ta'minlaydi va shu bilan birga barcha ishtirokchilar uchun daromad oqimlarini shaffof kuzatish imkonini beradi.

3. Huquqiy mulohazalar: Mualliflik huquqini litsenziyalash uchun aqlli shartnomalarni qo'llash avtomatlashtirilgan kelishuvlarning bajarilishini, litsenziyalash shartlarini algoritmik tarzda aniqlashning murakkabligini va aqlli shartnomalarni avtomatlashtirishni mavjud mualliflik huquqi qonunlari va qoidalariga moslashtirishni o'z ichiga olgan bir qator huquqiy mulohazalar spektrini taqdim etadi. Huquqiy va me'yoriy bazalar mualliflik huquqi sohasida blokcheynga asoslangan avtomatlashtirishga moslashgani sababli, ushbu fikrlarni hal qilish avtomatlashtirilgan litsenziyalash jarayonlarining yaxlitligi va muvofiqligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Blokcheyn ekotizimlarida tokenlashtirilgan aktivlarning paydo bo'lishi raqamli aktivlarni taqdim etish va almashish uchun yangi paradigmani yaratdi. Tokenizatsiya real aktivlar, qimmatli qog'ozlar yoki raqamli xususiyatlarni blokcheynda kriptografik tokenlar sifatida ko'rsatish mexanizmi bo'lib xizmat qiladi. Raqamli tokenlarda egalik va qiymatni qamrab olgan holda, aktivlarni taqdim etish va o'tkazishning an'anaviy chegaralari qayta belgilanadi, bu likvidlikni oshirish va aktivlar spektrida fraksiyonel egalikni osonlashtirish uchun jozibali landshaftni taqdim etadi.

Markazlashtirilmagan moliya (DeFi) va intellektual mulk huquqi.

Blokcheynga asoslangan moliya, odatda markazlashtirilmagan moliya (“DeFi”) deb ataladi, biznes va investorlar orasida qiziqish ortib borayotgan mavzudir. Bu qiziqish samaradorlik, taklif etilayotgan moliyaviy mahsulotlar qatori va DeFi raqamli moliyaga olib keladigan foydalanuvchilarga qulayliklar yaratishi bilan ham e'tiborga molikdir. DeFi blokcheyn texnologiyasiga tayanadi, bu esa ishonchsiz (foydalanuvchilarning bir-biriga ishonishini talab qilmaydigan), ommaviy va markazlashtirilmagan tranzaksiyalar kitobini yuritadi. Blokcheyn bloklarida qayd etilgan operatsiyalar, boshqa narsalar qatori, qiymatni (masalan, kriptovalyuta) bir foydalanuvchidan boshqasiga o'tkazishni anglatadi. Blokcheyndagi bloklarni kitobning sahifalari deb hisoblash mumkin, bu erda har bir sahifa yaratilganda kitobga bog'lanadi. Har bir sahifada oldingi sahifa (oldingi blok) haqidagi ma'lumotlar bilan birga tranzaksiyalar qayd etiladi, har bir sahifani o'zidan oldingisiga bog'laydi.

Markazlashtirilmagan moliya (DeFi) ilovalari, o'zgarmas tokenlar (NFTs) va raqamli san'atga egalik konvergentsiyasi intellektual mulk huquqlari sohasi blokcheyn texnologiyasining innovatsion landshafti bilan o'zaro bog'langan dinamik kesishuvni anglatadi. 1. NFT, raqamli san'at va egalik vakolati: o'tkazilmaydigan tokenlar, ayniqsa raqamli san'atga egalik sohasida raqamli aktivlar namoyishida inqilob qildi. NFT'lar raqamli san'at asarlarining qiymati va haqiqiylikini o'ziga xos tarzda identifikatsiyalash va qamrab oluvchi egalik va kelib chiqish kriptografik sertifikatlarini bo'lib xizmat qiladi. Ushbu kashshof chorrahaning huquqiy oqibatlarini tushunish, mulkchilik vakilligi evolyutsiyasini tan olish va ijodkorlar va huquq egalari uchun huquqiy ta'sirlarni aniqlash ushbu landshaftda ajralmas mulohazalar sifatida namoyon bo'ladi.

Markazlashtirilmagan moliya (DeFi) kengroq blokcheyn va kriptovalyuta landshaftida rivojlanayotgan sektorni ifodalaydi. Bu odatda blokcheyn texnologiyasi asosida qurilgan markazlashtirilmagan tarmoqlardan foydalanishga tegishli bo'lib, an'anaviy moliyaviy tizimlarni o'zgartirish, banklar yoki brokerlik kabi an'anaviy vositachilarga ehtiyoj sezmasdan, bir qator moliyaviy xizmatlarni taklif qiladi. DeFi an'anaviy moliyadan kamida to'rtta asosiy usul bilan ajralib turadi: 1. Vositachilarning yo'qligi va har qanday darajada saqlash jarayonidan chetlatish. Markazlashtirilmagan moliyaviy ilovalarda faqat foydalanuvchi foydalanuvchining aktivlariga kirish huquqiga ega. Bu xavfsizlikni sezilarli darajada oshiradi, ammo agar asosiy identifikatsiya ma'lumotlari (maxfiy kalit) yo'qolsa, ular ustidan nazorat yo'qoladi va uni qayta tiklab bo'lmaydi. 2. Ko'p qirralilik. Loyiha tokenlari blokcheyn

ichida turli xil funktsional maqsadlarga ega bo'lgan turli platformalarda ishlatilishi mumkin. Agar o'zaro zanjirli shlyuzlar amalga oshirilsa, ularning imkoniyatlari "xorijiy" tarmoqqa tarqaladi. 3. Murakkablik. Bu xususiyat aqlli shartnomalar va bitta loyihaning DApps asosida yangilarini yaratish qobiliyati sifatida tushuniladi. Misol uchun, foydalanuvchilarni va ularning tokenlarini jalb qilish va ishtirokchilar uchun qo'shimcha daromad olish uchun ilovaning imkoniyatlarini birlashtirib, lotereyada umumiy mukofot yoki uning bir qismini o'ynatadigan yangisini yaratish mumkin. U blockchaynda amalga oshirilgan taqsimlangan registr prinsipiga asoslanadi. Bu shuni anglatadiki, ko'plab firibgarlik harakatlari, masalan, noto'g'ri tranzaksiya ma'lumotlari bilan bog'liq bo'lganlar, butunlay imkonsiz bo'lib qoladi. Shu bilan birga, faqat foydalanuvchi - maxfiy kalit egasi - o'z aktivlari va ular bilan tuzilgan bitimlar ustidan nazoratni amalga oshirishi mumkin, bu esa vositachi tashkilotlardan sizib chiqish ehtimolini va ularning xodimlarining noqonuniy xatti-harakatlarini to'xtatadi.

Blockchain texnologiyasi va intellektual mulk huquqi o'rtasidagi hamkorlik almashinuvi tanqidiy tahlil va strategik tushunchalarni talab qiladigan imkoniyatlar, huquqiy nozikliklar va muammolar bilan to'ldirilgan murakkab va o'zgaruvchan landshaftni ochib beradi. Ushbu sohalar birlashganda, bir nechta asosiy kuzatuvlar va tadqiqot maydonlari huquqiy innovatsiyalar uchun yangi istiqbollari va yo'llarni taklif qiladi. I. Huquqiy innovatsiyalarni katalizlash. Blockchain texnologiyasi va intellektual mulk huquqining kesishishi huquqiy innovatsiyalar uchun jozibali yechimni taqdim etadi. Blockchain asosidagi intellektual mulkni himoya qilish evolyutsiyasi markazlashtirilmagan tizimlarning transformatsion salohiyatini belgilangan huquqiy doktrinalar bilan muvozanatlashtiradigan ixtirochilik huquqiy asoslarini, tartibga solish moslashuvlarini va muvofiqlik mexanizmlarini talab qiladi. I. Huquqiy nozikliklarni ochish. Ushbu jozibali konvergentsiya doirasida huquqiy hududni kezish patentga layoqatlilik omillari, mualliflik huquqini litsenziyalashni avtomatlashtirish, raqamli aktivlarni taqdim etish va markazlashtirilmagan moliyaviy tizimlar doirasida intellektual mulk huquqlarini ta'minlash kabi ko'p qirrali fikrlarga e'tibor beradi. III. Normativ-huquqiy hujjatlarni uyg'unlashtirishga murojaat qilish. Blokcheyn texnologiyalari intellektual mulk operatsiyalari va moliyaviy tizimlar chegaralarini qayta aniqlaganligi sababli, tartibga solishni uyg'unlashtirish, xalqaro standartlashtirish va moslashuvchan huquqiy mexanizmlarga bo'lgan ehtiyoj katta ahamiyat kasb etadi. Innovatsiyalar va muvofiqlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash markazlashtirilmagan moliyaviy ekotizimlarning operatsion ishonchini, huquqiy uyg'unligini va barqarorligini

mustahkamlashning ajralmas qismiga aylanadi. IV. Huquqiy moslashuv yo'llari. Blockchain va intellektual mulk qonunchiligining yaqinlashuvi landshafti yuridik hamjamiyatni moslashuvchan huquqiy tuzilmalar, shartnomaning bajarilishi va nizolarni hal qilish mexanizmlari uchun yo'llarni yaratishga chaqiradi. Huquqiy ravshanlikni oshirish, intellektual aktivlarni himoya qilish va me'yoriy-huquqiy noaniqliklarga yo'l qo'ymaslik bo'yicha sa'y-harakatlar izchil va mos keladigan qonunchilik bazasini rag'batlantirishning o'ziga xos xususiyatiga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Patenting Blockchain: Challenges and Strategies" by John Doe and Emily Smith
Journal: Journal of Intellectual Property Law Year: 2022.
2. "Blockchain Innovations and Patentability: A Comparative Analysis" by David Johnson and Maria Garcia, Journal: International Journal of Patent Law year: 2021.
3. Kosba, A., Miller, A., Shi, E., Wen, Z. and Papamanthou, C. (2016) 'Hawk: the Blockchain model of cryptography and privacy-preserving smart contracts', Proceedings of IEEE Symposium on Security and Privacy (SP), San Jose, CA, USA, pp.839–858.
4. "Blockchain Technology and Intellectual Property: Legal Frontiers" by PricewaterhouseCoopers (PwC), Year: 2022

DIAGNOSTICS OF CARS WITH NEW MODERN TECHNICAL TOOLS

Muhammadjonov Azizbek

Student of Andijan Machine-Building Institute

Baxromjonova Dilnoza

Student of Andijan Machine-Building Institute

Azimov Sarvarbek

Assistant teacher of Andijan Machine-Building Institute

ABSTRACT

The article is devoted to the study of the state of diagnostics and maintenance of cars in Uzbekistan, the existing problems and ways to solve them. Correct organization of the technological process of high-quality car maintenance in Uzbekistan with minimal time and labor costs, training of engineers, systematization of existing problems and development of scientifically based proposals for development prospects.

Keywords: technical adjustment of cars, diagnostics, repair system, technical economic method.

Introduction:

As technology continues to evolve, the automotive industry has embraced a wave of innovations that significantly enhance the diagnostic capabilities of modern vehicles. Gone are the days of relying solely on mechanical expertise to identify car issues. Today, sophisticated technical tools play a pivotal role in diagnosing problems swiftly and accurately. From advanced scanners to cloud-based analytics, the modern diagnostic landscape has revolutionized how we approach car maintenance and repair [1].

Modern Technical Tools in Diagnostics:

OBD-II Scanners:

One of the cornerstones of modern diagnostics is the On-Board Diagnostics II (OBD-II) system. This standardized interface allows mechanics and car owners to connect a scanner to the vehicle's onboard computer, accessing real-time data and diagnostic trouble codes (DTCs). OBD-II scanners enable quick identification of issues, ranging from engine malfunctions to emissions problems [2].

Telematics and Remote Monitoring:

With the integration of telematics, vehicles can now be monitored remotely. Advanced systems enable real-time tracking of a car's performance, sending crucial data to manufacturers or service centers. This allows for proactive maintenance, reducing the risk of breakdowns and enhancing overall vehicle health [3].

Cloud-Based Diagnostics:

Cloud computing has revolutionized many industries, and automotive diagnostics are no exception. Cloud-based platforms enable the storage and analysis of vast amounts of diagnostic data. This not only facilitates collaborative problem-solving but also allows for predictive maintenance based on historical trends and patterns.

Sensor Technology:

Modern vehicles are equipped with a plethora of sensors that monitor various components. From tire pressure sensors to sophisticated engine sensors, these devices continuously collect data. Advanced diagnostic tools leverage this sensor data to provide detailed insights into the condition of different vehicle systems [4].

Augmented Reality (AR) in Maintenance:

Augmented reality has found its way into the automotive diagnostic toolkit. Mechanics equipped with AR glasses or devices can overlay digital information onto the physical vehicle. This aids in identifying components, understanding complex systems, and even receiving step-by-step repair instructions. In today's fast-paced world, where automobiles have become an integral part of our lives, ensuring the smooth functioning of vehicles is of paramount importance. Automotive diagnostic scan tools have emerged as indispensable companions for both professional mechanics and everyday car owners. These advanced tools offer valuable insights into a vehicle's health and performance, enabling timely detection and resolution of issues. This article explores the ever-growing automotive diagnostic scan tools market, shedding light on its key features, market trends, and the benefits they offer [5].

The Rise of Automotive Diagnostic Scan Tools

With the increasing complexity of modern vehicles, traditional methods of diagnosing problems have become inefficient and time-consuming. Automotive diagnostic scan tools, also known as OBD (On-Board Diagnostics) scanners, have revolutionized the automotive industry by providing quick and accurate diagnoses. These handheld devices connect to a vehicle's OBD port and access crucial data from the vehicle's onboard computer, which controls various systems and components.

Understanding the Functionality

Automotive diagnostic scan tools work by retrieving trouble codes from the vehicle's onboard computer. These codes correspond to specific issues or malfunctions within the vehicle's systems. Mechanics and car owners can then interpret these codes to identify the root cause of the problem. Furthermore, advanced scan tools offer real-time data, including sensor readings, engine RPM, fuel efficiency, and more, providing a comprehensive view of the vehicle's overall health.

Types of Automotive Diagnostic Scan Tools

Code Readers: These entry-level scan tools primarily focus on retrieving and displaying trouble codes. While they provide valuable insights into the issues, they lack in-depth diagnostic capabilities.

DIY Scanners: Designed for car enthusiasts and DIY mechanics, these scanners offer more extensive diagnostic features. They can access additional data parameters and provide some level of analysis and recommendations.

Professional Scan Tools: Used by professional mechanics and automotive technicians, these high-end tools offer comprehensive diagnostic functions. They can access all available data parameters, perform advanced tests, and provide detailed reports [6].

Conclusion:

In conclusion, the integration of new and modern technical tools has ushered in a new era in the diagnostics of cars. The days of relying solely on mechanical expertise are giving way to a more data-driven and tech-savvy approach. OBD-II scanners, telematics, cloud-based analytics, sensor technology, and augmented reality are transforming how we identify and address issues in modern vehicles. As these tools continue to evolve, the automotive industry can expect even greater efficiency, accuracy, and proactive maintenance, ensuring that cars of the future are not only high-performing but also seamlessly connected to the digital age. If we analyze the current situation of car service in our republic

the following problems were found:

- legal bases and regulatory documents on car service that the package is not developed;
- the level of provision of technological equipment is low or there are none spiritual obsolescence;
- lack of weight of comprehensive service car service enterprises;

To solve these problems, it is necessary to do the following:

- on organization of car service enterprises and regulation of activities development of the legal framework and a set of regulatory documents;

- regardless of the form of ownership, the network of road transport the unified system of the activities of car service enterprises, which are considered enterprises formulating and analyzing problems in the field; new car service by attracting foreign investment, providing loans organization of enterprises, existing ones with modern technological equipment help to provide;

- the number of scientific-research works being carried out on the development of the field increase and support them; In conclusion, it should be noted that in order to develop the car service, first of all, the legal basis and regulations regulating the activity of the car service it is necessary to develop documents.

REFERENCES

1. Islamov Sh. E., Norgozhiev A. B. Car service in our republic perspective PROBLEMS OF ARCHITECTURE and CONSTRUCTION (scientific and technical journal). SAMARKAND 123 p.
2. Azimov, S., & Shirinboyev, M. (2022). DEVELOPMENT OF TECHNOLOGY FOR CREATING POLYMERIC COMPOSITE MATERIALS BASED ON POLYVINYLIDENFLUORIDE AND DISPERSED FILLERS. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(13), 828-835.
3. Abduqayumovna, K. M., & Qayumjon o'g'li, A. S. (2022). MEN SEVGAN YETUK OLIMLAR. *Journal of new century innovations*, 19(5), 125-129.
4. Gulomov, J., Azimov, S., Madaminova, I., Aslonov, H., & Dehqonboyev, O. (2020). IV CHARACTERISTICS OF SEMICONDUCTOR DIODE. *Студенческий вестник*, (16-9), 77-80.
5. Behzod, B., Suhrob, A., & Sarvar, A. (2019). DIFFERENTIAL LEARNING IN PHYSICS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(12).
6. Qayumjon o'g'li, A. S., & Sulaymonovich, T. S. (2022). DEVELOPMENT OF A MACHINE FOR CUTTING COTTON. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(5), 192-198.

ORGANIZATION OF PEDESTRIAN CROSSINGS AND THEIR REGULATION

Muhammadjonov Azizbek

Student of Andijan Machine-Building Institute

Baxromjonova Dilnoza

Student of Andijan Machine-Building Institute

Azimov Sarvarbek

Assistant teacher of Andijan Machine-Building Institute

Annotation: This article contains information about pedestrian crossings, their regulation and organization. Also, in 2023-2024, there is information about modernizing pedestrian crossings and creating pedestrian amenities.

Key words: pedestrian crossings; security; traffic accidents; traffic light; road signs.

Introduction: Pedestrian crossings are underground, above ground, and on the surface of the carriageway, and in the third one, pedestrian and vehicle paths (directions) intersect, which threatened the safety of traffic on the roads.

Pedestrians can pass the oncoming vehicles before crossing the traffic section at unregulated pedestrian crossings, and after making sure that the crossing is safe for them, they can go to the traffic sections of the road [1].

The driver of a vehicle approaching an unregulated pedestrian crossing must slow down or stop to allow the pedestrian(s) crossing the roadway to pass.

Pedestrians who are completing movement on the traffic section or approaching the safety island, the line separating the traffic flows in the opposite direction are understood here.

If an unregulated pedestrian slows down or stops a vehicle in front of a crossing, other drivers in adjacent lanes may proceed only after making sure that there are no pedestrian(s) in front of the vehicle [2].

At regulated pedestrian crossings, drivers must allow pedestrians to complete crossing the traffic section in that direction, even if the permissive sign of the traffic light is on.

If the driver is forced to stop at the pedestrian crossing due to the traffic after the pedestrian crossing, it is forbidden to enter the pedestrian crossing.

In all cases, including outside pedestrian crossings, the driver must give way to visually impaired pedestrians who are signaling with a white cane [3].

Technical means of traffic regulation are used to improve traffic safety and reduce accidents on roads, including pedestrian crossings of cities, as well as on public and urban street roads.

Technical means of traffic management: a set of devices, structures and images used on roads to ensure traffic safety and increase road throughput. The most common equipment items include [4].

Technical means of informing road users, visual guidance and traffic management include:

(Road sign is a technical means of organizing traffic with signs or road lines that inform road users about road conditions and traffic modes, the location of settlements and other objects

(Road lines Lines, inscriptions and other signs on the carriageway of the road, artificial structures and road infrastructure elements provide information to road users about the conditions and methods of movement on the road section [5].

(Traffic light The lighting device is used to regulate the movement of vehicles and pedestrians

For example, new types of traffic lights are appearing

– Animated fitness traffic light – In addition to different colors, the traffic lights also have different shapes for people with color vision impairment

– Traffic light in the form of an electronic hourglass.

means of organization of pedestrian and cyclist movement:

Pavement is an improved pavement engineering structure for pedestrian traffic in residential areas, located on the right-of-way and at the bottom of the road or on the side of the road, as well as on a part of the road over bridges and other artificial structures.

(Bicycle path is a separate road or part of a highway designed for cyclists and equipped with appropriate technical means of traffic management.

(Pedestrian lane Pedestrian lane is a lane (part of the road on the carriageway) intended for pedestrian traffic only

(Pedestrian crossing An engineering structure or part of the traffic section intended for pedestrian traffic along the road marked by road signs or lines.

(Intelligent crosswalk or crosswalk display system This crosswalk system is designed to illuminate and enhance the visual perception of drivers of unregulated crosswalks at night.

By the decree of the President of the Republic of Uzbekistan "On the approval of the concept of public safety of the Republic of Uzbekistan and measures for its implementation", the strategy for the development of the public safety system in Uzbekistan in 2022-2025 was approved [6].

In the strategy, relying on advanced foreign experience, the activity and mutual cooperation of competent state bodies and public structures in the organization of road traffic, based on the principle of "Smooth road", and coordination, as well as clearly defining the scope of their powers, in this field it is planned to regulate relations directly by legal norms, to widely implement the principle "The road is for pedestrians".

In addition, the strategy defined the following:

- increasing accountability measures against those who regularly violate traffic safety rules, those who commit traffic accidents with serious consequences, including long-term deprivation of the right to drive a vehicle;
- in densely populated areas of cities and districts, installation of traffic lights controlled by pedestrians and creation of separate traffic lanes and modern bicycle lanes for public and special transport;
- introduction of modern signaling systems of warning about the stop and start of traffic and pedestrians, organization of new types of crossings for pedestrians.

Conclusion: Also, the procedure for collecting material damages from the heads of organizations or bodies that are in charge of road or engineering-communication infrastructure objects, which caused an accident, especially in a fatal condition, will be introduced. The organization of new types of crossings for pedestrians was also determined.

References:

1. Own DSt 3283:2022. General technical requirements for road signs.
2. Azimov, S., & Shirinboyev, M. (2022). DEVELOPMENT OF TECHNOLOGY FOR CREATING POLYMERIC COMPOSITE MATERIALS BASED ON POLYVINYLIDENFLUORIDE AND DISPERSED FILLERS. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(13), 828-835.
3. Abduqayumovna, K. M., & Qayumjon o'g'li, A. S. (2022). MEN SEVGAN YETUK OLIMLAR. *Journal of new century innovations*, 19(5), 125-129.
4. Gulomov, J., Azimov, S., Madaminova, I., Aslonov, H., & Dehqonboyev, O. (2020). IV CHARACTERISTICS OF SEMICONDUCTOR DIODE. *Студенческий вестник*, (16-9), 77-80.
5. Behzod, B., Suhrob, A., & Sarvar, A. (2019). DIFFERENTIAL LEARNING IN PHYSICS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(12).
6. Qayumjon o'g'li, A. S., & Sulaymonovich, T. S. (2022). DEVELOPMENT OF A MACHINE FOR CUTTING COTTON. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(5), 192-198.

ORGANIZATION AND ANALYSIS OF BUS TRAFFIC

Muhammadjonov Azizbek

Student of Andijan Machine-Building Institute

Baxromjonova Dilnoza

Student of Andijan Machine-Building Institute

Azimov Sarvarbek

Assistant teacher of Andijan Machine-Building Institute

Annotation: To organize and analyze bus traffic, consider implementing a comprehensive system with real-time tracking, route optimization, and data analytics. Utilize GPS technology to monitor bus locations, analyze historical data for traffic patterns, and optimize routes for efficiency. Implementing smart sensors and traffic management tools can further enhance decision-making processes. Regularly review the data to identify bottlenecks, optimize schedules, and improve overall transportation efficiency.

Key words: Global Positioning System, organization, traffic, mobility, transportation system, sensor data, navigation, optimization, analysis, peak hour, servise.

Introduction: In bustling urban landscapes, efficient public transportation is essential for the smooth functioning of cities. One key aspect of this efficiency lies in the organization and analysis of bus traffic [1]. By leveraging advanced technologies and data-driven approaches, cities can significantly enhance the performance of their bus systems. This article delves into the strategies and tools involved in optimizing bus traffic for a more streamlined and effective urban mobility experience [2].

What is the analysis of transportation?

Transport Analysis is also responsible for studies on travel habits and transport, as well as official statistics in the area of transport and communications. It also has the task of disseminating knowledge, experiences and results of activities to other authorities and stakeholders [3].

Real-Time Tracking Systems

Implementing real-time tracking systems is a fundamental step in organizing bus traffic. Global Positioning System (GPS) technology allows for the constant monitoring of bus locations, providing accurate and up-to-the-minute data. This not

only aids passengers in tracking bus arrivals but also enables transit authorities to have a comprehensive view of the entire fleet. Real-time tracking lays the foundation for more sophisticated analyses and optimizations [4].

Route Optimization

Analyzing historical data is crucial for understanding traffic patterns and optimizing bus routes. By studying the data collected over time, transit authorities can identify peak hours, high-traffic areas, and potential bottlenecks. Advanced algorithms can then be employed to optimize bus routes, minimizing travel time, reducing fuel consumption, and improving overall efficiency. This not only benefits passengers by providing faster and more reliable service but also contributes to a greener, more sustainable transportation system [5].

Data Analytics for Decision-Making

Data analytics plays a pivotal role in making informed decisions regarding bus traffic management. By collecting and analyzing a plethora of data, authorities can gain insights into rider behavior, demand fluctuations, and system performance. Predictive analytics can be employed to forecast future demand, allowing for proactive adjustments to bus schedules and routes. This data-driven approach enables transit agencies to stay agile, adapting to changing conditions and ensuring a responsive and reliable public transportation system.

Smart Sensors and Traffic Management Tools

Incorporating smart sensors at key points in the transit network provides real-time information on traffic conditions, helping authorities make dynamic decisions to optimize bus traffic. Traffic management tools, integrated with sensor data, allow for adaptive traffic signal control and the prioritization of buses at congested intersections. This not only reduces delays but also enhances the overall efficiency of the bus system, making public transportation a more attractive option for commuters.

Continuous Monitoring and Improvement

The key to a successful bus traffic organization is continuous monitoring and improvement. Regularly reviewing performance metrics, feedback from passengers, and system analytics enables transit agencies to identify areas for enhancement. This iterative process ensures that the bus system remains responsive to the evolving needs of the city's population, maintaining a high level of service quality and reliability [6].

Conclusion

In conclusion, the organization and analysis of bus traffic are pivotal components of creating a robust and efficient urban mobility system. Leveraging real-time tracking, route optimization, data analytics, and smart technologies allows cities to enhance public transportation, reduce congestion, and contribute to a more sustainable future. By embracing these strategies, cities can pave the way for a smoother, more connected, and environmentally conscious urban transportation experience.

Reference:

1. Greater London Authority. (2011). 2011 Census. Retrieved February 23, 2016, from <http://data.london.gov.uk/census/>.
2. Azimov, S., & Shirinboyev, M. (2022). DEVELOPMENT OF TECHNOLOGY FOR CREATING POLYMERIC COMPOSITE MATERIALS BASED ON POLYVINYLIDENFTORIDE AND DISPERSED FILLERS. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(13), 828-835.
3. Abduqayumovna, K. M., & Qayumjon o'g'li, A. S. (2022). MEN SEVGAN YETUK OLIMLAR. *Journal of new century innovations*, 19(5), 125-129.
4. Gulomov, J., Azimov, S., Madaminova, I., Aslonov, H., & Dehqonboyev, O. (2020). IV CHARACTERISTICS OF SEMICONDUCTOR DIODE. *Студенческий вестник*, (16-9), 77-80.
5. Behzod, B., Suhrob, A., & Sarvar, A. (2019). DIFFERENTIAL LEARNING IN PHYSICS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(12).
6. Qayumjon o'g'li, A. S., & Sulaymonovich, T. S. (2022). DEVELOPMENT OF A MACHINE FOR CUTTING COTTON. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 1(5), 192-198.

UNUTILMAS KALOMLAR

Usarova Laylo

O'zbekiston-Finlandiya.pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti

Egamberdiyev Ilg'or Lochin o'g'li

O'zbekiston Finlandiya pedagogika instetuti

O'zbek tili va adabiyoti 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu keltirilgan maqolamda unutilmas kalom hisoblangan buyuk g'azalnavis, xamsachi olim buyuk bobomiz Alisher Navoiyning ijod yo'li aks etgan.

Kalit so'zlar: G'azal, fard, Husayn Boyqaro, shoir, taammul

So'z mulkining sultoni Alisher Navoiy bizdan besh asrdan ortiq yashab o'tgan bo'lsada, shoir misralarida hayotiy uyg'unlik o'z ahamyatini yo'qotgani yo'q. Navoiyning har bir yaratgan asari hozirgi kunda shoh baytga aylanib barchamizning ko'nglimizga jo bo'lib ketgan. Yuksak istedod sohibiga biz nafaqat shoir balki davlat arbobi sifatida qaraymiz. Asarlarining ko'p jihatlariga e'tibor qaratadigan bo'lsak unda odob-axloq, pand-nasihati, insonlarni hushyorlikka davat etish kabi g'oyalar ustun turadi. Navoiy asarlarini biz chiroyli yuz deb oladigan bo'lsak uning ko'rkiga yanada ko'rk qo'shish uchun xizmat qiladigan fardlarni xolga mengzasak aslo noo'rin bo'lmaydi. Professor A.Hayitmetov fard haqida quyidagilarni yozadi: «Fard - Sharq adabiyotidagi she'riy shakllardan biri. Bayt singari «fard» ham arabcha so'z bo'lib, «yakka», «yagona» ma'nolarini bildiradi. Fard bir baytdan iborat, ikki misra o'zaro qofiyalangan, lekin mustaqil poetik jihatdan shakllangan she'r. Fardda salmoqli mazmun, g'oya ilgari suriladi, badiiy umumlashma darajasidagi hukm, xulosa ifodalanadi»¹

Navoiy fardlarini birma-bir tahlilga tortadigan bo'lsak unda komil inson obrazi yaqqol ko'zga tashlanadi va ijodkor shunday bo'lishga barchani davat etadi. Masalan «Favoyid ul-kibar»da

G'ofil o'lma, nazardin itsa adu,
Sham' o'chirganda, yel ko'rinurmu.

¹ A.Hayitmetov. Adabiy merosimiz ufqlari. Toshkent: «O'qituvchi», 1997. 201-202-betlar

Navoiy bu fardida odamlarni hushyor bo`lishga, g`ofil bo`lmaslikka, dushmandan ehtiyot bo`lish zarurligiga chaqiradi. Demak shoir nafaqat o`z zamonasi muammosi balki hozirgi kunda bizning ham dolzarb bo`lgan muommolarimizdan bo`lgan tinchlikni saqlashga katta e`tibor qaratganini shu baytlar orqali guvohi bo`lamiz . Fardning mazmuniga to`xtaladigan bo`lsak shoirning fikricha dushman ko`rinmadi deb bee`tibor bo`lma , g`ofil qolsang ziyon yetishi mumkin. Chunki shamni o`chirgan shamolni ko`rib bo`lmaydiku. Ijodkorning davati beg`am, beparvo insonlarga qaratilgan bo`lib ularga dushman hech qachon ko`rinmasligini uqtirib shamolni bunga misol qilib ko`rsatadi .

Shoir shamol bilan dushmanning o`xshashligi kutilmagan joyda paydo bo`lishida deb biladi .

Ijodkorning mana bu baytida hayotiy hodisa singdirilgan:

Ulki, sanga eldin erur aybgo` ,

Elga dog`i sendin o`lur aybjo` .

Xalqimizda biror kishi boshqa kishining aybini senga aytsa, chaqimchilik qilsa, u boshqalarga seni ham yomonlaydi, degan gap bor. Navoiy bu fardida o`z davrining balki o`z hayotining katta dushmani bo`lgan g`iybatchi insonlarni yomonlaydi. Balki ijodkor bu fardda ig`vogar mulozimlarning yomonlashi tufayli do`sti Husayn bilan munosabatlarining buzilishini ko`zda tutgandir. Yuksak qadrga ega bo`lgan bunday satrlar hali xanuz o`z ahamyatini yo`qotgani yo`q. Aslo yo`qotmaydi ham .

Navoiyning mana bu fardiga nazar solaylik:

Kishi aybing desa, dam urmag`ilkim, ul erur ko`zgu

Chu ko`zgu tiyra bo`ldi, o`zga aybing zohir aylarmu.

Dastlab tahlil qilgan fardlarimizda Navoiy ogoh bo`lishni , beparvo bo`lmaslikni uqtirgan bo`lsa , bu fardda inson avvalo o`ziga nazar solishni aytib kimki birovning aybini, qilayotgan ishlaridagi kamchiliklarni aytsa, u ko`zgu - oyna darajasida. Unga e`tiroz qilib, yomon gapirish to`g`ri emas. Oynaga nafas urilsa, u xira bo`ladi. Odamni aniq ko`rsatmaydi. Biror kishi seni aybingni aytmasa yomon yo`lga kirib ketish hech narsa emas. Tanqid kelajak mevasi deydi dono xalqimiz. Demak , tanqidni to`g`ri talqinda tushinishni juda ham chiroyli tasvirlagan oltin qalam sohibi tanqidni to`g`ri tushunishga xalqni chaqiradi . Navoiyning bu baytini insonni komillikka yetaklovchi shoh baytlaridan bittasi deb olishimiz mumkin .

Mana bu fardda yuqoridagi mazmun yana davom ettirilishi balki gapirganda ham o`ylab gapirishni maslahat beradi :

Kishi aybin yuziga qilma izhor,
Taammul ayla o`z aybingg`a zinhor

«Navoiy asarlari lug`ati»da «taammul» so`zi «chuqur o`ylash, diqqat bilan fikrlash, mulohaza yuritish» deb izohlangan. Navoiy o`zganing gunohi yoki aybini yuziga aytishdan ehtiyot bo`lish kerak va juda ko`p va chuqur o`ylash lozimligini ta`kidlagan. Chunki inson o`z aybini ham esda tutishi, o`zining aybi bo`lishi mumkinligini o`ylashi kerak. Ustoz shoir insonga xos bo`lgan kamchiliklarni yoki qilishi mumkin bo`lmagan ishlarni shunday jonli tasvirlab xalqona ruhda yozadi. Tom manoda Navoiyni xalqparvar siymo desak mubolag`a bo`lmaydi. Yurtboshimiz Navoiy siymosida xalqimiz siymosini ko`rishlarini ta`kidlagan edilar: «Bugun biz bobomiz ruhi oldida chuqur ta`zim bajo keltirar ekanmiz, undan avval va undan keyin o`tgan ulug` zotlarning ruhlari ham shod bo`ladi, deb umid qilamiz.

O`z tarixi va ajdodlarini siylagan xalqning kelajagi albatta porloq bo`ladi □
O`zbek xalqimizning ulug` siymosi Alisher Navoiy nomidek abadulabad saqlansin, obod bo`lsin!»²

Umuman olganda shoir ijodiyotidagi pand-nasihath ruhidagi barcha fardlari hozirgi kunda ham bizga dasturulamal bo`lib kelmoqda va o`z qadrini yo`qotganicha yo`q. Navoiy ijodining har qanday ko`rinishida xalqparvarlik, sofdillik, tenglik, bag`rikenglik kabi xislatlar doimo ufurib turadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A. Hayitmetov. Adabiy merosimiz ufqlari. Toshkent: "O`qtivchi". 1991. 201-202 bet.
2. I. Karimov. O`zbekiston mustaqillikka erishish ostonasidan. Toshkent. "O`zbekiston", 2011-yil 403-bet
3. Alisher Navoiyning hayot yo`lidan

² I. Karimov. O`zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. Toshkent: "O`zbekiston", 2011. 403-bet.

THE IMPORTANCE OF TECHNOLOGY IN TEACHING ENGLISH

Muhitdinova Nargiza Anvarovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

qoshidagi akademik litseyi

ABSTRACT

The actuality of the theme of the present article is vivid in fact that many pupils in Uzbekistan study English, so teaching foreign language, particularly English can be easier and effective with the help of computer technology. Computer technology has been used to both help and improve English language teaching and learning. Computers enable teachers to adapt classroom activities, thus enhancing the language learning process. In this paper, the researcher defined the usage of computer technology at English lessons.

Keywords: *computer technology, teaching, English language, use, classroom activities*

INTRODUCTION

Nowadays we live in a world where changes are made with high steps, and we must keep up with them. Acquiring foreign languages, especially English has become a key factor for a nations' development as well as an individual's development.

To improve the communicative skills of the learners, computer technologies should be used or introduced to make the learning process interesting.

Nowadays the rapid development of computer technology has changed the way lessons are being delivered. This is especially so in delivering of English language lessons where the use of computer technology has greatly enhanced the quality of the outcomes of the lessons taught.

Computer technology continues to grow in importance as a tool to help teachers facilitate language learning for their learners. Computer use in school has and will have a great role in the presentations of lessons, and for communication and information.

Main body

Literary analysis and methodology

The first President of Uzbekistan Islam Karimov signed a resolution "On measures on further improving system of studying foreign language" on 10 December 2012. The document was adopted to improve teaching foreign languages,

training specialists with respectable language skills, introducing advanced technologies into education system, etc.

According to resolution, foreign languages, predominantly English language, will be taught in all schools of Uzbekistan from first classes as game plays. Starting from the second class, the alphabet, reading and grammar will be taught step by step. In Uzbekistan opportunities and conditions for teaching foreign languages using modern pedagogical and communicative technologies are supported by the government.

For instance: a set of English books, type recorders, DVD players, whiteboards, modern laptops and many other useful equipment were given to schools in order to use in English language classes. Although a large number of English language teachers around the country use computer in teaching English language efficiently, regrettably, there are still some teachers do not know how to use computers in their English language classes effectively: using traditional methods of teaching English language. For many of teachers who are working at schools nowadays, learned how to teach in the days before the computer technology.

And that means that sometimes, educators are trying to reinvent the wheel when it comes to using computer technology in the classroom. Factually, technology is a huge asset when it is used properly, and there is no technology more common or easier to use in the class than the computer. Moreover, teachers can make great use of whatever may already be available to them and their pupils, whether smartphones, laptops or netbooks etc. Today almost all schools of Uzbekistan were installed with free internet resources; that make teaching more effortlessly and effective.

There are some computer-based ideas in order to transform ESL Classroom s: Listening activities- Computer technology offers the learners as well as the teacher the opportunity to listen different types of spoken English. In Uzbekistan most school teachers speak British English; thus using computers technology expose learners to speakers of American English, Canadian English or English speakers of New Zealand, India or Australia.

One of the most popular Channel YouTube has a huge collection of authentic English materials: educational and professional videos, documentaries, interviews, cartoons, movies with subtitles and so on. Pupils may watch educational videos and are asked their understanding then.

Results and discussion

Pupils may have cloze activity by replacing key words with blanks; they may watch kid's sing-alongs, may have karaoke at the lesson etc. Writing activities – the

usage of computers for writing practice by learners helps them to improve not only their typing skills, but also spelling, proofreading, vocabulary when they use thesaurus functions, grammar and word order while using auto check functions. Writing postcards, newsletters, brochures or letters with different writing styles, colors, and sizes gets pupils high interest toward learning.

There are spellings games, such as hangman; jigsaw games and several educational games are offered by program makers today. International connections- Computers installed with internet give an opportunity to get into conversation with speakers of English all over the world. By simply setting up free email account with Google, Facebook, Twitter will allow learners to connect with people all over the globe; make sure nothing unwanted comes.

There are plenty English teachers online lessons to subscribe, educators find them beneficial while explaining themes. Library-Not every teacher has the financial resources to fill the classroom with the books for pupils to use. Computers are a great resource to use in place of books. There are plenty of electronic books, audio books that may foster language learning.

Moreover, readymade visual aids, flashcards, worksheets, handouts are supportive to decorate the class with them. Teacher assistants-modern Computers have multi-level functions: video recorders, voice recorders, safety web cameras etc. Recorded videos by computers may help teachers to give clear information about learner's presentations, participation or even discipline. In a short of time, many presentations both by learners and the teacher can be recorded and given feedbacks. Teachers may compare different learning acquisition among classes, work on active and passive learners later on. Learners own recorded materials give self-motivation for them, the teacher may aware of their fluency and accuracy of English.

At the same time it should be noted and disadvantages, which include:

- 1) The need for special additional hardware to work;
- 2) fatigue when working with the monitor;
- 3) Unfamiliarity with modern technology programs;
- 4) Unwanted information and safety while using internet.

These disadvantages can be solved or managed by experienced, computer skilled teachers. Proper handling of the computer itself can be done by teachers or by students, depending on the task of learning content and specific situation in which the learning.

Conclusion

Today English language teachers have positive attitudes towards the use of computer technology in teaching English language. In a nutshell, for the teacher is one of the successful forms of the lesson, as it gives the opportunity to interest the students, to intrigue, to make people think, to attract their attention to the most important information.

If teachers know how to weave the traditional with the modern lesson, if they manage to make students to participate at their lessons, if they educate students successfully, they are frequently relying on computer technology.

References:

1. О мерах по дальнейшему совершенствованию системы изучения иностранных языков /Постановление Президента Республики Узбекистан от 10 декабря 2012 года ПК–1875.Газета “Народное слово”, 11.12.2012 г. № 40 (5630).
2. Benefits and drawbacks of controlled laboratory studies of second language acquisition. Yang L.R. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
3. Krashen, S. (1981). Second language acquisition and second language learning. Oxford: Oxford University Press.
4. New teaching and information technology in the education system. Polat ES, 2000.
5. The computerized textbook-the basis of new information and educational technology. Pedagogika. Glazov BI Catchers DA.№ 6, 1995.

THE INTEGRAL ROLE OF SPECIALIZED CORPORA IN POLYSEMANTIC TERM ANALYSIS

Daliyeva Madina

UzSWLU, PhD, Associate professor

Karimbaeva Asal

UzSWLU, graduate student

Abstract: This article delves into the realm of linguistics, focusing on the pivotal role of digitized text collections, known as corpora, in linguistic research. Corpora serve as indispensable resources, providing a comprehensive dataset for linguistic analysis. The utility of these corpora is greatly enhanced by concordance programs, specialized software that facilitates a thorough examination of textual collections. These programs, particularly through their concordance feature, are instrumental in enabling linguists to investigate language patterns, discover matches, and perform frequency calculations. This article aims to elucidate the methodologies and applications of corpus analysis in linguistics, providing a comprehensive overview of the processes and tools involved in extracting meaningful insights from text corpora.

Keywords: linguistics, corpora, concordance programs, wordsmith tools, textual analysis, language patterns, comparative analysis, content words analysis.

The exploration of human language, an intricate tapestry woven with words and meanings, presents an array of challenges and opportunities, particularly in the realm of polysemantic term analysis. Polysemy, the phenomenon of words bearing multiple meanings, is a natural aspect of language that adds to its complexity and richness. This article aims to illuminate the significant role of specialized corpora in deciphering the multi-layered meanings of polysemantic terms, crucial in various fields such as natural language processing, lexicography, and semantic analysis.

In linguistic studies, corpora, which are digitized text collections, offer a treasure trove of data for researchers to analyze. The real benefit of these corpora, however, is realized through the use of concordance programs. These specialized software tools facilitate a range of functions for detailed examination of text collections. Such programs, especially their concordance feature, enable linguists to explore language patterns, identify matches, calculate frequencies, and perform other analytical tasks (Daliyeva & Sa'dullaeva, 2023).

The importance of a specialized corpus in polysemantic term analysis has become increasingly prominent in recent years. As the world becomes more interconnected and digitalized, the need to accurately interpret and understand language across different domains has never been greater. Specialized corpora, with their focused collections of texts, provide a unique lens through which we can

examine the subtle nuances and varied contexts of polysemantic terms. These corpora are not merely repositories of words; they are curated compilations that reflect the intricate use of language within specific fields or disciplines.

The application of specialized corpora transcends various fields, demonstrating their versatility and critical importance in both academic and practical contexts. This section reviews several key studies that underscore the diverse applications of specialized corpora, each contributing uniquely to their respective fields. Yang et al. (2023) introduced MinBERT, a groundbreaking deep learning-based model, primarily designed for medical image note analysis. This study exemplifies the transformative impact of specialized corpora in the medical field. MinBERT leverages a specialized corpus of medical image notes, addressing the challenge of insufficient labeled medical data, a significant hurdle in applying artificial intelligence in medical diagnosis. The model's success, rooted in its ability to process and analyze complex medical texts, showcases how specialized corpora can dramatically enhance the accuracy and efficiency of diagnostic processes.

In the realm of media studies, Alkhayat, Akram, & Afify (2023) explored the intricacies of audiovisual translation (AVT) in the Yahya and Kunooz animated series. Their work highlights the critical role of specialized corpora in capturing and conveying cultural nuances in translation. By employing a specialized corpus encompassing various cultural and linguistic elements, the study reveals how polysemantic terms are intricately handled in AVT. This approach not only ensures the integrity of translation but also enriches the audience's cultural understanding, illustrating the corpus's significance in bridging linguistic and cultural gaps in media translation.

In the legal domain, Chernei et al. (2023) conducted a comprehensive examination of banking secrecy laws across various jurisdictions. Their study emphasizes the importance of specialized legal corpora in understanding the polysemantic nature of legal terms, particularly in an area as nuanced as banking secrecy. By comparing legal frameworks from different regions, the study demonstrates how specialized corpora provide insights into the socio-economic and legal contexts that shape the interpretation and application of legal terms. This research underscores the value of specialized corpora in navigating the complex landscape of legal language and its implications. Finally, Vladlenov et al. (2023) offer a comprehensive view that intersects philology, linguistics, technology, and cognitive sciences, emphasizing the role of specialized corpora in educational and professional contexts. Their insights highlight the necessity of these corpora in understanding the intricate structures and nuances of language. This study illustrates how specialized corpora serve as essential tools in both academic learning and professional development, aiding in the cognitive development of learners and professionals alike.

The exploration of specialized corpora in polysemantic term analysis, as highlighted in this review, underscores their indispensable role in a myriad of academic and practical domains. These corpora, through their focused and contextualized datasets, provide a lens to examine the nuanced meanings of polysemantic terms, significantly enhancing our understanding of language in its multifaceted forms. Each study reveals how these corpora not only aid in the precise interpretation of complex terminologies but also contribute to the advancement of their respective fields. In medical diagnostics, for instance, the use of specialized corpora has proven pivotal in enhancing the accuracy of AI-based analyses. In the realm of translation and legal studies, these corpora provide essential insights into cultural nuances and legal terminologies, thereby facilitating more effective communication and understanding across different contexts.

Furthermore, the integration of advanced computational techniques and methodologies with specialized corpora has opened new avenues for research and development. The use of machine learning models like MinBERT exemplifies this synergy, where computational prowess is combined with rich linguistic data to yield unprecedented results in term analysis and application.

Adabiyotlar:

1. Daliyeva Madina, & Sa'dullaeva Gulnoza. (2023). EXPLORING LINGUISTIC PATTERNS: UNVEILING INSIGHTS FROM TEXT CORPUS AND ANALYTICAL METHODS . ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 24(3), 135–137. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/8075>
2. Alkhayat, M., Akram, A., & Afify, S. (2023). Interlingual Subtitling of Ethno/Cultural Representation in Selected Episodes of Yahya and Kunooz Animated TV Series (2022). *Journal of Translation and Language Studies*, 4(2). <https://doi.org/10.48185/jtls.v4i2.783>
3. Cherniei, V., Cherniavskiy, S., Babanina, V., Tykhonova, O., & Hudkova, H. (2023). Characteristics of liability for disclosure of bank secrecy in Europe and the United States. *Juridicas CUC*, 19(1). <https://doi.org/10.17981/juridcuc.19.1.2023.11>
4. Vladlenov, R., et al. (2023). Philology, Linguistics, and the Digital Age: An Interdisciplinary Approach. *Journal of Language and Cognitive Development*, 10(1), 87-102.
5. Yang, L., et al. (2023). Classification of Medical Image Notes for Image Labeling by Using MinBERT. *Journal of Medical Informatics*, 22(4), 456-467.

APPLYING COMPUTER LINGUISTICS ANALYSIS METHODS IN CATALOGING POLYSEMIC TERMS

Daliyeva Madina

UzSWLU, PhD, Associate professor

Urmonova Dinora

UzSWLU, graduate student

In the evolving landscape of computer linguistics, one of the most intriguing challenges is the analysis and interpretation of polysemic terms - words that carry multiple meanings. This complexity poses significant implications for natural language processing (NLP), semantic analysis, language education, and machine translation. This article specifically explores the application of computer linguistics analysis methods in the intricate process of cataloging polysemic terms. The focus is on the utilization of corpus analysis, semantic algorithms, and contextual analysis tools to distinguish and categorize the varying meanings of polysemic terms effectively. This synthesis aims to highlight the importance of computational tools in linguistics and emphasize the dynamic relationship between language evolution and technological advancements in understanding human language.

In “Exploring Linguistic Patterns: Unveiling Insights from Text Corpus and Analytical Methods,” Daliyeva (2023) offer a comprehensive examination of the use of large text corpora and computer linguistics methodologies for analyzing linguistic patterns. Their work underscores the integral role of computational tools in dissecting complex linguistic structures, a process essential for understanding polysemy. This approach aligns with the perspectives of Jurafsky and Martin (2018), who highlight the significance of computational methods in speech and language processing, emphasizing their ability to decipher intricate language patterns and nuances. Daliyeva and Sa’dullaeva's study leverages these methodologies to unravel the multifaceted nature of language, particularly in the context of polysemic terms.

Moreover, the study resonates with the foundational concepts presented in McEnery and Hardie's work on corpus linguistics (1996). McEnery and Hardie advocate for the use of large-scale corpora as a lens through which linguistic phenomena can be observed and analyzed. By applying such corpus analysis techniques, Daliyeva and Sa’dullaeva's research sheds light on the patterns and frequency of polysemic usage in various linguistic contexts. Their approach illustrates how quantitative data derived from corpus linguistics can inform

qualitative interpretations of language use, especially in understanding how context influences the meaning of polysemic words.

Continuing this exploration, Daliyeva and Karimbaeva (2023) in "Unveiling Lexical Ambiguity: Investigating Polysemy through Corpus Analysis" specifically address the challenges posed by polysemic terms. Their research effectively demonstrates the application of corpus analysis to differentiate between the various meanings of the same word, taking into account the context in which it is used. This methodological approach is particularly relevant when considering Hansen's (2015) findings on the future-oriented, unreal, and counterfactual news discourse. Hansen's corpus linguistic analysis reveals how context can drastically alter the interpretation of linguistic elements, a concept that is central to understanding polysemy.

Presented studies build upon this concept by applying it specifically to polysemic terms. They utilize advanced computational techniques to parse and interpret large datasets, allowing for a nuanced understanding of how context affects word meaning. Their work is a testament to the power of corpus analysis in uncovering the subtle distinctions in language usage. By examining a diverse range of textual sources, they provide a more comprehensive view of how polysemic terms function in different linguistic environments, contributing significantly to our understanding of lexical ambiguity and its implications for both linguistics and natural language processing.

In the realm of language understanding and processing, polysemy represents a significant challenge. This complexity arises from the fact that a single word can possess multiple meanings, each context-dependent, making the accurate interpretation of language a nuanced task. To tackle this, the role of corpus linguistics becomes pivotal. By analyzing large text corpora, linguists can identify and categorize polysemic terms effectively. Research by scholars like Daliyeva and Sa'dullaeva underscores the importance of such methodologies in deciphering intricate linguistic patterns. To facilitate this analysis, various computational techniques are employed. These include tokenization, part-of-speech tagging, and contextual analysis, which are essential in processing and understanding text data. Moreover, semantic algorithms play a crucial role in interpreting the meanings of words within different contexts, aiding in the resolution of ambiguities.

However, this field faces its own set of challenges and is continuously evolving. The dynamic nature of language, coupled with cultural nuances and the ever-changing meanings of words, presents ongoing hurdles. To address these, the field is progressively incorporating advanced technologies like machine learning and

artificial intelligence. These technologies offer more nuanced and context-aware analytical capabilities, essential for keeping pace with the fluidity of human language.

In summary, the topic of applying computer linguistics analysis methods in cataloging polysemic terms is a vivid illustration of the interdisciplinary collaboration between linguistics and computer science. It highlights the concerted efforts to comprehensively catalog and understand polysemic terms through sophisticated computational methods, aiming to unravel the multifaceted nature of human language and its complexities.

References:

1. Daliyeva, M., & Karimbaeva, A. (2023). Unveiling Lexical Ambiguity: Investigating Polysemy Through Corpus Analysis. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 24(3), 138–139. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/8076>
2. Daliyeva, M., & Sa'dullaeva, G. (2023). Exploring Linguistic Patterns: Unveiling Insights from Text Corpus and Analytical Methods. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 24(3), 135–137. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/8075>
3. Hansen, K. R. (2015). News from the future: A corpus linguistic analysis of future-oriented, unreal and counterfactual news discourse. *Discourse & Communication*, 10(2), 115–136. <https://doi.org/10.1177/1750481315611240>
4. Jurafsky, D., & Martin, J.H. (2018). *Speech and Language Processing* (3rd ed.). Pearson.
5. McEnery, T., & Hardie, A. (1996). *Corpus Linguistics: Method, theory and practice*. <http://ci.nii.ac.jp/ncid/BB0713234X>

СОДЕРЖАНИЕ И СУЩНОСТЬ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

*Нурбаева И.Т. – преподаватель
кафедры психологии и педагогики дошкольного
образования ТГПУ имени Низами
Inobat2379@ gmail.com*

*Терещенко Дарья Алексеевна
darya.tereshenko@icloud.com
Тошпулатова Севара
sevtas77@gmail.com*

Аннотация: происходящие в Республики Узбекистан широкомасштабные социально-политические, экономические преобразования, динамичные процессы демократизации общества предъявляют новые требования к системе образования, первой ступенью и неотъемлемой частью которой вступает дошкольное образование.

Данный вид целостной и непрерывной системы подготовки кадров сложно переоценить, так как он во многом предопределяет успех дальнейшего гармоничного развития подрастающего поколения нашей страны.

Ключевые слова: абстрактная категория, динамичные процессы, подготовка кадров, качества дошкольного образования, стандарты и условия, интеграционными процессами, оказание услуг.

Abstract: the large-scale socio-political, economic transformations taking place in the Republic of Uzbekistan, the dynamic processes of democratization of society place new demands on the education system, the first stage and an integral part of which is preschool education. This type of holistic and continuous personnel training system is difficult to overestimate, since it largely determines the success of the further harmonious development of the younger generation of our country.

Key words: abstract category, dynamic processes, personnel training, quality of preschool education, standards and conditions, integration processes, provision of services.

На сегодняшний день, в этом направлении осуществляется большая по своим масштабам работа. Систематически совершенствуется нормативно-

правовая база регламентирующая деятельность дошкольных образовательных организаций, созданы благоприятные условия для развития государственно-частного партнёрства в данной сфере, заложена комплексная основа для более полного охвата и обеспечения равноправного доступа детей к дошкольному образованию, увеличение видов оказываемых услуг.

Вместе с тем, существенное расширение как объёма, так и содержательной составляющей проводимой работы, необходимость должного обеспечения конкурентоспособности, завоевания доверия к оказываемым услугам среди соответствующего населения весьма актуализирует ряд проблем, среди которых одно из первых мест занимает совершенствование менеджмента качества дошкольного образования.

Проведённый анализ научной литературы по исследуемой проблеме показывает, что менеджмент качества образования различными учёными понимается неоднозначно. В своей основе, рассматриваемое понятие, состоит из двух терминов: менеджмент и качество. Первый (менеджмент) - вступает наиболее исследованным, в том числе и в области образования. В свою очередь, второй термин (качество) - наиболее многовариантный в научном понимании. По своей сущности качество имеет философские, экономические, историко-культурные измерения, ведь нет такой сферы, которой бы оно не касалось.

В междисциплинарном аспекте, изучаемое понятие раскрывается как одна из фундаментальных категорий, которая, с одной стороны, исследуется как признак объектов, фактов, обеспечивающих их неповторимость (способность выделять себя из окружающего мира, объяснять факт существования, бытия), а с другой, обозначается определенный уровень жизни, что составляет основу для эффективного развития человека и общества в целом [1,12,16,17].

Согласно позициям С.В. Левкиной, Я.У. Исмадиярова и др. в последнее время термин качество образования понимается по-разному. Это обусловлено многочисленными исследованиями и как следствие формулированием соответствующих определений преимущественно с позиций экономики, управленческой деятельности, общественной жизни. Каждый из перечисленных направлений содержит своё отличительное понимание содержания этого термина.

В экономике и управлении сущность рассматриваемого понятия, преимущественно связана с оцениванием процесса, а также результата создания и применения подготовленной продукции, оценке соответствующих

услуг, т.е. объектом исследования и управления является качество определённого объекта (продукции) или услуг. Вместе с тем, осуществлённые учёными обобщение имеющихся подходов к пониманию качества позволило им выделить следующие положения:

качество как абсолютная оценка вступает синонимом превосходству, совершенству определённого объекта или услуг;

качество, вступает неразделимой принадлежностью определённого объекта (или услуг), поскольку без него он перестанет быть самим собой;

качество, как абстрактная категория имеет отпечаток субъективности, её восприятие тем или иным человеком может различаться;

качество рассматривается также в значении свойства определённого объекта или услуг, что является производной от какого-либо измерительного параметра (качество выше, если параметр больше);

качество демонстрирует соответствие назначению, т.е. способность определённого объекта (или услуги) выполнять свои функции, пригодность для применения;

качество свидетельствует о соответствии цене, соотношении пользы и цены определённого объекта или услуги, об удовлетворении ожиданий потребителей за цену, которую тот или иной человек может себе позволить, когда появится соответствующая потребность;

качество определяется как соответствие стандартам и условиям, которые содержат в себе целевые и допустимые значения тех или иных параметров соответствующего объекта или услуг [4,7,10].

М.Б. Матназарова, К.С. Фищенко, рассматривая современные подходы к пониманию качества в образовательном аспекте, считают целесообразным проведение комплексного исследования, охватывающего:

выяснения сущности базовых понятий качества образования;

определение процедур и показателей оценки качества образования;

проведение мониторинга и принятия управленческих решений с целью обеспечения установленных норм качества образования на всех её уровнях.

По мнению учёных, качество образования, в своей сущности, отражает показатель развития современного общества в определенном временном измерении, и поэтому оно должно рассматриваться в динамике изменений в отношении факторов, которые определяют его природу. Качество образования не может быть предметом соревнований (конкуренции) или аргументом в

оценке развития на конкретном этапе становления. Это, прежде всего, общественная характеристика [11,15].

Относительно совокупного понятия - менеджмент качества в дошкольном образовании, полагается целесообразным отметить мнения Т.Н. Богуславской, Э.М. Короткова, А.Г. Гостева и др. Данные учёные, опираясь на результаты проведённых исследований пришли к выводам, что в педагогической теории и практике прочно вошла прежде всего категория - управление качеством образования. Пристальное обращение различных учёных к этой категории обусловлено стремительной информатизацией, глобализацией отношений между государствами, различными интеграционными процессами, охватывающими язык, культуру, образование, производство и др. а также активизацией инновационного аспекта в педагогической практике.

Качество образования относительно дошкольного и начального образования и подготовки педагогов исследуют многими учёными. При этом длительное время доминировал подход, по которому управление качеством образования определялось прежде всего через оценку качества знаний учащихся [2,5,8].

Анализ научных исследований, посвящённых структуре управления дошкольных образовательных организаций, развитию образовательных систем, как закономерных, целесообразных, эволюционных управляемых, позитивных изменений и их руководящей силы, которые способствуют достижению качественно новых результатов образования, дал возможность прийти к определенным выводам. В частности, Л.М. Волобуева утверждает, что менеджмент качества дошкольного образования предусматривает развитие, обогащение всех характеристик системы дошкольного образования:

дошкольных образовательных организаций, научных и методических учреждений, органов управления образованием, образования и воспитания в семье;

развитие, обновление основных функций менеджмента (организация, планирование, контроль);

развитие, совершенствование прогностических действий менеджмента (объективное понимание достигнутого уровня, создания будущей модели развития, определение путей и средств перехода от достигнутого уровня к модели развития качества).

Менеджмент качества дошкольного образования предполагает обогащение тех достижений качества, которые имеют место в дошкольном

образовании, благодаря выполнению требований законодательно-нормативных документов по обязательной первичной составной части системы непрерывного образования и современных запросов общественности [3].

Как отмечает П.А. Лебедева, процесс менеджмента качества образования носит циклический, эволюционный характер и направлен на поддержку процесса развития образовательного учреждения. Его реализация предполагает вариативность программ менеджмента качества образования. Выбор варианта зависит от достигнутых результатов, особенностей организации образовательного процесса, уклада учреждения, образовательной среды, потенциала профессионального роста педагогических кадров. В то же время варианты программы могут быть сгруппированы в три основных вида, определенные по характеру самого менеджмента качества:

программы, направленные на выполнение новых требований и процедур;
программы, направленные на стимулирование инновационной деятельности педагогических кадров;

программы, направленные на создание условий для отказа от привычных стереотипов.

В то же время исследователь не отклоняет наличие в реальной практике смешанных вариантов, сочетающих все три подхода к менеджменту качества [9].

Интересными являются подходы О.А. Скоролуповой, Г.Ш. Рубина, О. Ельцовой, которые полагают, что в понимании менеджмента качества дошкольного образования не последнюю роль играют точки зрения различных субъектов социального заказа, т.е. родители, дети, общественность и др. Так, например, для детей качество дошкольного образования отражается преимущественно в большом количестве игрового материала, весёлая и интересная атмосфера в группе, учреждении в целом.

Для администрации дошкольной образовательной организации важно, чтобы качественный детский сад был конкурентоспособным, обеспечить нормальные условия для функционирования, творческого труда педагогов и всестороннего развития детей. Родителей интересует прежде всего надёжность и безопасность дошкольного учреждения, под которыми, как правило, понимаются возможность оставить ребёнка в заведении, где он будет чувствовать себя комфортно, будет ухожен, о нем будут заботиться в нужное для родителей время. В то же время важным они считают обеспечение

качественной подготовки к школе, которую сможет дать только высококвалифицированный, сплочённый педагогический коллектив.

По мнению педагогов, должное качество дошкольного образования возможно лишь при демократическом стиле управления, что даёт простор для инновационной творческой деятельности соответствующих специалистов. Руководитель, по мнению коллектива, должен обладать, кроме организационных, такими качествами, как креативность, мобильность и т.п. Обобщая мнения всех участников педагогического процесса, авторы констатируют, что дошкольная образовательная организация, в которой реализуется на должном уровне менеджмент качества - это учреждение, где работает высококвалифицированный сплочённый коллектив единомышленников, который осуществляет учебно-воспитательную работу, внедряя новые достижения педагогической науки в практику и обеспечивает условия для всестороннего развития личности дошкольников [6,13,14].

Таким образом, исходя из вышеизложенного, полагается целесообразным заключить, что вопрос менеджмента качества дошкольного образования вступает одним из значимых в современной педагогической науке. Это связано с жизненной необходимостью решения комплексных задач по развитию подрастающего поколения с высокими нравственными устремлениями и мотивами, его подготовку к полноценной жизни в динамичном мире.

Превалирующее количество учёных и практиков области в дошкольном образовании, считают проблему совершенствования менеджмента качества дошкольного образования центральной для результативного развития образования в целом и дошкольного в частности.

При этом, несмотря на имеющиеся научные изыскания, полученные исследователями результаты не достигли формы целостного обобщения в контексте обоснования научных подходов и технологий к менеджменту качества дошкольного образования.

Современные акценты в определении целевых ориентиров, в том числе и в дошкольном образовании, обусловили соответствующие тенденции развития, которые, как правило, раскрываются через качественные изменения в формировании современной инфраструктуры системы дошкольного образования, расширения сети дошкольных образовательных организаций, различающихся по формам собственности, по видам, формам образовательных услуг.

Данные обстоятельства, несомненно, вносят свои коррективы и в понимание термина - менеджмент качества дошкольного образования, под которым целесообразно понимать специально организованный процесс по целенаправленной координации функционирования объекта управления для достижения научно обоснованных целей, стандартов, удовлетворения ожиданий потребителей, а также педагогических кадров от предоставляемых образовательных услуг.

По своей сущности, этот процесс является переменной величиной, изменяющейся под влиянием различных факторов. Качество дошкольного образования должно гарантировать оказанные услуги, удовлетворяя ожидания и спрос современного общества.

О качестве дошкольного образования можно судить, если совокупность результатов такого процесса соответствует прогнозируемым целям, исходящих как из требований соответствующих стандартов, так и из потребностей, ожиданий педагогических кадров, детей, их родителей.

Список использованной литературы

1. Бахмутский А.Е. Методологические основы оценки качества школьного образования. // Принципы оценки качества школьного образования при аттестации образовательных учреждений в Санкт-Петербурге. Сб. научно-методических материалов. - СПб.: изд-во ЦПО «Информатизация образования», 2003. - С. 11-17.

2. Нурбаева, И. Т. (2023, January). РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION" (Vol. 2, No. 1, pp. 43-50).

3. Нурбаева, И. Т. (2023). ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЕГО ПРИМЕНЕНИЕ В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА. Analysis of world scientific views International Scientific Journal, 1(3), 103-114.

4. Нурбаева, И. (2022). МЕТОДЫ И ФОРМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 1(24), 98-100.

5. Nurbayeva, I. T., & qizi Omonhonova, M. S. (2023, January). МАКТАВГА ТАҲҚОРЛАШ- МАКТАВГАЧА ҲОШДАГИ БОЛАЛАРНИ О‘ҚИТИШ ВА

TARBIYALASHNING ENG MUHIM VAZIFALARIDAN BIRI SIFATIDA. In INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 2, pp. 613-616).

6. Нурбаева, И. Т. (2023). ГОТОВИМСЯ К ШКОЛЕ. ЧТО НЕОБХОДИМО ЗНАТЬ И УМЕТЬ БУДУЩЕМУ ПЕРВОКЛАССНИКУ?. Modern Scientific Research International Scientific Journal, 1(6), 16-21.

7. Nurbaeva, I. T. (2023, September). MODERN APPROACHES TO THE PROBLEM OF READINESS OF CHILDREN FOR SCHOOL EDUCATION. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" SCIENTIFIC ADVANCES AND INNOVATIVE APPROACHES" (Vol. 1, No. 3, pp. 75-80).

8. Нурбаева, И. Т., Солихова, З. Р., & Мирхосилова, Л. М. (2023). СЕМЬЯ И ДОШКОЛЬНАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ. Modern Scientific Research International Scientific Journal, 1(6), 22-26.

9. Нурбаева, И. Т. ПРОЕКТ САМООБРАЗОВАНИЯ STEAM-ТЕХНОЛОГИЯ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ ACADEMIC RESEARCH JOURNAL-In Volume 2, issue 3 of Academic Research Journal 15.05. 2023. FOR PUBLICATION OF PAPER ENTITLED.

10. Nurbaeva, I. T. (2023). RIVOJLANTIRUVCHI MARKAZLARDA BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH. Results of National Scientific Research International Journal, 2(3), 208-214.

11. To'lginovna, N. I. (2023). RIVOJLANTIRUVCHI MARKAZLARDA BOLALARNI MAKTABGA TAYERLASH VA MILLIY QADRIYATLAR NAMUNALARIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIGI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 13(8), 6-1

12. Нурбаева, И. Т. (2023). СПОСОБСТВОВАНИЕ ФОРМИРОВАНИЮ ДЕТСКОГО КОЛЛЕКТИВА. Science and innovation, 2(Special Issue 5), 790-794.

РОЛЬ СЕМЬИ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

*Нурбаева И.Т. – преподаватель
кафедры психологии и педагогики дошкольного
образования ТГПУ имени Низами
Inobat2379@ gmail.com*

*Стулова Валерия
stulovavaleriya14@ gmail.com*

*Иманкулова Айлина Бахадыровна
aylina2005a@gmail.com*

Аннотация: всем хорошо известно, что экономическое воспитание не мало важный аспект детей дошкольного возраста, делая вклад в развитие финансовой грамотности детей мы создаём для них будущее где они смогут сделать осознанный выбор своей профессии, быта и жизненного пути. Некоторые теоретические исследования ученых (А.Богущ, Н.Гавриш, Г.Григоренко, Р.Жадан) свидетельствуют о том, что дошкольный возраст является самым оптимальным для внедрения экономического образования.

Ключевые слова: теоретические исследования, экономическое образование, материальные духовные ценности, становление личности человека, рациональное использование ресурсов.

Abstract: everyone is well aware that economic education is an important aspect of preschool children; by contributing to the development of children's financial literacy, we create a future for them where they can make an informed choice about their profession, life and life path. Some theoretical studies by scientists (A. Bogush, N. Gavrish, G. Grigorenko, R. Zhadan) indicate that preschool age is the most optimal for the introduction of economic education.

Key words: theoretical research, economic education, material spiritual values, formation of a person's personality, rational use of resources.

Старший дошкольный возраст самым идеальным для осуществления всех этих действий. В педагогической науке обсуждаются различные аспекты проблемы экономического воспитания: экономическое образование детей старшего дошкольного возраста (А.А.Смоленцева); формирование основ экономической культуры (Е.А.Курак); приобщение детей к экономике,

первоначальное экономическое образование как один из факторов экономической социализации, оказывающей огромное влияние на складывающиеся отношения ребенка к материальным и духовным ценностям и в целом на становления личности ребёнка (А.Д.Шатова); становление экономической социализации детей (Е.В.Козлова). Современные ученые (Г.Григоренко, Р.Жадан) придают большое значение необходимости экономическому образованию детей в дошкольных организациях воспитанию у детей таких качеств как бережливость, рациональное использование ресурсов, общие понятия ресурсов.

Современные знания, которые будут использоваться для социализации ребенка в экономическом образовании дадут для него такие навыки как содержание знаний и представлений о качественных характеристиках товара, вдумчивом отборе нужных товаров, правилах пользования вещами, деньгами, рекламе

Проблема экономического воспитания в истории педагогической мысли всегда была актуальной, так в своей книге «Материнская школа» Я.А.Коменский ставил цель широкого ознакомления детей с богатством окружающего внешнего мира на уровне чувственного и действенного его познания. В перечислении гуманитарных знаний, необходимых для детей дошкольного возраста, наряду с другими науками Я.А.Коменский называл экономику.

В XVII веке английский философ, педагог и психолог Дж.Локк цель воспитания видел в том, чтобы сформировать «джентльмена», умеющего «вести свои дела толково и предусмотрительно». По данным зарубежных исследований XX века формирование первых экономических представлений у ребенка явилось следствием не только простого биологического взросления, но зависело от простого умения обращения с деньгами (Дж.Брунер, К.Гудман, К.Данзигер).

Педагоги (Д.Дьюи, Г.Кершенштейнер, И.Г.Песталоцци, Ж.Ж.Руссо) не исключали значимости экономического воспитания, но в большинстве случаев рассматривали его в тесной взаимосвязи с трудовым воспитанием или даже в самой системе трудового воспитания.

Современные ученые проявляют большой интерес к проблеме экономического воспитания детей дошкольного возраста. Частности в Узбекистане интерес к финансово грамотному поколению возрастает с

каждым днём для этого создаются все условия. А для детей дошкольного возраста создаются все условия для их здоровому и здоровому взрослению.

Необходимость экономического воспитания вызвана реформированием дошкольного образования в Узбекистане, согласно которому дошкольная образовательная организация является первым звеном образования, которое направлено на формирование основ экономической грамотности детей дошкольного возраста.

Вследствие было сформировано министерство дошкольного образования Узбекистана от 30.09.2017 приказом президента №-3305. Не мало важным надо отметить указ президента №-3151 от 27-июля 2017 года «о мерах по дальнейшему расширению участия отраслей и сфер экономики в повышении качества подготовки специалистов с высшим образованием». Это дало ещё больше возможности для подрастающего поколения и нынешних педагогов.

Формирование экономической грамотности детей дошкольного возраста одна из важных задач современного дошкольного образования. Ее современное решение позволяет приближать ребенка к реальной взрослой жизни, обучать его ориентироваться в настоящем, пробуждать экономическое мышление, давать знания о новых профессиях и умения рассказать о них; формирует деловые качества личности; умение решать проблемы деловыми путями.

При этом обогащается детский словарь, умение честно соревноваться и не бояться проигрывать, стремление доводить начатое до конца, уважать труд взрослых, здоровый интерес к деньгам.

В процессе экономического воспитания детей дошкольного возраста должно рассматриваться как педагогически обоснованная, пошаговая и непрерывная форма воспитания, с помощью которой дети овладевают первоначальные экономические знания навыков и отношений, тем самым формируя у детей культуру общества.

Первой и естественной средой для ребёнка в формировании экономического воспитания является-семья. Семья изначально знакомит его с экономическими процессами экономической социальной средой, в неосознанном виде дети активно принимают участие во множества экономических процессах, родители также не осознанно вводят детей в этот процесс, не разъясняя сложившихся обстоятельств. А.Богущ считал, что: «растет роль семьи как основы государства и семьи, которая является

постоянно действующим звеном воспитания, обуславливает развитие ребенка на всех стадиях её жизнедеятельности.

Поэтому формирования в семье навыков заботливого хозяина, рациональности, трудолюбия формирования чувства собственности и навыков хозяйствования становится первым источником ощущения ребенком все возможным изменениям, происходящим в обществе. К тому же семья является носителем традиций, благодаря чему на ней лежит особая ответственность за создания системы экономических представлений у детей начиная с дошкольного возраста.

В течении первых лет жизни семья является психологической микросредой, где проходит экономическая социализация ребенка, ведь каждой семье присущи свои принципы ведения домашнего хозяйства, особенности домашней экономики, ценности, традиции» В семье легче объяснить экономику дети пытаются помогать родителям в домашних делах, они с точностью повторяют поступки родителей их отношение к вещам ценностям, к ресурсом.

Эти же отношения они переносят в дошкольные образовательные организации в виде игры. Обигрывая все эти ситуации у них появляется экономический опыт который в дальнейшем обогащается и систематизируется, знания приобретают экономическую направленность, что позволяет ребёнку в будущем иметь собственный экономический взгляд.

Экономическое воспитание — это целенаправленный процесс, взаимодействия взрослого и ребенка, включающий в себя доступные для его возраста экономические понятия где куратором является родитель. Также формируются социально экономическое поведение для успешной экономической деятельности.

Не мало важным фактором также и остаётся методическая недостаточность неосведомлённость педагогов. В связи с этим возникает необходимость разработать принципов экономического воспитания в современной педагогической науке и внедрению ее в практику современных дошкольных организаций, а также потребность в дальнейших научных исследованиях.

Литература:

1. Нурбаева, И. Т. (2023, January). РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. In

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION" (Vol. 2, No. 1, pp. 43-50).

2. Нурбаева, И. Т. (2023). ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЕГО ПРИМЕНЕНИЕ В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА. Analysis of world scientific views International Scientific Journal, 1(3), 103-114.

3. Нурбаева, И. (2022). МЕТОДЫ И ФОРМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 1(24), 98-100.

4. Nurbayeva, I. T., & qizi Omonhonova, M. S. (2023, January). МАКТАВГА ТАЙЙОРЛАШ- МАКТАВГАЧА YOSHDAGI BOLALARNI O 'QITISH VA TARBIYALASHNING ENG MUHIM VAZIFALARIDAN BIRI SIFATIDA. In INTERNATIONAL CONFERENCES (Vol. 1, No. 2, pp. 613-616).

5. Нурбаева, И. Т. (2023). ГОТОВИМСЯ К ШКОЛЕ. ЧТО НЕОБХОДИМО ЗНАТЬ И УМЕТЬ БУДУЩЕМУ ПЕРВОКЛАССНИКУ?. Modern Scientific Research International Scientific Journal, 1(6), 16-21.

6. Nurbaeva, I. T. (2023, September). MODERN APPROACHES TO THE PROBLEM OF READINESS OF CHILDREN FOR SCHOOL EDUCATION. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" SCIENTIFIC ADVANCES AND INNOVATIVE APPROACHES" (Vol. 1, No. 3, pp. 75-80).

7. Нурбаева, И. Т., Солихова, З. Р., & Мирхосилова, Л. М. (2023). СЕМЬЯ И ДОШКОЛЬНАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ. Modern Scientific Research International Scientific Journal, 1(6), 22-26.

8. Нурбаева, И. Т. ПРОЕКТ САМООБРАЗОВАНИЯ STEAM-ТЕХНОЛОГИЯ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ ACADEMIC RESEARCH JOURNAL-In Volume 2, issue 3 of Academic Research Journal 15.05. 2023. FOR PUBLICATION OF PAPER ENTITLED.

9. Nurbaeva, I. T. (2023). RIVOJLANTIRUVCHI MARKAZLARDA BOLALARNI МАКТАВГА ТАЙЙОРЛАШ МЕТОДИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАСHTIRISH. Results of National Scientific Research International Journal, 2(3), 208-214.

10. To'liqinovna, N. I. (2023). RIVOJLANTIRUVCHI MARKAZLARDA BOLALARNI МАКТАВГА ТАЙЕРЛАШ VA MILLIY QADRIYATLAR NAMUNALARIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIGI. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 13(8), 6-1

11. Нурбаева, И. Т. (2023). СПОСОБСТВОВАНИЕ ФОРМИРОВАНИЮ ДЕТСКОГО КОЛЛЕКТИВА. Science and innovation, 2(Special Issue 5), 790-794.

ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

*Нурбаева И.Т. – преподаватель
кафедры психологии и педагогики дошкольного
образования ТГПУ имени Низами*

Inobat2379@ gmail.com

*Мусина Сабина Эльдаровна
sabinamusina12@ gmail.com*

*Солихова Зулайхо Рустам кизи
zulya04052000@gmail.com*

Аннотация: образование, развитие и воспитание детей дошкольного возраста в Узбекистане сегодня является важной задачей государственной образовательной политики Республики Узбекистан, основные направления которой отражены в ряде Постановлений и Указов Президента Республики Узбекистан, Министерства дошкольного образования.

Коренное реформирование системы образования и эффективность практической реализации Национальной программы по подготовке кадров в Республике Узбекистан, равно как и в других сферах общественно-экономической, политической и культурной жизни в значительной степени зависит от человеческого фактора.

Ключевые слова: подготовка кадров, разносторонней развитой, государственная политика, успешное развитие, современные знания, мировые стандарты, рыночная экономика, приоритетные цели, процесс укрепления, суверенитета страны, совершенные личности, приоритетной задачей, твердые жизненные взгляды.

Abstract: the education, development and upbringing of preschool children in Uzbekistan today is an important task of the state educational policy of the Republic of Uzbekistan, the main directions of which are reflected in a number of Resolutions and Decrees of the President of the Republic of Uzbekistan and the Ministry of Preschool Education.

Radical reform of the education system and the effectiveness of the practical implementation of the National Program for Personnel Training in the Republic of Uzbekistan, as well as in other areas of socio-economic, political and cultural life, largely.

Key words: training of personnel, diversified, state policy, successful development, modern knowledge, world standards, market economy, priority goals, the process of strengthening the country's sovereignty, committed individuals, a priority, strong life views.

Формирование разносторонней развитой личности-гражданина через систему образования, неразрывно связанной с интеллектуальным и духовно-нравственным воспитанием, является одной из приоритетных целей государственной политики в области дошкольного образования. Данная система характеризуется реформационными процессами, которые направлены на решение важнейших задач не только переходного периода к рыночной экономике, но и проблемами дальнейшего ее успешного развития в процессе укрепления независимости и суверенитета страны.

Особое внимание уделяется овладению детьми современными знаниями, профессиями на уровне мировых стандартов, развитию физически и духовно-нравственно совершенными личностями, проявлению их способностей и талантов, интеллектуального потенциала, повышению в душах молодого поколения чувств преданности Родине, самоотверженности в Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан определена приоритетной задачей «воспитание физически здоровой, духовно и интеллектуально развитой, самостоятельно мыслящей, преданной Родине молодежи с твердыми жизненными взглядами».

Тенденции в развитии дошкольного образования и воспитания подрастающего поколения уходят своими корнями в различные исторические и национальные традиции, которые, в свою очередь, берут свое начало из различных эпох социально-экономического развития страны.

Сложившаяся система управления дошкольным образованием не позволяла эффективно и своевременно устранять системные проблемы. Неудовлетворительная материально-техническая база, отсутствие крепкой научной-методической базы, недостаток учебно-методических и дидактических материалов, низкая квалификация и дефицит управленческих и педагогических кадров, низкий уровень материального стимулирования и низкая заработная плата - всё это не позволяло разрабатывать и внедрять новые педагогические технологии и инновационные подходы.

Все еще сохраняется ряд системных проблем и недостатков, сдерживающих успешное проведение государственной политики в области развития дошкольного образования, в числе которых:

- недостаточное количество дошкольных образовательных организаций для обеспечения полного охвата детей дошкольного возраста;
- низкий уровень развития дошкольного образования в сельской местности;
- ненадлежащее материально-техническое состояние организаций дошкольного образования;
- не укомплектованность дошкольных образовательных организаций квалифицированными педагогическими кадрами;
- дефицит и низкий уровень квалификации управленческих кадров в системе дошкольного образования;
- неосведомленность родителей о положительных сторонах и пользе дошкольного образования в формировании личности ребенка;
- недостаток современных учебно-методических материалов и наглядных пособий;
- низкий уровень технического оснащения и методического обеспечения существующих дошкольных образовательных организаций для детей с особыми потребностями;
- качество медицинского обслуживания и квалификация медицинских работников дошкольных образовательных организаций не в полной мере отвечают современным требованиям.

В частности, в стране сохраняются проблемы получения финансово доступного и эффективного дошкольного образования. В силу этого большинство детей остается в семье и недополучает необходимые навыки и знания, которые способен им дать квалифицированный педагог дошкольного учреждения.

На современном этапе развития современного общества, связанного с коренным изменением требований государства к системе образования, остро встает вопрос о целях и задачах системы образования в целом и дошкольного образования в частности. С первых дней на посту главы государства Президент Ш.М.Мирзиёв уделяет особое внимание комплексному улучшению сферы дошкольного образования. А на состоявшемся на днях Послании Олий Мажлису лидер Узбекистана подчеркнул: «Важнейшим периодом жизни ребенка является дошкольный возраст, когда развивается умственная деятельность, формируются нравственно-эстетические представления и физические качества».[1]

Исходя из этого стратегической целью в области развития дошкольного образования на ближайшие годы в стране будет оставаться создание необходимых условий для полного охвата им всех детей республики.

Государством в последние годы особое внимание уделяется вопросам развития системы непрерывного образования, формирования здоровой, развитой личности ребенка, повышения доступности и качества образовательных услуг. Этап реформ, которые проводятся на протяжении последних нескольких лет в нашей стране, можно назвать поистине историческим [12]

В настоящее время в ряде законодательных актов Республики Узбекистан дошкольным организациям предоставлено право самостоятельной творческой педагогической деятельности. Создались объективные предпосылки для перехода к непрерывному образованию. Произошло переосмысление и преобразование целевых функций образования как системы и ее отдельных звеньев, пересмотрены традиционные представления о социальной сущности образования как социального института в жизни человека и общества.

Изменения, произошедшие в сфере дошкольного образования за последние 15 лет, приобрели обширный характер. Они требуют решения частных проблем, заложенных в рамках Концепции развития дошкольного образования до 2030 года.

В Узбекистане цели услуг, а также институтов, которые были внедрены в систему дошкольного образования, после переходного периода были тщательно проработаны, и существует целый ряд законодательных актов, руководящих принципов и директивных указаний по вопросам политики, закрепляющих особое понимание услуг дошкольного образования. Они могут быть обобщены следующим образом:

- Общий всесторонний взгляд на дошкольное образование как воспитательное-образовательное; обеспечить здоровье детей, гарантировать надежное развитие их личности, развитие их познавательных способностей и ознакомить их с национальной культурой и общечеловеческими ценностями.

- Взгляд на то, что дошкольная организация, функционирующий полный рабочий день, с удобствами для приема пищи и сна, занятий спортом, медицинским наблюдением является первостепенной моделью (или считалась таковой до недавнего времени).

- Представление о том, что каждая деталь системы должна быть строго регламентирована, а неукоснительное соблюдение инструкций является единственным способом обеспечить соответствие стандартам.

- Видение того, что система детских садов является неотъемлемой частью образовательной сферы и крепко связана с ней. Многие механизмы и процедуры поддержания системы детского сада, например, проверки, являются общими для системы образования в целом, а не специфичны для дошкольного образования.

Результаты профессиональной подготовки будущих педагогов к успешному включению в инновационную деятельность в дошкольном образовании во многом определяются научной базой и методической обеспеченностью учебных программ, учебно-методических комплексов, которые позволяют ориентировать студентов на новые ценности образования, новые педагогические идеи, способствуют их подготовке к деятельности в условиях внедрения новых программ дошкольного образования, форм обучения детей, образовательных и воспитательных технологий дошкольного образования; раскрываются сущность и структура инновационных процессов.

Таким образом, влияние дошкольного образования на развитие личности ребёнка:

- Участие ребёнка в дошкольной группе создаёт ему возможность доступа к самым разнообразным стимулам, позволяющим развивать его социальные, интеллектуальные и эмоциональные умения, а также креативность действий.

- Позволяет легче и быстрее отработать образовательные и социальные недостатки, а также нивелировать негативное влияние среды.

- способствует формированию компетенций ребенка; формированию умения, полученные в дошкольной организации, являются предпосылками для получения лучших результатов в школе;

- функционирование в группе ровесников – основание для развития языковых и коммуникационных умений.

Многочисленные отечественные исследования закладывают основу дошкольного воспитания и образования и определяет направление работы педагогов и руководителей на всестороннее и гармоничное развитие ребёнка. Эти условия будут реализованы путём распознавания потребностей и возможностей ребёнка, специфики его деятельности и активности, использования принципа субъективности для того, чтобы помочь ему в формировании его личности.

Литература:

1. Закон о дошкольном образовании и воспитании. Принят Законодательной палатой 22 октября 2019 года. Одобрен Сенатом 14 декабря 2019 года
2. Государственные требования к развитию детей раннего и дошкольного возраста Республики Узбекистан. Регистр. № 3032 от 03.07.2018 год.
3. Государственная учебная программа «Илк кадам» для дошкольных образовательных учреждений Ташкент. 2018г.
4. Обучение через игру. Методическое пособие. Т.: Детский фонд ООН ЮНИСЕФ, 2020.
5. Нурбаева, И. Т. (2023, January). РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION" (Vol. 2, No. 1, pp. 43-50).
6. Нурбаева, И. Т. (2023). ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЕГО ПРИМЕНЕНИЕ В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА. Analysis of world scientific views International Scientific Journal, 1(3), 103-114.
7. Нурбаева, И. (2022). МЕТОДЫ И ФОРМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 1(24), 98-100.
8. Нурбаева, И. Т. (2023). ГОТОВИМСЯ К ШКОЛЕ. ЧТО НЕОБХОДИМО ЗНАТЬ И УМЕТЬ БУДУЩЕМУ ПЕРВОКЛАССНИКУ?. Modern Scientific Research International Scientific Journal, 1(6), 16-21.
9. Nurbaeva, I. T. (2023, September). MODERN APPROACHES TO THE PROBLEM OF READINESS OF CHILDREN FOR SCHOOL EDUCATION. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" SCIENTIFIC ADVANCES AND INNOVATIVE APPROACHES" (Vol. 1, No. 3, pp. 75-80).
10. Нурбаева, И. Т. ПРОЕКТ САМООБРАЗОВАНИЯ STEAM-ТЕХНОЛОГИЯ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ ACADEMIC RESEARCH JOURNAL-In Volume 2, issue 3 of Academic Research Journal 15.05. 2023. FOR PUBLICATION OF PAPER ENTITLED.
11. Нурбаева, И. Т. (2023). СПОСОБСТВОВАНИЕ ФОРМИРОВАНИЮ ДЕТСКОГО КОЛЛЕКТИВА. Science and innovation, 2(Special Issue 5), 790-794.

PEDAGOGIKADA SHAXS RIVOJLANISHINING UMUMIY QONUNIYATLARI

Kulibaev Fayzulla Abduraxmonovich

Toshkent viloyati Olmaliq shahar kasb-hunar maktabi

Biznes asoslari fani o'qituvchisi

Abdumalikova Dilnoza Fayzulla qizi

Toshkent viloyati Olmaliq shahar kasb-hunar maktabi

Matematika fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogikada shaxs rivojlanishining umumiy qonuniyatlari, pedagogik texnologiya turlari, pedagogik o'zaro munosabatlar hamda shaxs tarbiyasi va kamolotining sub'ekti to'g'risida to'liq bayon qilingan.

Kalit so'zlar: pedagogika, shaxs rivojlanishi, pedagogik texnologiya, didaktika, ijtimoiylashuv.

Kirish: Bugungi davlatimizda ko'pgina o'qituvchilarimiz pedagogik fikrlar targ'ibotchisiga aylanishdi, tasdiqlangan ilk materiallar bilangina emas, balki o'zining shaxsiy ijodiy rejasi yordamida ish yuritmoqdalar. Yangilikka, erkinlikka, mustaqillikka harakat qilish bugungi zamon o'qituvchisining shaxs sifatleri tarkibiga kirib ulgurdi, endi an'anaviy o'qitish tizimi o'z o'rnini milliy istiqloq fikri bilan sug'orilgan va qat'iyon ilmiy asosda tashkil qilinayotgan zamonaviy pedagogik tizimga asoslanmoqda.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya: Didaktika va umumiy pedagogikada ishlab chiqilgan muhim bo'lgan prinsiplar, qoidalar va maxsus tushunchalar maktab, shuningdek maxsus pedagogika guruhlaridagi pedagogik fan tarmoqlari, didaktika prinsiplari va umumiy pedagogikadagi qonun-qoidalarni, ta'lim-tarbiya berishning o'ziga mosligidan kelib chiqib o'zgartiradilar va o'z sohasiga moslashtiradilar. Pedagogika odamlar o'rtasidagi munosabatlarni va ijtimoiy sharoitning odamlarga ta'sirini tadqiq qiluvchi fan sifatida iqtisodiyot, madaniyat takomillanishining o'ziga xosligi, shuningdek ularning inson shaxsi takomillanishiga ta'sirini o'rganadi. Shu bilan birgalikda, pedagogika o'quv muassasasi tizimining tashkiliy tomonlaridagi ko'plab muammolarni hal qilishga, shaxslarni tarbiyalashda o'quv muassasasi, oila va jamoatchilikning o'zaro hamkorlikda ish olib yuritishiga yordam beradi.

Zamonaviy pedagogikaning metodologiyasiga e'tiborning ortishi, bekorga emas. Hozirgi kunda davlatimizda demokratik tamoyillarning qaror topishi, kuchli

huquqiy davlat zamirida ochiq fuqarolik jamiyati qurilganligi ta'lim va tarbiyaga yangicha mazmun, mohiyat, atribut baxshida qilayotganligida o'z aksini topmoqda. Bu yangi modelning muvaffaqiyati ko'p tomondan zamonaviy pedagogikaning takomillanish darajasiga uzviy bog'liqdir.

Natijalar: Hozirgi vaqtda zamonaviy pedagogikada odamlarni intellektual va ma'naviy-axloqiy tomondan tarbiyalash muammolari ustida doimiy izlanishlar olib borilmoqda. Mazkur izlanishlar samarasi har taraflama barkamol insonni rivojlantirishga belgilangan strategiyalardan iborat bo'lib, shaxsning eng muhim huquqlaridan biri - bilim olish, ijodiy qobiliyatni namoyon etish, aqliy tomondan shakllanish, yoqtirgan kasbi bo'yicha mehnat qilish huquqini ro'yobga chiqarishga belgilangan.

Ijtimoiylashuv kishining madaniyat, kommunikatsiya ta'siri ostida rivojlanish jarayoni, bir-birlari bilan muloqot aloqasida bo'lishlarini ifodalasa, ijtimoiylashtirish tushunchasi esa, jamiyatning muvaffaqiyatli shakllanishi uchun kerak bo'lgan namunali xulq, psixologik mexanizm, sotsial norma va qadriyatlarni o'zlashtirish jarayonidir. Binobarin, ijtimoiylashuv shaxsning jamiyatdagi qadriyatlarni qabul qilishi va kerak bo'ladigan darajada ijtimoiy, fuqaroviy va shaxsiy yetuklikka erishishi yordamida jamiyatga kirib borishidir. Shaxsning ijtimoiylashuvi esa, inson o'zini jamiyatda shaxs sifatida tushunib borishi jarayonidir.

Muhokama: O'quvchilarni o'z-o'zini boshqarishga yo'naltirish pedagogik voqea sifatida shaxs salohiyatini takomillashtirish bilan bog'liq intellektual, emotsional-hissiy va faoliyatga yo'naltirilgan sohalar uyg'unligini talab qiladi, shuningdek o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini yuqori darajada oshirish natijasida ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Pedagogik tadqiqotlarning zamonaviy yo'nalishlari dolzarb va amaliy tomondan asosiy muammolarning yangicha yechimlarini izlab topish jarayonining tezlashuvi, ayni paytda istiqbolli masalalarning nufuzi oshib borayotganligi bilan tavsiflanmoqda.

Zamonaviy pedagogika nazariyasida nimani o'rganish va o'rgatish, kimni va qanday tarbiyalash kerak, degan muammolar bugungi vaqtda ham o'z dolzarbligini yo'qotmasdan, o'zaro uzviy bog'liqlikda yechimini kutmoqda. Shuningdek, har bir o'quvchi o'zining shaxsiy xususiyatlari va shakllantirish mexanizmlariga ega. Pedagogikada, bu xususiyatlarni e'tiborga olish va ularni samarali tarzda takomillashtirish uchun o'quvchilar individual o'zgaruvchanligini tushuntirish kerak. Shaxs takomillashuvida ma'lum bir maqsadga erishish, ma'lum bir mavzu yoki fan bo'yicha bilimning tushunilishi va oshirilishi asosiy sanaladi. Bu bilimning samaradorligi va o'quvchining o'zlashtirishiga xizmat qiladi.

Xulosa: Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, pedagogika, har bir o‘quvchi yoki talaba qobiliyatlarini, qiziqishlarini, ilmiy qobiliyatlarni va boshqa xususiyatlarni hisobga oladi. Ta’lim jarayonida shaxsning individual talablarini qondirish, uning shaxsiy rivojlanishini ta’minlash bo‘yicha muhimdir. Pedagogikada foydalaniladigan ilmiy metodlar, o‘quvchilarni ilmiy jihatdan rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Pedagogikada muhim qonuniyatlar orasida adabiyotlarning va ma’naviyatning o‘rni katta. O‘quvchilar o‘zlarini adabiyotlarga, san’atga, madaniyatga qiziqishlarini o‘rganish orqali ma’naviy rivojlanishlarini ta’minlashadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. G‘oziev E. Yosh davrlari psixologiyasi.- Toshkent: O‘qituvchi, 2009.
2. Abdullaeva Sh. Pedagogika.-Toshkent: Fan va axborot texnologiyalari, 2010.
3. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. O‘quv qo‘llanma – T.: “Iqtisod- moliya”, 2010.
4. S.A. Madiyarova va b. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat/ –Toshkent: “Iqtisod-moliya”, 2009.

INSON SALOMATLIGIGA SHAKARNING TA'SIR

Olimjonova Nozima Oybek qizi

Abu Ali ibn Sino nomidagi Tayanch-ixtisoslashgan maktab

Annotatsiya: Quyidagi maqola shakarning qonga, miya faoliyatiga va husnbuzarlarga ta'siri. Shakar umuman is'temol qilinmasa nimalar yuz beradi va u keltirib chiqaruvchi kasalliklar haqida

Kalit so'zlar: kunlik norma, Qandli diabet, glyukoza, uglevod, tabiiy va qo'shilgan shakar

KIRISH

Kundalik hayotda ovqat ratsionida shakar bo'lmagan odam bo'lmasa kerak. Ba'zilar uchun shakar hayotining bir bo'laki bo'lsa, ba'zilar uchun esa shunchaki qorin to'ydiruvchi mahsulot. Keling avvalo shakar nimaligi va uning turlari haqida gaplashsak.

Shakar-bu tanani energiya bilan ta'minlaydigan uglevodlarning bir turi. Bu ko'plab oziq-ovqat mahsulotlarida, shu jumladan meva, sabzavot va sut mahsulotlarida mavjud bo'lgan muhim oziq moddadir. Shakar, shuningdek, soda, konfet va xamir ovqatlar kabi ko'plab qayta ishlangan ovqatlarga qo'shiladi. Shakar organizm uchun muhim bo'lsa-da, shakarni ko'p iste'mol qilish semirish, diabet va yurak kasalliklari kabi sog'liq muammolariga olib kelishi mumkin. Shuning uchun shakarni me'yorida iste'mol qilish muhimdir. Shakarning turlari:

* Monosaxaridlar: bular glyukoza, fruktoza va galaktoza kabi oddiy shakarlardir. Meva, sabzavot va asalning barchasi ularni tabiiy ravishda o'z ichiga oladi.

* Disaxaridlar: bular saxaroza (stol shakar), laktoza (sut shakar) va maltoza (solod shakar) kabi bir-biriga bog'langan ikkita oddiy shakardan iborat. Ularni stol shakar, asal va siroplar kabi manbalarda topish mumkin.

* Polisaxaridlar: bu kraxmal va glikogen kabi oddiy shakarlarning uzun zanjirlari. Ular kartoshka, guruch va don kabi kraxmalli ovqatlarda mavjud.

Xo'sh shakarning kunlik normasi qancha?

Amerika yurak assotsiatsiyasi erkaklarga kuniga 9 choy qoshiqdan ko'p bo'lmagan shakar iste'mol qilishni tavsiya qiladi, ayollar esa kuniga 6 choy qoshiqdan ko'p bo'lmagan shakar iste'mol qiladilar. Ushbu tavsiya **qo'shilgan shakar** va **tabiiy shakarni** o'z ichiga oladi.

Qo'shilgan shakar-bu qayta ishlash yoki pishirish paytida oziq-ovqat mahsulotlariga qo'shiladigan shakar, **tabiiy shakar** esa meva va sut mahsulotlari kabi oziq-ovqat mahsulotlarida mavjud. Shakar iste'molini nazorat qilishda shakarning ikkala turini ham yodda tutish kerak.

Shakarning miqdori kunlik normadan oshib ketsa nima bo'ladi?

"Qo'shimcha shakar iste'mol qilishning oqibatlari — qon bosimining ko'tarilishi, yallig'lanish jarayonlari, vazn ortishi, diabet va yog'li jigar distrofiyasi - bularning barchasi yurak xuruji va insult xavfining oshishi bilan bog'liq", deydi doktor Xu.

Haddan tashqari shirinlangan oziq-ovqat va ichimliklar vazn ortishiga, qondagi qand miqdori bilan bog'liq muammolarga va yurak xastaligi xavfining oshishiga va boshqa xavfli holatlarga olib kelishi mumkin. Shu sabablarga ko'ra, qo'shilgan shakar miqdorini iloji boricha kamaytirish kerak, agar siz sog'lom, to'liq oziq-ovqat dietasiga rioya qilsangiz, buni qilish oson.

Ortiqcha shakar butun tanaga zararli. Qonda glyukoza miqdorining ko'tarilishining alohida holati ham miyaga zarar etkazishi mumkin, bu esa kognitiv funksiyalarning pasayishiga va **xotira va e'tibor yetishmasligiga** olib keladi.

Shakarni ko'p iste'mol qilish sog'liq muammolariga olib kelishi mumkin, masalan, vazn ortishi, diabet, tish bo'shliqlari va boshqalar. Sut mahsulotlari, sabzavotlar va mevalar kabi ko'plab foydali oziq-ovqat mahsulotlarida tabiiy ravishda shakar mavjud. Bu ovqatlardagi shakar ularga shirin ta'm beradi. Ya'ni **tabiiy shakar**ning zararlari yo'q.

Qo'shilgan shakar keltirib chiqaruvchi kasalliklar:

Vazn ortishi va semirish

Kaloriya miqdori yuqori va ozuqaviy qiymati yetarli emasligi sababli shakarni iste'mol qilish vazn ortishi va semirishga olib kelishi mumkin. Shakarni iste'mol qilsak, tanamiz uni glyukoza ga aylantiradi, keyinchalik u yoqilg'i manbai sifatida ishlatiladi. Keyin ortiqcha glyukoza yog ' sifatida saqlanadi, bu esa tanamiz energiya uchun zarur bo'lganidan ko'proq shakar iste'mol qilsak, vazn ortishi va tana yog'ining to'planishiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, shakar qo'shilgan oziq-ovqat va ichimliklar odatda kaloriya miqdori yuqori va dietaning muhim qismini tashkil qiladi, bu vaqt o'tishi bilan vazn ortishiga olib kelishi mumkin.

Giyohvandlik

Shakar miyaning zavq zonalarini kokain va morfin kabi dorilarga o'xshash tarzda faollashtiradi, shuning uchun u giyohvandlikka olib kelishi mumkin. Dopamin, zavq va mukofot bilan bog'liq neyrotransmitter, shakar iste'moliga

javoban chiqariladi. Miya dofamin darajasining oshishiga ko'nikishi va vaqt o'tishi bilan o'zini yaxshi his qilish uchun shirinliklarga tayanishni boshlashi mumkin. Bu bir xil lazzatlanish uchun ko'proq shakar kerak bo'lganda bag'rikenglikni shakllantirishga olib kelishi mumkin. Odamlar shakar iste'molini kamaytirishga yoki undan foydalanishni to'xtatishga harakat qilganda, ular charchoq, asabiylashish va ishtiyoq kabi chekinish alomatlarini boshdan kechirishlari mumkin. Bu giyohvandlikka olib kelishi mumkin, bu erda odamlar bir xil zavq his-tuyg'ularini olish uchun ko'proq va ko'proq shakar iste'mol qilishga majbur bo'lishadi

Yurak kasalliklari

Shakarni ko'p iste'mol qilish yurak xastaligiga olib kelishi mumkin bo'lgan bir necha usullar mavjud. Asosiy usullardan biri vazn ortishi va semirishni rag'batlantirishdir. Ortiqcha vazn yurak xastaligi uchun asosiy xavf omilidir, chunki u yuqori qon bosimi va yuqori xolesterin xavfini oshirishi mumkin. Shakar qondagi triglitseridlar darajasini ham oshirishi mumkin. Triglitseridlar qonda mavjud bo'lgan yog' turidir va triglitseridlarning yuqori darajasi yurak xastaligi xavfining oshishi bilan bog'liq

Jigar shikastlanishi

Shakarni ko'p iste'mol qilish jigarga bir necha yo'llar bilan zarar yetkazishi mumkin. Asosiy yo'llardan biri alkogolsiz yog'li jigar kasalligini (NAFLD) rivojlantirishdir. Jigar yuqori shakar darajasiga duchor bo'lganda, bu jigar hujayralarida yog' to'planishiga olib kelishi mumkin. Bu jigarda yallig'lanish va chandiq paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin, bu alkogolsiz steatohepatit (nash) deb nomlanuvchi holat. Nash jigar etishmovchiligiga olib kelishi mumkin bo'lgan keng jigar shikastlanishi bilan tavsiflangan jiddiy kasallik bo'lgan sirozga o'tishi mumkin. Shakarni ortiqcha iste'mol qilish jigarga zarar etkazishi mumkin bo'lgan yana bir usul - bu jigarni fruktoza bilan ortiqcha yuklash. Shakarni ortiqcha iste'mol qilsak, uning katta qismi jigarda fruktozaga aylanadi. Fruktoza boshqa shakar kabi so'rilmaydi va jigar uni ortiqcha qabul qilganda yallig'lanish, oksidlovchi stress va boshqa hujayra shikastlanishiga olib kelishi mumkin.

Akne

Shakarni haddan tashqari ko'p iste'mol qilish insulin qarshiligiga olib kelishi mumkin, bu esa testosteron darajasini oshiradi va o'z navbatida ortiqcha yog'ni teshiklarni yopishiga olib keladi. Shakarni haddan tashqari iste'mol qilish terining va tananing boshqa qismlarining yallig'lanishiga olib kelishi mumkin. Yallig'lanish teri hujayralarining haddan tashqari ko'payishiga va akne keltirib chiqaradigan bakteriyalarning ko'payishiga olib kelishi mumkin. Shakarni haddan tashqari

iste'mol qilish natijasida yuzaga keladigan gormonal o'zgarishlar ham akne paydo bo'lishiga yordam beradi. Shakarni haddan tashqari ko'p iste'mol qilish qondagi qand miqdorining keskin ko'tarilishiga va gormonlar, shu jumladan kortizol va insulinning haddan tashqari ko'payishiga olib kelishi mumkin, bu esa akne paydo bo'lishi bilan bog'liq.

Miya muammolari

Shakarni ko'p iste'mol qilish turli yo'llar bilan miya muammolariga olib kelishi mumkin. Variantlardan biri miya kimyosini o'zgartirishdir. Shakarni ko'p iste'mol qilish qondagi qand miqdorini o'zgartirishi mumkin, bu dopamin va serotonin kabi neurotransmitterlarning muvozanatini buzishi mumkin. Kayfiyatni nazorat qilish uchun zarur bo'lgan ushbu neurotransmitterlarning muvozanati depressiv va xavotirli alomatlariga olib kelishi mumkin. Shakar, shuningdek, miyaning ishtahani va ochlikni boshqarish qobiliyatini o'zgartirishi mumkin, bu esa kognitiv muammolarga olib kelishi mumkin. Miyaning to'yinganlik va ochlik his-tuyg'ularini to'g'ri tartibga solish qobiliyati tanani shakar bilan to'ldirganda buzilishi mumkin, bu esa ortiqcha ovqatlanish va semirishga olib kelishi mumkin.

Immunitet tizimining buzilishi

Shakarni ko'p iste'mol qilish bir qator surunkali kasalliklar bilan bog'liq bo'lgan C-reaktiv oqsil (CRP) va o'sma nekrozi omili alfa (Tnf-a) kabi yallig'lanishning o'ziga xos belgilarini ishlab chiqarishni ko'paytirishi mumkin. Vaqt o'tishi bilan bu davom etayotgan yallig'lanish immunitet tizimini zaiflashtirishi mumkin, bu esa uni infeksiyalar va kasalliklarga qarshi kurashda samarasiz qiladi. Shakar, shuningdek, kasalliklardan himoya qilish uchun mas'ul bo'lgan oq qon hujayralari faoliyatini kamaytirish orqali immunitet tizimini zaiflashtiradi. Shakarni ko'p iste'mol qilish immunitet hujayralarining, ayniqsa neytrofillar va tabiiy qotil hujayralarning ishlashiga ta'sir qilishi mumkin. Tana infeksiyalarga qarshi kurashish uchun bu hujayralarga muhtoj va shakar ularni kamroq faollashtirishi mumkin. Bu immunitet tizimining viruslarga qarshi kurashish qobiliyatini pasaytiradi.

Oziq moddalar etishmasligi

Bu sizning dietangizdagi boshqa to'yimli ovqatlarni siqib chiqarishi mumkin. Biror kishi tarkibida shakar miqdori yuqori bo'lgan parhezni iste'mol qilsa, demak, ular meva, sabzavot, donli don va boshqa ozuqaviy moddalarga boy oziq-ovqat mahsulotlarida mavjud bo'lgan vitaminlar, minerallar va tolalar kabi zarur oziq moddalarni etarli darajada olmaydilar. Shirinlangan oziq-ovqat va ichimliklar kaloriyalarda yuqori, ammo zarur oziq moddalar kam. Bu sizning tanangiz to'g'ri

ishlashi uchun zarur bo'lgan ozuqa moddalari va mikroelementlar (vitaminlar va minerallar) etishmasligiga olib kelishi mumkin.

Yomon uyqu

Yotishdan oldin shakarli ovqatlar va ichimliklarni iste'mol qilish yomon uyquga olib kelishi mumkin, chunki ular qondagi qand miqdorining oshishiga olib kelishi mumkin. Ushbu sakrashlar qondagi qand miqdorini tartibga solishga yordam beradigan gormon-insulin ishlab chiqarishga olib kelishi mumkin. Insulin jigar va mushak to'qimalarida glyukoza to'planishiga yordam beradi, bu esa qon shakarining tez pasayishiga olib kelishi mumkin, bu holat gipoglikemiya deb ataladi. Bu sodir bo'lganda, tanada kortizol kabi boshqa gormonlar ishlab chiqariladi, bu sizning tanangizning stressga bo'lgan munosabatini tartibga soluvchi gormon bo'lib, uxlashni qiyinlashtirishi, chuqur uyquni buzishi va hatto uyqu-uyg'onish davriga ta'sir qilishi mumkin, bu esa o'z navbatida uyqu sifatining pasayishiga va uyqusizlikka olib kelishi mumkin.

Shakar iste'molini kamaytirish bo'yicha tavsiyalar va yondashuvlar

Shakarni kamaytirish bo'yicha ba'zi qiziqarli maslahatlar:

* Shirin taomlarni sog'lom alternativalar bilan almashtiring: shirin atqstirmalıklara erishish o'rniga, sog'lom alternativa sifatida meva, yong'oq yoki yogurt iste'mol qilishga harakat qiling.

* Oziq-ovqat yorliqlarini o'qing: ingredientlar ro'yxatidan qo'shilgan shakarni qidiring va xizmat hajmiga e'tibor bering.

* Porsiya o'lchamlarini kuzatib boring: shakarni kutilganidan ko'ra ko'proq iste'mol qilish oson bo'lishi mumkin, shuning uchun siz iste'mol qiladigan miqdorni kuzatib boring.

* To'liq ovqat eyishga harakat qiling: to'liq meva, sabzavot va to'liq donni iste'mol qilish sizni to'ydiradi, shuning uchun siz shirin gazaklarga bo'lgan ishtiyoqni kamroq his qilasis.

* Qayta ishlangan oziq-ovqat mahsulotlarini iste'mol qilishni cheklang: qayta ishlangan oziq-ovqat mahsulotlarida ko'pincha shakar qo'shiladi, shuning uchun uyda ovqat pishirishga yoki iloji boricha ko'proq to'liq ovqat iste'mol qilishga harakat qiling.

* Ko'proq suv iching: ichimlik suvi sizni to'ydirishga yordam beradi va shakarli ichimliklarga bo'lgan ishtiyoqni kamaytiradi.

* Ko'proq mashq qiling: muntazam ravishda mashq qilish o'zingizni yaxshi his qilishingizga va shakarli ovqatlarga bo'lgan ishtiyoqni kamaytirishga yordam beradi.

* Vaqti-vaqti bilan ovqatlanishga harakat qiling: muntazam ovqatlanish ortiqcha ochlik va shirin gazaklarga bo'lgan ishtiyoqni oldini olishga yordam beradi

Shakarning zararlari haqida tanishdik, endi **shakarsiz yashasa bo'ladimi?**- degan savolga javob beramiz.

Agar siz 30 kun davomida shakar iste'mol qilmasangiz nima bo'ladi?

Agar siz 30 kun davomida shakar qo'shishdan voz kechsangiz, faqat yuqori shakarli dietaga qaytsangiz, shakar iste'molini kamaytirishning sog'liq uchun foydalari bekor qilinadi. Har qanday cheklovchi dietada bo'lgani kabi, 30 kunlik shakarsiz dasturda ishtirok etish shirin ovqatlarga nosog'lom biriktirilishga olib kelishi mumkin

Ko'p odamlar charchoqni, bosh og'rig'ini yoki hatto qayg'u yoki tushkunlikni his qilishadi yoki tanangiz glyukoza, dopamin va serotoninning past darajalariga moslashayotganining aniq belgilari. "Taxminan bir hafta o'tgach, sizning energiyangiz yaxshilana boshlaydi va siz o'zingizni yanada jonli va kamroq asabiy his qilasiz."

Shakar iste'mol qilishning ijobiy va salbiy tomonlari

* Shakar tanani energiya bilan ta'minlaydi.

* Shakar kayfiyat va aqliy ish faoliyatini yaxshilashi mumkin.

Kamchiliklari:

* Shakarni ko'p iste'mol qilish semirish, diabet va yurak kasalliklari kabi sog'liq muammolariga olib kelishi mumkin.

* Shakar o'ziga qaram bo'lib, unga bo'lgan ishtiyoqni keltirib chiqarishi mumkin.

Shakar iste'molini kamaytirish bo'yicha maslahatlar

Shakar iste'molini kamaytirishga yordam beradigan ba'zi maslahatlar:

* Shakarli ichimliklar o'rniga suv iching.

* Meva sharbatlari o'rniga yangi mevalarni tanlang.

* Shirin gazaklarni yong'oq yoki meva kabi sog'lom atıstırmalıklar bilan almashtiring.

* Oziqlanish yorliqlarini o'qing va shakar miqdori past bo'lgan ovqatlarni tanlang.

* Shakar qo'shilgan qayta ishlangan ovqatlardan saqlaning.

Xulosa

Shakarni haddan tashqari iste'mol qilish sog'ligimiz uchun juda ko'p salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Vazn ortishi va giyohvandlikdan yurak xastaligi, diabet va yomon uyquga qadar shakarni ortiqcha iste'mol qilish xavfi juda ko'p. Biz

iste'mol qiladigan shakar miqdorini yodda tutish va qo'shilgan shakar miqdorini kamaytirishga harakat qilish muhimdir. Tarkibida shakar miqdori kam, meva, sabzavot va don tarkibida yuqori bo'lgan muvozanatli ovqatlanish salomatlikni mustahkamlashga va surunkali kasalliklar xavfini kamaytirishga yordam beradi.

Yodda tuting, so'g'ligingiz buyuk ne'mat!

FARMAKOLOGIYA HAMDA TABIIY VA SINTETIK DORI TUSHUNCHALARI, AHAMIYATI VA ULARNING AHAMIYATINI O'RGANISH

Boboraxmatova Aminabonu Azamatovna

Abu Ali ibn Sino nomidagi ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola farmakologiya fanining yo'nalishlari va ushbu fanning o'rganish obyekti bo'lgan dorilarning turlari hamda ahamiyati haqida.

Kalit so'zlar: Farmakologiya, dorilar, tabiiy dorilar, sintetik dorilar, dorivor mahsulotlar, organizm, kasallik.

KIRISH

Farmakologiya tibbiybiologik fan bo'lib, odam va hayvonlar organizmiga dori yuborilgandan so'ng yuz beradigan o'zgarishlarni o'rganadi. Bu fan qadim zamonlarda paydo bo'lib shu kungacha rivojlanib kelmoqda, sababi odam paydo bo'lgandan buyon o'zi duch kelgan kasalliklarga davo topish maqsadida dorivor va shifobaxsh mahsulotlardan foydalanishgan, keyinchalik o'zlari dorilar yaratishni boshlaganlar, zararkunanda hasharotlar, ilonlar, chayonlar chaqqanida hayvonot va nabotot olamidani, gilyohlardan shifo izlaganlar. Buning dalili sifatida eramizdan 3600 yil ilgari yozilgan va dorilar haqidagi "Har xil a'zolarga qo'llanadigan dorilar to'g'risida" kitobini keltirishimiz mumkin.

Farmakologiya fanining rivojlanishida qadimiy Osiyo olimlarining hissasi katta bo'lgan. Hindiston, Tibet, Xitoy va Arab davlatlarida o'simliklar bilan davolash keng tus olgan. Xitoy tibbiyotining asoschisi "Shell Nung" bundan 3 ming yil ilgari o'z asarlarida o'simliklarning sinonim nomlari, botanik ta'rifi, o'simliklardan mahsulotlar tayyorlash davrlari va usullari, dori-darmonlarning ta'sir doirasi, qo'llanilishini bayon etgan. Qadimgi yunon shifokorlari Buqrot (eramizdan oldingi 460-377), Dioskorid (1asr), Jolinus (Galen 2asr) dori-darmonlar yaratishda tajribalar olib borishgan.

Yaqin Sharq va O'rta Osiyoda Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sinolar dorivor gilyohlar va moddalar haqidagi asarlari farmakologiya taraqqiyotiga muhim turtki bo'ldi. Ibn Sinoning „Tib qonunlari“ asarida qayd etilgan 811 xil oddiy dorilarning 612 tasi dorivor o'simliklar va ulardan foydalanish usullariga bag'ishlangan.

Hozirgi kunda zamonaviy farmakologiyaning Farmatsiya, Umumiy va Xususiy farmatsiya nomli bo'limlari mavjud, va ularning barchasi dorilarning tayyorlanishidan boshlab to iste'mol qilingandan so'ng organizmdan chiqib ketgunga qadar jarayonlarni o'rganadi.

Farmatsiya dori vositalari va tibbiy buyumlar yaratish bo'yicha izlanishlar, tadqiqotlar, shuningdek, ularni ishlab chiqarish, tayyorlash, sifatini nazorat qilish, standartlash usullari, davlat ro'yxatidan o'tkazish, saqlash, ular haqida axborot berish, dorixona va davolash muassasalariga yetkazib berish va sotish kabi vazifalarni o'z ichiga oladigan ilmiy-amaliy faoliyatlar majmuyi.

Xususiy farmakologiya — dorilarning alohida, konkret guruhlar va bo'limlarining kinetika va dinamikasini o'rganadi.

Umumiy farmakologiya- dorilarning organizm bilan o'zaro ta'sirini, umumiy qonuniyatlarini chuqurroq o'rganadi. Bu bo'limning o'zi ham bir nechta yo'nalishlarga bo'linadi. Bulardan:

Farmakodinamika - dorilarning organizmga ta'sirini, farmakokinetika - dorilarning organizmga tushganidan to chiqib ketgunicha bo'lgan harakatlar (so'rilishi, taqsimlanishi, biotransformatsiyasi va hokazolar)ni o'rganadi, biokimyoviy farmakologiya - dori vositalarining organizmdagi molekulyar ta'sir mexanizmini o'rganadi. Dori-darmonlarning tibbiyot, amaliyot va ijtimoiy hayotdagi amaliy foydalarini o'rganish esa klinik farmakologiyaning obyektidir va yana klinik farmakologiyaning asosiy vazifasi dorilarning samaradorligi hamda xavfsizligini o'rganib, ularni monitoring qilishir.

Farmakologiyaning o'rganish obyekti **dorilardir**. Dorilar tuzilishiga ko'ra o'z navbatida qattiq, yumshoq, suyuq va gazsimonga bo'linadi.

Dorilarning tarixiga qisqacha to'xtaladigan bo'lsak, 1-antibiotik, ya'ni penitsillinning 1929-yilning 13-sentabrida ingliz bakteriologi Aleksandr Fleming tomonidan yaratilgan. Bu esa eksperimental farmakologiyaning XIX asrning o'rtalaridagina rivojlanganligidandir.

Dorilar nafaqat tuzilishiga, balki tarkibiga ko'ra ham bo'linadi: tabiiy va sintetik dorilar.

Tabiiy dorilar deb dorivorlik xususiyatiga ega bo'lgan o'simlik va mahsulotlardan olinadigan dorilarga aytiladi. Yer yuzida dorivor o'simliklarning 10—12 ming turi borligi aniqlangan. 1000 dan ortiq o'simlik turining kimyoviy, farmakologik xossalari tekshirilgan. Shu jumladan O'zbekistonda ham dorivor o'simliklarning 700 dan ortiq turi mavjud. Shulardan tabiiy sharoitda o'sadigan va madaniylashtirilgan 120 ga yaqin o'simlik turlaridan ilmiy va xalq tabobatida

foydalaniladi. Hozirgi davrda tibbiyotda qo'llaniladigan dori-darmonlarning qariyb 40—47%i aynan o'simlik xom ashyolaridan olinadi.

Sintetik dorilar deb, asosiy komponentlari laboratoriya sharoitida olinadigan dori vositalariga aytiladi. Sintetik dorilarning ham bir nechta turlari mavjud:

Kimyoviy preparatlar kimyoviy xossalarga ega bo'lgan moddalarning, tozalanib, kimyoviy moddalar bilan boyitilishidan olinadi.

Kimyoviy-farmatsevtik preparatlar, ya'ni organik sintez orqali olinadigan erkin kimyoviy moddalar.

Antibiotiklar- mikroorganizmlarning organik muhitda ko'paytirilishi orqali olinadigan dori vositalari.

Vitaminlar- mustaqil sintetik modda yoki ularning birikmalari.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, rivojlanib, yangilanib borayotgan zamonda paydo bo'ladigan muammo va kasalliklarning yechimi o'laroq boshqaa sohalar bilan birgalikda farmakologiya fanini ham rivojlanishiga jiddiy e'tibor berilishi, tabiiy dorivor manbalar kamayishi kuzatilayotgan bir paytda sintetik dorilarning sifati va samaradorligini oshirish hamda dori vositalarini to'g'ri qo'llashga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq va bu hozirgi zamon talabi hamdir. Shunday ekan, dori vositalaridan haqidagi tushuncha va bilimlarni yanada ommalashtirishni yo'lga qo'yish lozim.

ENDOKRINALOGIYA. ENDOKRIN TIZIM.

G'ulomjonova Munisa Otabekovna

Abu Ali ibn Sino nomidagi ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchisi

munisagulomjonova0920@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqola endokrinologiya sohasi , endokrin sistema, endokrin xastaliklar va ularni davolash haqida.

Kalit so'zlar: endokrinologiya, endokrin va ekzokrin sistema , xastaliklar va endokrin tizim potologiyasi

KIRISH

Hammamiz bilamizki hayotimiz davomida sog'lig'imiz birinchi o'rinda bo'lishi lozim. Sog'lig'imiz yo'qligi esa hayot yo'limizda ko'p maqsad yo'limizni to'sib qo'yishi mumkin. Turli xil kasalliklar mavjud. Bu kasalliklarni ba'zilar endokrin tizim buzulishidan kelib chiqadi. Odamlarda 2 xil boshqaruv mavjud. Bular: gumoral boshqaruv va nerv boshqaruv hisoblanadi. Nerv boshqaruv miyyaga bog'liq , gumoral boshqaruv esa endokrin sistemaga bog'liq. Gumoral boshqaruv sekretiya bezlari orqali amalga oshadi. Endokrinologiya –tibbiyotning bir sohasi hisoblanib , ichki sekretiya bezlarining tuzilishi , rivojlanishi va funksiyadi , ular ishlab chiqaradigan gormonlar va ularga aloqador kasalliklarni o'z ichiga oladi. Endokrinologiya sohasida ish yurituvchilar endokrinolog hisoblanadi

ENDOKRINOLOGIYA O'ZI QANDAY TARIXIY VOQEALARDAN SO'NG RIVOJLANDI?

Endokrinologiya fan sifatida XIX asrning ikkinchi yarmida shakllandi. Bu sohadagi ilk tajriba 1849-yil bo'ldi va ushbu tajriba nemis fiziologi A. Bertold nomi bilan bog'liq. Fiziolog xo'rozlarning urug'donini olib bichilgan yoki yosh xo'rozlarga o'tkazgan, bunda urug'don o'tkazilgan xo'rozda turli fiziologik va morfologik o'zgarishlar yuz bergan. Dastlab ichki sekretiya bezlari degan tushuncha nemis fiziologi va tabiat tadqiqotchisi D. Myuller tomonidan ilgari surildi (1830), lekin uni termin sifatida fanga fransuz fiziologi K. Bernar kiritdi (1855). Shu davrlarda irlandiyalik R. Greyvs (1835) va nemis olimi K. Bazedov (1840) diffuz toksik buqoqni, ingliz vrachi T. Adisson (1855) surunkali buyrak usti bezi yetishmovchiligi klinikasini izohlashdi. Shvetsariyalik xirurg Teodor Koxer (1841 — 1917) diffuz toksik buqoqni davolashda xirurgik usulni ishlab chiqdi. 1889— 90 yillarda nemis olimlari D. Mering va O. Minkovskiy tajribada qandli diabet me'da osti

bezi faoliyatining buzilishi, rus olimi L.V.Sobolev (1901) me'da osti bezining ichki sekretiya faoliyati pankreatik orolchalar (Langergans orolchalari) bilan bog'liq ekanligini aniqlashdi. Bu keyinchalik kanadalik tadqiqotchilar F.Banting va Ch.Bestni me'da osti bezidan insulin gormonini ajratib olishiga ilmiy asos bo'ldi (1921). 20-asrning boshlariga kelib, Endokrinologiya fan sifatida rivojlandi.

Endokrinologlar haqida

Endokrinologlar endokrin tizimi kasalliklarini davolaydi. Misol tariqasida ko'p kasalliklarni aytishimiz mumkin. Endokrin tizim inson tanasida deyarli barcha hayotiy jarayonlarni tartibga solishda juda ko'p rol o'ynaydi. Endokrin tizim sekretiya bezlari ishlab chiqaradigan gormonlarga bog'liq Endokrin tizim buzulishidan esa juda xavfli kasalliklar ham kelib chiqishi mumkin. Ko'pchilik boshlang'ich davrda organizmdagi o'zgarishlarga befarq bo'ladi yoki charchoq, stress va boshqa holatlarga bog'lab, shifokorga murojaat qilmaydi. Kasallik kuchayib ketmasidan avval endokrinolog shifokori bilan maslahatlashib, boshlang'ich davridayoq davolash va salbiy oqibatlarining oldini olish zarur. Endokrinologlar asosan qandli va qandsiz diabet, kalsiy almashinuvi buzilishi, endemik buqoq, diabet insipidus, akromegaliya, isenka kushing, asteoporoz, semirib ketish, jinsiy funksiyalar buzilishi, bepushtlik menopozalari, teroid kasalligi, ankologik kasalliklar, gormon ko'payib ketishi yoki kamayib ketishiga bog'liq bo'lgan kasallikni davolaydi.

Endokrin sistemasi kasalliklarining belgilari:

Tomoq og'rig'i

Yutinganda tomoqda og'riq, qichishish, narsa tiqilgandek bo'lishi, ovoz tembrining o'zgarishi kuzatiladi. Bunday o'zgarishlar shamollash bilan bog'liq bo'lmasa, tez-tez qaytalansa, muntazam ko'rinishga o'tsa, bu qalqonsimon bez patologiyasi bo'lishi mumkin. Bezning kattalashishi yoki unda tugunchalar paydo bo'lishi yon atrofdagi to'qimalar, nerv tolalarining siqilishiga olib keladi va natijada shunday belgilar paydo bo'ladi.

Sochlarning faol to'kilishi yoki tez o'sishi, ko'payishi

Ayollarning yuzida tuklarning ko'payishi, boshning old qismidagi sochlar siyraklashishi, teri quruqligi, qichishish, tashqi ta'sirga sezgirlikning oshishi – bu jinsiy bezlar gormonal muvozanat buzilganligi tufayli, estrogenlarning kamayishi va testosteronning ko'payganligini bildiradi.

Tana vaznining keskin o'zgarishi

Ishtahaning keskin o'zgarishi, og'iz qurishi, tashnalik, tez-tez peshobga chiqish, oyoqlarning boldir qismida og'riq, uvishish paydo bo'lsa, ko'rish qobiliyati pasaysa,

vazn keskin kamaya boshlasa, qandli diabet kasalligi boshlangan bo'lishi mumkin. Qalqonsimon bez faolligi ortsa, ishtaha ochilishi, ichak harakatining kuchayishi va vazn yo'qotish alomatlari paydo bo'ladi.

Asabiylashish

Haddan tashqari asabiylik, jizzaki bo'lib qolish, kayfiyatning tushunarsiz o'zgarishi, to'satdan ko'z yosh qilish, birdan eyforiya – xushchaqchaq holatga o'tish endokrin tizimi patologiyasi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Diqqatni jamlay olmaslik

Hatto odatiy vazifalarga ham diqqatni jamlay olmaslik, ma'lumotni sekin qabul qilish, uyquchanlik, kundalik ishlarga erinchoqlik, biror ishni qilolmaslik qo'rquvi qalqonsimon bez faoliyatining pasayishi bilan bog'liq.

SEKRETSIYA BEZLARI

Sekretsia bezlari 3 guruhga bo'linadi : Tashqi sekretsia bezlari , ichki sekretsia bezlari , va aralash bezlar. Bez ishlab chiqaradigan moddalarning fiziologik ahamiyatidan qat'i nazar, hujayralardan chiqadigan hamma moddalar "sekret" deb yuritiladi. Ko'pgina (mas, so'lak, ter bezi, jigar, me'da) bezning chiqaruv yo'li bo'lib, ishlab chiqaradigan sekretini shu yo'l orqali tana yuzasiga yoki biror a'zo bo'shlig'iga ajratadi. Shuning uchun tashqi sekretsia bezlari, ya'ni ekzokrin bez deb ataladi. Tashqi sekretsia bezlariga : teri bezlari yog' bezlari , sut bezlari , so'lak bezlari hamda oshqozon va ichakdagi hazm bezlari kiradi.

Ba'zi bezda chiqaruv yo'li bo'lmaydi va ular ishlab chiqaradigan sekret bevosita to'qima suyuqligi, qon yoki limfaga qo'shilib ketadi. Bunday bez endokrin, ya'ni ichki sekresiya bezi deb atalib, ularga gipofiz, buyrak usti bezi, qalqonsimon bez kiradi. Bu bezga gipofiz , epifiz , qalqonsimon , qalqonoldi , buyrakusti va ayrisimon bezlarni kiritamiz.

ICHKI SEKRETSIYA BEZLARINING AHAMIYATI

Ichki sekretsia bezlari odam tanasining turli qismlarida joylashgan bo'lib, ularda ishlab chiqariladigan suyuqlik gormon deb ataladi. Bezlarda ishlab chiqariladigan gormon bevosita bezning to'qimasidan o'tayotgan qon va limfaga quyiladi.

Ichki sekretsia bezlarida ishlab chiqariladigan gormonlar nihoyatda oz miqdorda, ya'ni grammning milliard qismiga teng. Ammo shunga qaramay, ular odam organizmidagi barcha moddalar almashinuvi jarayonlarida, to'qima va organlar funksivasinin! Boshqarilishida, bolalar hamda o'smirlar organizmining o'sishi va rivojlanishida, ular balog'atga yetishida, odam nasi qoldirishida muhim ahamiyatga ega. Ichki sekretsia bezlarining hammasi birga qo'shilgan holda organizmning

endokrin sistemasini tashkil etadi. Bu bezlar odam tanasining turli qismlarida joylashgan bo'lsa ham, ularning funksiyasi bir-biriga chambarchas bog'liq. Shuning uchun odam organizmining endokrin sistemasini orkestrga o'xshatish mumkin, ya'ni har qaysi bezning ish faoliyati boshqa bezlarning funksiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Bu bog'liqlikni gipofiz bezi boshqaradi, ya'ni uni «orkestr»ning dirijyoriga o'xshatish mumkin.

Gipofiz bezi. Bu no'xatsimon, massasi 0,5-0,6 g ga teng bo'lib, bosh miyaning ostki sohasida, kalla suyagining turk egarchasi deb atalgan qismida joylashgan. Gipofiz uch bo'lakdan iborat: oldingi, oraliq va orqa bo'laklar. Gipofizning oldingi bo'lagidan olti xil: somatotrop, adrenokortikotrop, tireotrop, gonodotrop, laktotrop, lyuteinlovchi gormonlar ajraladi. Somatotrop gormon (STG) bolalar va o'smirlarning o'sishini, rivojlanishini, organizmda oqsillar sintezlanishini boshqaradi. Ba'zi sabablarga ko'ra bolalar va o'smirlarda bu gormon ko'p ishlab chiqarilsa, bo'y normadan ortiq o'sib ketadi. Bu holatga gigantizm, bun day odam esa gigant deb ataladi. Agar bu gormon kamroq ishlab chiqarilsa, bo'y o'sishi sekinlashadi, bunday holga nanizm deyiladi. Bunday bo'yi past odam gipofizar pakana deyiladi. Ularning bo'yi past bo'lsa ham aqliy faoliyati normal bo'ladi. Bo'y o'sishi to'xtagan katta odamlarda somatotrop gormoni ko'p ishlab chiqarilsa, akromegaliya kasalligi sodir bo'ladi. Bunda odamning burni, labi, iyagi, tili, qo'l va oyoq panjalarining hajmi kattalashadi. Adrenokortikotrop gormon buyrak usti bezining ishini bosh Tireotrop gormon qalqonsimon bezning ishini, ya'ni undan tiroksin gormoni ishlab chiqarilishini boshqaradi.

Gonadotrop gormon erkaklar va ayollarning jinsiy bezlari funksiyasini boshqaradi, o'smirlarda esa balog'atga yetish belgilari paydo bo'lishida ishtirok etadi. Laktotrop gormon ayollarda sut bezlarining funksiyasini bosh qaradi. Lyuteinlovchi gormon homilador ayollarda homilaning normal rivojlanishini boshqaradi. Gipofizning oraliq bo'lagidan intermedin gormoni ajraladi. U terida pigment hosil bo'lishini boshqaradi.

Gipofizning orqa bo'lagidan ikkita gormon ajraladi (oksitotsin va vazopressin). Oksitotsin gormoni homilador ayollarda bachadon Ihuskullarining qisqarishini kuchaytirib, tug'ish jarayonini osonlashtiradi. Vazopressin, ya'ni antidiuretik gormon (ADG) organizmda suv almashinuvini boshqaradi, ya'ni u buyrakning egri-bugri kalavasimon kanalchalarida birlamchi siydikning 98,5-99% i qonga qayta so'rilishini (reabsorbsiya jarayonini) boshqaradi. Bu gormon kam hosil bo'lsa, buyrak kanalchalarida birlamchi siydikning qonga so'rilish jarayoni buziladi. Natijada qandsiz diabet kasalligi sodir bo'ladi. Bu kasallikda odam ko'p suv iste'mol

qiladi va ko'p siydik ajratadi (bir kecha-kunduzda 5-10 l va undan ko'p). Shuni alohida ta'kidlash kerakki, gipofiz organizmdagi barcha ichki sekretiya bezlarining ishini tartibga soluvchi hukmron bez bo'lishi bilan birga, uning funksiyasi markaziy nerv sistemasi tomonidan, ya'ni oraliq miyada joylashgan gipotalamusdan ajraladigan neyrogormonlar orqali boshqariladi.

Epifiz bezi. Epifiz bosh miyaning asosida, ya'ni o'rta miya sohasida joylashgan bo'lib, uning massasi 0,2 g. Unda melatonin gormoni ishlab chiqariladi. Bu gormon gipofizning oraliq bo'lagidan ajraladigan intermidin gormoni singari, odam organizmida pigment almashinuvini boshqarishda ishtirok etadi. Bundan tashqari, epifizdan ajraladigan gormon gipofizning gonadotrop funksiyasini tormozlab, bolada vaqtdan ilgari balog'atga yetish jarayonini susaytiradi.

Epifizning funksiyasi bola 7 yoshga kirguncha kuchayib boradi, undan keyin uning faoliyati asta-sekin pasayib, balog'atga yetish davri oldidan butunlay to'xtaydi. Agar bu bezning funksiyasi oldinroq pasaysa, gipofizning gonadotrop funksiyasi kuchayib ketib, bolada vaqtdan ilgari balog'atga yetish belgilari paydo bo'ladi. qaradi, ya'ni kortikosteroid gormon ishlab chiqarilishini tartibga soladi.

Qalqonsimon bez. Bu bez bo'yinning oldingi qismida joylashgan bo'lib, hiqildoqni oldingi va yon tomonlaridan yopib turadi. Uning massasi chaqaloqda 1 g, 5-10 yoshli bolalarda 10 g, kattalarda 25-30 g gacha bo'ladi. Qalqonsimon bez tiroksin gormonini ishlab chiqaradi. Tiroksinning 65% dan ko'prog'i yod moddasidan iborat. Bu gormon organizmda moddalar almashinuvi jarayoni normal o'tishida muhim rol o'ynaydi. U yurak ishining gumoral yo'l bilan boshqarilishida ishtirok etadi. Tiroksin bolalarning o'sishi va rivojlanishida, nerv sistemasi funksiyasining normal takomillashuvida katta ahamiyatga ega.

Qalqonsimon bez funksiyasining susayishi gipotireoz deb ataladi. U yosh bolalarda ham, kattalarda ham og'ir kasallikka sabab bo'ladi. Gipotireoz, ya'ni qalqonsimon bez funksiyasining pasayishi bola tug'ilgandan keyin turli yoshlarda va, hatto, katta odamda ham ayrim sabablarga ko'ra yuzaga kelishi mumkin. Bunday odamda terining quruqlashganligi, ich qotishi, hatto issiq vaqtda ham sovqotish, doimo bo'shashganlik, kunduzlari ham uyqusirash kabi belgilarni aniqlash mumkin. Kasallikning og'ir ko'rinishlarida bemorning tanasi shishadi, aqliy faoliyati zaiflashadi, ya'ni esda saqlash, o'zlashtirish qobiliyati pasayadi. Bolalar va kattalarda kasallikning yuqorida qayd etilgan belgilari sezilsa, endokrinolog shifokorga murojaat etish zarur.

Endemik buqoq. Ba'zi joylarda, ayniqsa, buloq suvidan foydalaniladigan joylarda suv va tuproq tarkibida yod moddasi kam bo'ladi. Shuning uchun bu joylarda yashovchi aholi o'rtasida endemik buqoq ko'p uchraydi. Bu kasallikda qalqonsimon bezning hajmi kattalashib, bo'yinning oldingi qismida shish (buqoq) hosil bo'ladi.

XONA O'SIMLIKLARIGA EKALOGIK OMILLARNING TA'SIRINI O'RGANISH BO'YICHA BIOLOGIK TAJRIBA VA KUZATISHLAR O'TKAZISH

Asasiy qism: Tadqiqot ob'yekti tajriba o'tkaziladigan sharoit va tadqiqotni qilishdan maqsad.

Kirish: Xona o'simliklarini o'rganishdan oldin ularni o'sish mexanizmi va fiziologiyasini o'rganish zarur. O'simliklarni oyekti bu yashil o'simliklar sanaladi qusyosh nuridan energiya manbai sifatida foydalanishi va uni organik birikmalarning kimyoviy energiyasiga aylantirib berishi boshqa organizmlardan farq qiladi.

Xona o'simliklarini ekalogiyaga ta'siri odatda xona o'simliklari ham xona havosidagi gazlarni yutadi, lekin ular samara bermaydi. Odatdagi kattalikdagi xona havosida yig'ilib qolgan zaharli farmaldegid gazini yutishi uchun o'sha xonada 20dan ortiq o'simlik bo'lishi kerak.

*1.1 Xona o'simliklarda kechadigan fiziologik jarayonlar.

Xona o'simliklar fiziologiyasi rivojlanishiga maxsus qurilmalar-fitotronlarning yaratilishi katta ahamiyatga ega. Bunday ishlar o'simliklarni iqlimlashtirish, intraduksiya qilish, daragaylash, navlarni mintaqalarga qarab joylashtirish, turli xil agrotexnik tadbirlar: o'g'itlash sun'iy sug'orish kabi muhim masalalarni hal qilishga imkon beradi.

1727-yilda ingliz olimi S.Geyls o'simlik to'qimalari bo'ylab suv va mineral moddalarning harakatini aniqladi. Ingliz olimi J.Pristli yashil o'simliklar hayot faoliyati tufayli buzilgan havo tozalanishi hayvonlarning hayot kechirishi, yonish sodir bo'lishini aniqladi. XX asirning ikkinchi yarmida fiziologik jarayonlarni boshqarishda fitoxromlar qatnashishi, ular xlorofil hosil qilishda ishtirok etuvchi fermentlarning biosintezida induktorlik vazifasini bajarishi, xloroplastlar va fotosintetik apparatning shakillanishida muhim ahamiyatga ega ekankligi isbotlandi.

*1.2 Xona o'simligini ekalogiyaga ta'sirini o'rganish

Ekalogik omillar-atrof muhitning organizmlar faoliyatiga o'ziga xos ta'sir etuvchi ma'lum sharoitlar va elementlar majmui. Tirik organizmlarga ta'sir etuvchi muhitning har qanday bo'laklari ekalogik omillar deyiladi. Muhit-quruqlik, suv, havo va yer osti boyliklaridan iborat. Tashqi muhit tushunchasidan tashqari yashash sharoitlari degan tushuncha ham mavjud bo'lib, bu tushunshaga organimning yashashi uchun zarur bo'lgan elementlar yoki yorug'lik, issiqlik, suv, oziqlanish va shu kabilar kiradi. 1950-yilda D.N.kashkarov muhit omillarini 3 guruh iqlim, edafik

va biotikga bo'ladi, Keyinchalik 1950-yilda Alyoxin ekalogik omillarni iqlim, edafik orografik, biotik, antropogen va tarixiy guruhlarga ajratib o'rganishni taklif qiladi.

*1.3 Xona o'simligidan yangi navini o'rganish va inson hayotidagi ahamiyati.

Xonadagi havoni zararli hisoblangan gazlar – xlorofim va benzoldan tozalovchi tillarang epipremnum deb nomlanuvchi xona o'simligini transgen navini yaratish ustida ish olib borilmoqda. Xona havosida ko'pincha havoda uchib yuruvchi formaldegid, benzol, xloroform kabi turli organik moddalar zaharli bo'ladi. Ular havoda ovqat tayyorlash, chekish kabi jarayonlar natijasida ajralib chiqadi. Bu o'simlikni havoni tozalash, erkin kislorodga boyitishdir.

*Tadqiqotning dolzarbligi

Xozirgi vaqtda bizning vazifamiz ko'proq kislorod ajratadigan, havoni namlab turuvchi, zaharli toksinlardan tolovchi gullarni ko'paytirishdir. Huddi shu kabi gullarga o'rgimchaksimon o'simlik: allergiya rivojlanishini kamaytirishga yordam beradi va chang tufayli paydo bo'lgan tumovdan xalos qiladi. Uning barglari allergenlarni o'zlashtirishga qodir va ikki kun ichida xonani 90 foiz toksinlardan tozalaydi. Tillarang sssindapus havoni benzoldan tozalaydi. O'simlikni keng barglari bu moddani katta miqdorda ham "o'zlashtira" olish hususiyatiga ega. Benjamin fikusi-havoni eng yaxshi tozalovchi o'simliklardan ikkinchi o'rinda turadi. Changni o'ziga oxangrabodek tortib oladi.

Xulosa

Mening ilmiy ish qilishimdan maqsad shuki, xona gullarini ekalogiyaga ta'sirini o'rganish va ular ustida tajribalar olib borib tunda ham kislorod ajhratuvchi va havoni zaharli gazlardan tozalaydigan navlarni yaratishdir.

PERIFERIK NERV TIZIMI HAQIDA UMUMIY MA'LUMOTLAR

Eshlov Diyorbek Ikromovich

Toshkent davlat stomatologiya instituti

Davolash ishi fakulteti

+998939360406

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada insonlarda xotiraning ahamiyati, ularning xususiyatlari, unga ta'sir qiladigan, tez-tez uchraydigan kasalliklar va ularning oldini olish haqida ma'lumotlar keltirib o'tilgan.

Kalit so'z: *xotira, medikamentoz, surunkali stress, sindrom, altsgeymer, apraksiya, asab tizimi, chekish, giyohvandlik, jismoniy va aqliy zo'riqish,*

KIRISH

Xotira – bu aqlning asosiy jihati. Bu bizga o'tmish haqida o'ylash va kelajakni rejalashtirish qobiliyatini beradi. Xotira faoliyatida shaxsning g'oyaviy yo'nalishi katta o'rin egallaydi. Bu yo'nalish uning faoliyatida hayot sharoiti ta'sirida shakllantiradi. Kishi o'zining shufaoliyati uchun muhim voqea-hodisalarni eslab qolsa, kam ahamiyatga ega bo'lgan narsalar esda qoldiriladi va tezda unutiladi. E. G'. G'oziev tomonidan xotira tushunchasiga quyidagicha ta'rif beriladi:

“Xotira atrof-muhitdagi voqelik (narsa)ni bevosita va bilvosita, ixtiyoriy va ixtiyorsiz ravishda, passiv va faol holda, reproduktiv va produktiv tarzda, verbal va noverbal shaklda, mantiqiy va mexanik yo'l bilan aks ettiruvchi esda olib qolish, esda saqlash, qayta esga tushirish, unutish hamda tanish hissidan iborat psixik jarayon. Alohida va umumiylik namoyon qiluvchi ijtimoiy hodisa barcha taassurotlarni ijobiy qayta ishlashga yo'naltirilgan mnemik faoliyatdir”. Shuni ta'kidlash joizki, keltirilgan mazkur ta'rif xotiraning murakkab, keng qamrovli jihatlarini to'la ta'kidlash imkoniyatiga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Xotira yo'qotilishi insoniyatning eng sirli kasalliklaridan biridir. Uning kelib chiqish sabablari hech kimga ma'lum emas. Xotira yo'qolishi kutilmaganda va astasekin to'liq yoki qisman yuz berishi mumkin. Biror kishi bir necha yillar oldin sodir bo'lgan voqealarni unutishi mumkin. Xotirani to'liq yo'qotsa, u o'zini, boshqalarni va unga oid bo'lgan narsani unutadi.

Hatto inson sekin astalik bilan ruhini ham yo'qotadi.

Ba'zi xotira bilan bog'liq kasalliklarda dastlab ruhiy o'lim keyin fiziologik o'limni boshdan kechiradi. Olimlarning ko'plab izlanishlariga qaramasdan, tuzalish samarasi ancha past.

Ammo mutaxassislar kasallikning ba'zi kelib chiqish sabablarini aniqlaydilar:

1. Eng aniq sabablaridan biri miya shikastlanishi. Miya zarar ko'rgandan keyin, odam odatda unga qarshi bo'lgan voqealarni eslay olmaydi. Bunday holda vaqtinchalik xotirani yo'qotish mumkin. Bir necha soat ichida o'ziga kelishi mumkin, ammo jiddiy shikastlanishlarda xotira tiklanmasligi mumkin.

2. Miya yoki yurakdagi jarrohlik.

3. Miyaning infektsiyasi.

4. Ruhiy kasallikdan xotirani yo'qotish. Vaqti-vaqti bilan unutilgan bu kabi tartibsizliklarga duchor bo'lgan odamlar bor va ular ba'zi voqealarni yodga olishadi.

5. Stressli vaziyatda xotira yo'qolishi.

6. Miya saratoni, epilepsiya, ensefalit, zaharlanish kabi jiddiy kasallik.

7. Ko'pincha, xotira yo'qolishi sababi urishdir.

8. Elektroshok terapiyasi.

9. Behushlik.

10. Ko'p miqdorda spirtli ichimliklar iste'mol qiladigan odamlar vaqti-vaqti bilan xotira yo'qotishi mumkin.

11. Giyohvandlik. Biror kishi xotirani yo'qotishdan shikoyat qilsa, birinchi navbatda, u psixolog va narkalogiya bo'yicha mutaxassis tomonidan tekshirilishi kerak.

Ushbu mutaxassislar ruhiy kasalliklar yoki psixotrop ta'sirlar mavjudligini aniqlashlari kerak. Boshqa kasalliklarda bo'lgani kabi xotira yo'qolishi ham uning kelib chiqish sabablariga qarab belgilanadi. Yuqorida kasallikning kelib chiqish sabablari keltirib o'tilgan. Inson xotirasiga ta'sir qiluvchi turli xil keng tarqalgan kasalliklar mavjud.

MUHOAMA VA NATIJALAR

Parkinson kasalligi markaziy asab tizimining degenerativ buzilishidir va garchi xotira eng ko'p ta'sirlanadigan joylardan biri bo'lmasa ham, u yomonlashadi. Bunga substrat nigraga tegishli neyronlarning miyasi o'lishi sabab bo'ladi. Odatda, miyaning ushbu sohasidagi neyronlar dopamin deb nomlangan norotransmitter ishlab chiqaradi, uning vazifasi ushbu modda nigra va striatum o'rtasida signallarni berish uchun mas'ul bo'lgan kimyoviy xabarchi. Ushbu signallar tufayli bir xil va qasddan harakatlar paydo bo'ladi. Agar ushbu miya hududida neyronlarning o'limi

sodir bo'lsa, dopamin hosil bo'lmaydi va bu Parkinson kasalligining xarakterli alomatlari paydo bo'lishiga sabab bo'ladi.

Dopamin ishlab chiqaradigan neyronlarning yo'qolishidan tashqari, ushbu kasallikda boshqa neurotransmitter bo'lgan norepinefrinni ishlab chiqarish uchun mas'ul bo'lgan asab uchlari yo'qoladi. Norepinefrin simpatik asab tizimida hosil bo'lgan kimyoviy xabarlar uchun javobgardir. Somatik asab tizimi organizmning ko'plab avtomatik funksiyalarini boshqaradi. Ushbu kasallik sekinlik bilan inson tanasida rivojlanib, oyoq qo'llarning harakatiga hattoki gapirishga ham to'sqinlik qiladi.

Altsgeymer kasalligi asta-sekin boshlanib, asta-sekin kognitiv ravishda yomonlashuvga olib keladigan asosiy neurodegenerativ kasallikdir. Ushbu kasallikka chalingan odam miyasining ayrim qismlari to'qimalarida mikroskopik o'zgarishlarga uchraydi va miya faoliyatining maqbul ishlashi uchun hayotiy ahamiyatga ega bo'lgan kimyoviy (norotransmitter) asetilxolinning progressiv va doimiy yo'qotilishini boshdan kechiradi. Atsetilxolinning vazifasi asab hujayralari (xolinergik zanjirlar) bilan aloqa qilishga imkon berishdir, bu faoliyat o'rganish, xotira va fikrlash bilan bog'liq ishlarda mavjud. Altsgeymer borligi uchun to'g'ridan-to'g'ri patologik testlarni topish oson ish emas, shuning uchun uni boshqa demans etiologiyasi chiqarib tashlanganida aniqlash mumkin. Altsgeymer - bu xotiraga ta'sir qiluvchi kasallik.

Eng xarakterli va keng tarqalgan alomatlarni quyidagicha umumlashtirish mumkin: a) Qisqa muddatli xotiraning yo'qolishi: yangi ma'lumotlarni saqlab qolish qobiliyatiga ta'sir qiladi.

b) Uzoq muddatli xotirani yo'qotish: shaxsiy ma'lumotlarni eslay olmaslik

v) Belgining o'zgarishi: asabiylashish, tashabbus yetishmasligi, beparvolik yoki beparvolik.

d) Fazoviy imkoniyatlarni yo'qotish.

e) Afazi: shaxs uchun odatiy so'z boyligini yo'qotish va oddiy so'zlarni noto'g'ri tushunish.

f) Apraksiya: mushaklarning o'zi bilan nazorat etishmasligi.

g) Fikrlash qobiliyatidagi o'zgarishlar.

Uning oldini olish uchun sog'lom ovqatlanish va turmush tarziga nisbatan alohida e'tiborni saqlashdan tashqari, bilim faoliyatini rivojlantiruvchi mashqlarni bajarish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, korsakoff sindromi ham xotiraga ta'sir qiluvchi kasalliklardan biri. Korsakoff psixozisi sifatida ham tanilgan.

Ushbu sindrom alkogolni haddan tashqari va surunkali iste'mol qilishning sababi bo'lib, B1 vitamini (tiamin) yetishmasligining natijasidir. Buning sababi shundaki, spirtli ichimliklar ushbu vitaminning to'g'ri ichakka singishiga to'sqinlik qiladi va medial diensefalik mintaqaga zarar yetkazadi. Ushbu kasallikda topilgan ba'zi alomatlar:

a) Anterograd amneziyasi: bu yangi xotiralarni shakllantirish yoki saqlashda qiyinchilik tug'dirishi bilan tavsiflanadi.

b) Retrograd amneziya Anterograd amneziyasi tez-tez uchraydigan bo'lsa-da, ushbu boshqa turdagi amneziyadan aziyat chekish ehtimoli ham mavjud. Bu bemorning hayotidagi o'tmishdagi voqealarga kirish qiyinligi bilan ajralib turadi, garchi vaqt jihatidan unchalik uzoq emas, aksincha yaqinda sodir bo'lgan voqealar.

v) Ataksiya: bezovtalik va vosita kelishmovchiligi.

d) Gallyutsinatsiyalar.

e) Diareya va vazn yo'qotish.

f) Yurak va jigarda asoratlar.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, xotira inson hayotida muhim o'rin kasb etuvchi jarayondir, xotiraning yuqolishi insonning o'zligini yuqotilishi demakdir. Fiziologik va psixologik muammolar xotiraga salbiy ta'sir qilishini oldini olish kerak. Avvalo, xotira yo'qotilishining oldini olish uchun sog'lom turmush tarziga qat'iy rioya qilinishi kerak. Spirtli ichimliklar, giyohvand moddalardan voz kechish birinchi navbatda qilinishi kerak. Hamda har bir inson o'zining ovqatlanish tartibiga e'tibor berish lozim. Ushbu qoidalarga rioya qilinganda, kasal bo'lish xavfi minimal darajada bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Umumiy psixologiya. E.G'oziyev. T, 1994.
2. Umumiy psixologiya. F.Xaydarov, N.Xalilova. T: 2010.
3. Umumiy psixologiya. V.Turakulov, Termiz, 2018. Амиркулович, Х. С. (2021). ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИ ФАНИНИ ЎҚИТИШДА ТАСВИРИЙ САНЪАТ АСАРЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ. Scientific progress, 1(3).
4. Амиркулович, Х. У. (2021). ТАРИХ ДАРСЛАРИНИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА МИНИАТЮРАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЙЎЛЛАРИ. Scientific progress, 1(3).
5. Хайдаров С. (2021). Ўзбекистон тарихини ўқитишда миллий миниатюрадан фойдаланиш (Бобурнома мисолида). Academic Research in Educational Sciences. 2 (7). 760-764.

SEZGI ORGANLARI VA UNING YOSHGA BOG'LIQ ANATOMIYASI HAQIDA UMUMIY MA'LUMOT

Sayyirva Lola

Toshkent Davlat stomatologiya instituti

Davolash ishi fakulteti

Anatomiya

Ilmiy rahbar: Xusanova.M.A

+998939360406

Annotatsiya. Ushbu maqola sezgi organlarida, shu jumladan ko'z, quloq, burun, til va terida kuzatiladigan yoshga bog'liq anatomik o'zgarishlarni o'rganadi. Yoshi bilan yuzaga keladigan tarkibiy o'zgarishlarni tushunish uchun keng qamrovli adabiyot tahlili o'tkaziladi. Usullar bo'limida ma'lumotlarni to'plash uchun ishlatiladigan tadqiqot yondashuvlari va natijalar bo'limida hissiy organlarning yoshga bog'liq anatomik o'zgarishlari bo'yicha topilmalar keltirilgan. Munozara bo'limi ushbu o'zgarishlarning hissiy funktsiyaga, hayot sifatiga va potentsial aralashuvlarga ta'sirini o'rganadi. Va nihoyat, xulosalar va takliflar yoshga bog'liq hissiy pasayishni boshqarish va umumiy farovonlikni yaxshilash haqida tushuncha beradi.

Kalit so'zlar: Yoshga bog'liq o'zgarishlar, sezgi organlari, anatomiya, ko'zlar, quloqlar, burun, til, teri, adabiyotlarni tahlil qilish, tadqiqot usullari, natijalar, munozaralar, xulosalar, takliflar.

Sezgi organlari dunyoni idrok etishimizni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Jismoniy shaxslar yoshi bilan bu organlar hissiy funktsiyaga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan turli xil tarkibiy o'zgarishlarga uchraydi. Ushbu maqola hissiy organlardagi yoshga bog'liq anatomik o'zgarishlarni chuqur tahlil qilish, umumiy salomatlik va farovonlikka ta'sirini yoritishga qaratilgan.

Adabiyot tahlili sezgi organlaridagi yoshga bog'liq o'zgarishlarni o'rganadigan tadqiqotlarga qaratilgan. Ko'zlar, quloqlar, burun, til va terida sodir bo'ladigan anatomik o'zgarishlarni har tomonlama tushunish uchun turli xil ilmiy jurnallar, maqolalar va tadqiqot ishlari ko'rib chiqiladi. Topilmalarning ishonchligi va asoslilikini ta'minlash uchun ushbu tadqiqotlarda qo'llaniladigan metodologiyalarga alohida e'tibor beriladi.

Sezgi organlaridagi yoshga bog'liq anatomik o'zgarishlarni o'rganish uchun tizimli yondashuv qabul qilindi. So'nggi o'n yilliklarda nashr etilgan tadqiqotlarni o'z ichiga olgan ekspertlar tomonidan ko'rib chiqilgan adabiyotlarni to'liq ko'rib chiqish o'tkazildi. Kabi ma'lumotlar bazalari PubMed, Sciencedirectva JSTOR tegishli maqolalarni aniqlash uchun ishlatilgan. Inklyuziya mezonlari bo'ylama tadqiqotlar va keng qamrovli anatomik baholashni afzal ko'rgan holda, hissiy organlardagi yoshga bog'liq anatomik o'zgarishlarga qaratilgan tadqiqotlarni o'z ichiga oladi.

Sezgi organlar-bu organizmlarga atrof-muhitdan ma'lumot olish imkoniyatini beradigan tanadagi ixtisoslashgan tuzilmalar. Ushbu organlar turli xil stimullarni idrok etishda hal qiluvchi rol o'ynaydi, bu esa odamlarning atroflari bilan o'zaro aloqada bo'lishiga imkon beradi. Odamlarda asosiy sezgi organlari ko'z, quloq, burun, til va teridir.

Ko'zlar (Ko'rish):

- Anatomiya: ko'zlar shox parda, linza, to'r parda va optik asab kabi turli qismlardan tashkil topgan murakkab organlardir. Shox parda va linzalar yorug'likni retinaga qaratadi, bu erda fotoreseptor hujayralari (tayoqchalar va konuslar) yorug'lik signallarini elektr impulslariga aylantiradi. Keyin optik asab bu impulslarni talqin qilish uchun miyaga uzatadi.

- Yoshga bog'liq o'zgarishlar: yosh o'tishi bilan ko'zlarda o'zgarishlar yuz berishi mumkin, masalan, linzalarning moslashuvchanligi pasayishi (presbiyopiya), ko'z qorachig'ining kichrayishi va rangni idrok etishdagi o'zgarishlar. Katarakt, glaukoma va makula degeneratsiyasi kabi holatlar qarish bilan keng tarqalgan bo'lib, ko'rish keskinligiga ta'sir qiladi.

Quloqlar (eshitish va muvozanat):

- Anatomiya: quloqlar tashqi quloq, o'rta quloq va ichki quloqdan iborat. Ovoz to'lqinlari tashqi quloq tomonidan ushlanib, o'rta quloq orqali o'tadi va ichki quloqdagi elektr signallariga aylanadi. Ichki quloq ham muvozanat uchun javobgardir.

- Yoshga bog'liq o'zgarishlar: eshitish qobiliyatini yo'qotish yoshga bog'liq keng tarqalgan o'zgarish bo'lib, presbikuzis deb ataladi. Bu ko'pincha yuqori chastotali tovushlarni eshitish qobiliyatining pasayishini o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, ichki quloqdagi o'zgarishlar muvozanatga ta'sir qilishi mumkin, bu esa tushish xavfini oshiradi, ayniqsa qariyalarda.

Burun (Olfaktsiya):

- Anatomiya: burunda hidlarni aniqlaydigan va qayta ishlaydigan hid bilish retseptorlari mavjud. Xushbo'y asab bu signallarni miyaga uzatadi.

- Yoshga bog'liq o'zgarishlar: hid bilish retseptorlari sonining kamayishi va hid bilish lampochkasidagi o'zgarishlar tufayli hid bilish yoshi bilan kamayishi mumkin. Bu turli xil hidlarni aniqlash va farqlash qobiliyatiga ta'sir qilishi mumkin.

Burun olfaktsiya hissi yoki hidlarni aniqlash va qayta ishlash qobiliyatida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Olfaktsiyaga nisbatan burunning anatomiyasi va yoshga bog'liq o'zgarishlari bilan bog'liq ba'zi asosiy fikrlar:

Xushbo'y retseptorlari: burun bo'shlig'ida xushbo'y retseptorlari deb nomlanuvchi maxsus hujayralar mavjud. Ushbu retseptorlar atrof-muhitda mavjud bo'lgan turli xil hidlarni aniqlash uchun javobgardir.

Xushbo'y Lampochka: xushbo'y retseptorlar miyada joylashgan xushbo'y lampochkaga signal yuboradi. Xushbo'y lampochka bu signallarni qayta ishlash uchun miyaning boshqa qismlariga uzatishdan oldin ularni qayta ishlaydi va izohlaydi.

Yoshga bog'liq o'zgarishlar:

- Hidlash retseptorlarining kamayishi: odamlarning yoshi o'tishi bilan burun bo'shlig'ida hidlash retseptorlari sonining tabiiy kamayishi kuzatiladi. Ushbu pasayish hidning umumiy sezgirligiga ta'sir qilishi mumkin.

- Xushbo'y lampochkaning o'zgarishi: xushbo'y lampochka ham yoshga qarab o'zgarishi mumkin. Ushbu o'zgarishlar hidlash signallarini qayta ishlashga ta'sir qilishi va turli xil hidlarni aniqlash qobiliyatining pasayishiga hissa qo'shishi mumkin.

- Hidni idrok etishga ta'siri: burundagi yoshga bog'liq o'zgarishlar, jumladan, hid bilish retseptorlarining kamayishi va hid bilish lampochkasidagi o'zgarishlar hid sezgisining pasayishiga olib kelishi mumkin. Odamlarga turli xil hidlarni aniqlash va ajratish qiyin bo'lishi mumkin, bu ularning umumiy hissiy tajribasiga ta'sir qilishi mumkin.

Shunisi e'tiborga loyiqki, yoshga bog'liq o'zgarishlar keng tarqalgan bo'lsa-da, bu o'zgarishlar darajasi shaxslar orasida farq qilishi mumkin. Ba'zi odamlar boshqalarga qaraganda hid hissi sezilarli darajada pasayishi mumkin. Bundan tashqari, ba'zi tibbiy sharoitlar va atrof-muhit omillari ham hidlash funktsiyasiga ta'sir qilishi mumkin.

Til (Ta'm):

- Anatomiya: tildagi ta'm kurtaklari shirin, sho'r, nordon, achchiq va umami kabi turli xil lazzatlarni aniqlaydi.

- Yoshga bog'liq o'zgarishlar: yoshga qarab ta'm sezgisi pasayishi mumkin. Dori-darmonlar, tish muammolari va tupurik ishlab chiqarishdagi o'zgarishlar ta'mni idrok etishdagi o'zgarishlarga hissa qo'shishi mumkin.

Teri (teginish va harorat hissi):

- Anatomiya: teri tananing eng katta organi bo'lib, teginish, bosim, harorat va og'riq uchun turli retseptorlarni o'z ichiga oladi.

- Yoshga bog'liq o'zgarishlar: teri retseptorlarining sezgirligi yoshga qarab kamayishi mumkin, bu nozik teginish va harorat o'zgarishini sezish qobiliyatiga ta'sir qiladi. Terining elastikligi, qalinligi va namligi o'zgarishi ham mumkin.

Sezgi organlaridagi yoshga bog'liq o'zgarishlar insonning umumiy farovonligi va hayot sifatiga ta'sir qilishi mumkin. Muntazam tekshiruvlar va to'g'ri parvarish qarish bilan bog'liq hissiy buzilishlarni boshqarish va hal qilishga yordam beradi.

Munozara bo'limi hissiy organlardagi yoshga bog'liq anatomik o'zgarishlarning oqibatlarini izohlaydi. Kundalik hayotga va umumiy farovonlikka ta'sirini hisobga olgan holda, tarkibiy o'zgarishlar va hissiy funktsiyalarning pasayishi o'rtasidagi aloqalar o'rganiladi. Yoshga bog'liq hissiy pasayish oqibatlarini yumshatish uchun turmush tarzini o'zgartirish va tibbiy aralashuvlar kabi potentsial aralashuvlar muhokama qilinadi.

Xulosa va takliflar:

Xulosa qilib aytganda, ushbu maqola hissiy organlarda yuzaga keladigan yoshga bog'liq anatomik o'zgarishlar haqida qimmatli tushunchalarni beradi. Ushbu o'zgarishlarni tushunish hissiy funktsiyani saqlab qolish va qarigan aholi uchun hayot sifatini yaxshilash strategiyasini ishlab chiqish uchun juda muhimdir. Yoshga bog'liq hissiy pasayish bilan bog'liq muammolarni hal qilish uchun keyingi tadqiqotlar va amaliy tadbirlar bo'yicha takliflar taklif etiladi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu keng qamrovli tahlil hissiy organlardagi yoshga bog'liq anatomik o'zgarishlar bo'yicha bilimlarning o'sib borishiga yordam beradi va sog'lom qarishni rag'batlantirish uchun ushbu o'zgarishlarni hal qilish muhimligini ta'kidlaydi.

Adabiyotlar.

1. Василенко А.П. Компонент «рыба» во французской и русской фразеологии / А.П. Василенко // Актуальные проблемы германистики, романистики и русистики: Сборник тезисов докладов ежегодной Международной конференции. – Екатеринбург: Уральский гос. пед. институт, 2014. – С. 10-11.

2. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М.: АСТ: Восток-Запад, 2007.

3. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996.

4. Фразеологический словарь русского языка / Авторский коллектив: проф. И.В. Федосов, к.ф.н. А.Н. Лапицкий. – М.: «ЮНВЕС», 2003

MODIFIED BAZALT WITH COMPLETED POLYVINYLCHLORIDE COMPOSITION X-ray ANALYSIS RESULTS CLASSIFICATION

Jumaeva Anora Adam kizi

Karshi engineering and economics Institute

Chemistry technology department Assistant

Email: anora@qmii.uz

Abstract

Structure, physical-mechanical, technological properties of plasticized and non-plasticized polymer materials based on PVC composition filled with modified basalt Several methods and relevant information on the obtained results have been described in previously published scientific articles on detection.

Key words: basalt , modification , PVC , extrusion , casting under pressure , pressing , X-ray .

It should also be noted that based on the final experimental results obtained, it was also concluded that it is possible to process PVC-based composites filled with modified basalt by extrusion, pressure casting, calendering, pressing and other methods to produce various products for technical purposes.

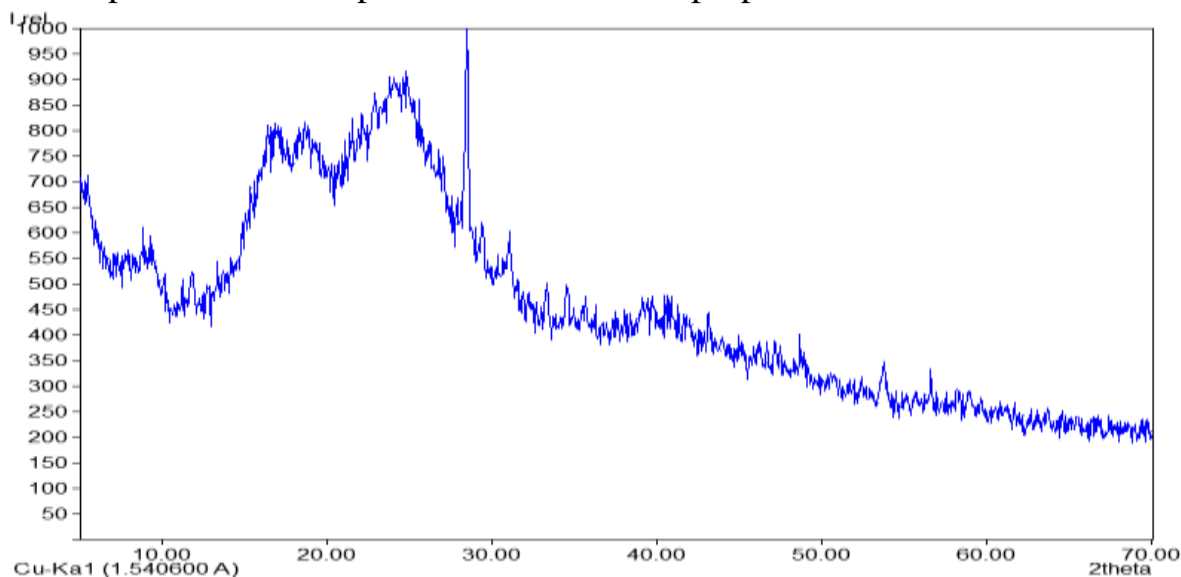

Figure 1. X-ray structural analysis of a modified basalt-filled polyvinyl chloride composite sample.

Based on the experimental results, we can observe that the physico-mechanical properties and technological indicators of the polymer composite material change in a positive direction when 4% of modified basalt is added to the composition of polyvinyl chloride as a filler. The positive change in these results is caused by the polyelemental composition of basalt, which is added as a filler to polyvinyl chloride, and these compounds include many metal oxides. X-ray analysis of samples is provided for analytical observation of metals.

List of used literature

1. Jumaeva AA , S.Sh. Lutfullaev . Basalt – As a filler for polymer materials. Collection of materials of the international scientific and practical conference on the topic "Importance of innovative technologies in solving current problems in the processing of chemical, food and chemical technology products". Namangan. November 23-24, 2021. 174-176 p.

2. Jumaeva AA, Lutfullaev S. Sh . Dispersed fiber basalt as a filler for polymer composites. Collection trudov mejdunarodnoy nauchno-technicheskoy conference " Paradigm and modern chemical-physical technology: traditional and innovative approaches" Yangier-2022. 85-86 p.

3. Jumaeva AA, Lutfullaev S. Sh . Mesto is basalt today _ Collection trudov mejdunarodnoy nauchno-technicheskoy conference " Paradigm and modern chemical-physical technology: traditional and innovative approaches" Yangier-2022. 118 p.

4. Jumaeva AA, Use of basalt as a filler for polymers. Problems and prospects of innovative techniques and technologies in agriculture and food industry. International scientific and scientific-technical conference. Tashkent. 23.04.22; 24.04.22 p. 120-122.

5. Jumaeva AA, New fillers for polymeric composite materials. Problems and prospects of innovative techniques and technologies in agriculture and food industry. International scientific and scientific-technical conference. Tashkent. 23.04.22; 24.04.22. 296-298 p.

6. Jumaeva AA, Lutfullev S. Sh . Using a natural basalt as a filler. International scientific and educational electronic journal "Education and science in the XXI century". Vypusk , #22 (volume 4) (January, 2022) Moscow. 331-334 p.

7. Jumaeva AA, Lutfullev S.Sh ., Madiev R, Abdurakhmanov A. Deformation-strength properties of PVC compositions filled with modified basalt. Solutions and prospects of practical implementation of innovative developments in the field of

chemistry and chemical technology. Scientific and practical conference of the Republic. Against-26.04.2023; 27.04.2023. P.204-205.

8. Jumaeva AA, Lutfullev S.Sh. , Madiev R, Abdurakhmanov A. Basalt composites as an innovative universal material. Solutions and prospects of practical implementation of innovative developments in the field of chemistry and chemical technology. Scientific and practical conference of the Republic. Against-26.04.2023; 27.04.2023. P. 301-303.

9. Kadykova Yu.A ., Bredykhin PA, Arzamastsev SV, Kalganova SG Kompleksno-modifitsirovannye basaltoplasty // Vestnik Voronezhskogo gosudarstvennogo university engineer technological . - 2018. - Т. 80. - No. 2 (76). - S. 297-301.

10. Tojiev PJ, Normurodov BA, Turaev Kh.Kh ., Djalilov AT, Nurkulov FN Izuchenie physico -mechanical properties of basalt soderzhashchih polyethylene composites // Journal "Composition materials". - 2017. - No. 4. - S. 66-69.

11. Tojiev PJ, Normurodov BA, Turaev Kh.Kh ., Djalilov AT, Nurkulov FN Izuchenie thermostability composite neither easy Polyethylene , reinforced basalt volknom // Journal « Kompozitsionnye material » -2018. - #1. - S.62-65.

12. Kuleznev VN, Shershnev VA Chemistry and physics of polymers: review posobie for student vuzov , obuchayushchikhsya po napravleniyu " Khimicheskaya technology" / Izd . 3-e, ex. - St. Petersburg: Lan, 2014. - 367 p.

13. Djalilov AT, Tojiev PJ, Normurodov BA, Turaev H.Kh ., Nurkulov FN Effect of fillers on thermal properties of polymers // Journal " Doklady Academy science Republic of Uzbekistan". - 2018. - #2. - P.99-102.

МОДИФИКАЦИЯЛАНГАН БАЗАЛЪТ БИЛАН ТЎЛДИРИЛГАН ПОЛИВИНИЛХЛОРИД КОМПОЗИЦИЯСИНИНГ РЕНТГЕН ТАХЛИЛ НАТИЖАЛАРИ ТАСНИФИ

Жумаева Анора Адҳам қизи

Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти

Кимовий технология кафедраси ассистенти

Эмаил: анора@qti.uz

Аннотация

Модификацияланган базальт билан тўлдирилган ПВХ композицияси асосида пластифицирланган ва пластифицирланмаган полимер материалларининг тузилиши, физик-механик, технологик хоссаларини аниқлаш бўйича аввалги чоп этилган илмий мақолаларда бир қанча усуллар ҳамда олинган натижалар бўйича тегишли маълумотлар баён қилинган.

Калит сўзлар: базальт, модификациялаш, ПВХ, экструзия, босим остида қуйиш, пресслаш, рентген.

Abstract

A number of methods and relevant information on the obtained results have been described in previously published scientific articles on determining the structure, physical-mechanical, and technological properties of plasticized and non-plasticized polymer materials based on PVC composition filled with modified basalt.

Key words: basalt, modification, PVC, extrusion, casting under pressure, pressing, X-ray.

Шуни ҳам таъкидлаб ўтиш керакки, олинган якуний тажриба натижаларига асосланиб, модификацияланган базальт билан тўлдирилган ПВХ асосидаги композицияларни экструзия, босим остида қуйиш, каландрлаш, пресслаш ва бошқа усуллар билан қайта ишлаб, техник мақсадлар учун турли хилдаги маҳсулотлар ишлаб чиқариш мумкин деган хулосага ҳам келинган. Бу таъкидлаб ўтилган қайта ишлаш усулларида фойдаланиб композиция асосида техник мақсадлар учун фойдаланиладиган буюмлар олиниши исботлаб берилди. Стандарт рецептура асосида олинган композициянинг экструдерда пластикацияланиш вақти 67 дақиқани ташкил қилади. Модификацияланган базальт билан тўлдирилган поливинилхлорид композициясининг экструдерда пластикацияланиш вақти эса 45 дақиқани ташкил этади. Пластикацияланиш

вақтининг қисқариши ўз навбатида қуйидаги самарадорликликларни таъминлайди:

- 1) Маҳсулот ишлаб чиқариш учун вақтининг қисқариши
- 2) Талаб этилаётган электр-энергиянинг кам сарф бўлиши
- 3) Маҳсулот таннархининг камайиши
- 4) Умумий иқтисодий самарадорликни ошиши

Бу параметрларни ҳисобга олган ҳолда шуни айтиш мумкинки, тўлдирувчининг ўрнини маҳаллий хомашё билан алмаштириш ҳозирги кунда минтақалар аро кузатилаётган кўплаб муаммоларнинг ечими бўлиб хизмат қилади.

Список использованной литературы:

1. Жумаева А.А., С.Ш.Лутфуллаев. Базальт – Полимер материаллар учун тўлдирувчи сифатида // “Кимё, озиқ-овқат ҳамда кимёвий технология маҳсулотларини қайта ишлашдаги долзарб муаммоларни ечишда инновацион технологияларнинг аҳамияти” мавзусидаги Сборник материалов международной научно-практической конференции. Наманган. –2021. 174-176 б.

2. Жумаева А.А., Лутфуллаев С.Ш. Дисперс толали базальт полимер композитлар учун тўлдиргич сифатида // Сборник трудов международной научно-технической конференции «Парадигмы в современных химико-физических технологиях: взаимодействие традиций и инновационных подходов» Янгиер-2022. 85-86 б.

3. Жумаева А.А., Лутфуллаев С.Ш. Место базальта сегодня // Сборник трудов международной научно-технической конференции «Парадигмы в современных химико-физических технологиях: взаимодействие традиций и инновационных подходов» Янгиер-2022. 118 б.

4. Жумаева А.А., Use of basalt as a filler for polymers // Инновацион техника ва технологияларнинг қишлоқ хўжалиги ва озиқ –овқат тармоғидаги муаммо ва истиқболлари. Международная научная и научно-техническая конференция. Тошкент. –2022. 120-122 б.

5. Жумаева А.А., Новые наполнители для полимерных композиционных материалов // Инновацион техника ва технологияларнинг қишлоқ хўжалиги ва озиқ –овқат тармоғидаги муаммо ва истиқболлари. Международная научная и научно-техническая конференция. Тошкент. –2022. 296-298 б.

6. Жумаева А.А., Лутфуллев С.Ш. Using a natural basalt as a filler // Международный научно-образовательный электронный журнал «Образование и наука в XXI веке». Москва. –2022. – №22. – С.331-334.

7. Жумаева А.А., Лутфуллев С.Ш., Мадиев Р, Абдурахмонов А. Модификацияланган базальт билан тўлдирилган ПВХ композитсияларининг деформацион-муштаҳкамлик хоссалари // Кимё ва кимёвий технология соҳасидаги инновацион ишланмаларни амалда жорий этиш муаммолари ечимлари ва истиқболлари. Республиканская научно-практическая конференция. Карши. –2023. – С.204-205.

8. Жумаева А.А., Лутфуллев С.Ш., Мадиев Р, Абдурахмонов А. Базальт композитлар-инновацион универсал материал сифатида // Кимё ва кимёвий технология соҳасидаги инновацион ишланмаларни амалда жорий этиш муаммолари ечимлари ва истиқболлари. Республиканская научно-практическая конференция. Карши.–2023. –С.301-303.

KORXONADA MAHSULOTLARNI BAHOLASH KO'RSATKICHLARINI BOSHQARISH

Ro'ziyeva Shohsanam

*G'ijduvon 2-son kasb-hunar maktabining
maxsus fan o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizda iqtisodiyotni rivojlantirish, korxonalar faoliyatida boshqaruv tizimini takomillashtirish, korxonada mahsulot sifat ko'rsatkichlarini boshqarish jarayonlari haqida muallif tomonidan ilmiy-nazariy va amaliy jihatlar ochib berilgan.

Kalit so'zlar: korxonada, iqtisodiyot, mahsulot sifati, sifatni boshqarish.

Kirish

Mahsulotning ishlab chiqarish qobiliyati ko'rsatkichlari mahsulotlar, dizaynlar, qismlar va boshqalarning sifat xususiyatlarini baholashning eng muhim tarkibiy qismidir. Ular mahsulot sifatining muayyan sharoitlarda, masalan, ishlab chiqarishda qo'llanilishiga moslashishi bilan bog'liq holda texnologik mahsulotlarning ishlashini har tomonlama tavsiflashga imkon beradi.

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida mahsulotning nafililigi, uning xaridor iste'molini qondira olishi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois bugungi kundagi bozor iqtisodiyoti ishlab chiqariladigan mahsulot va ko'rsatiladigan xizmat uchun qat'iy sifat talablarini qo'yadi. Shuningdek, mahsulot sifati uning raqobatbardoshlik darajasi yuqori bo'lishi uchun ham xizmat qiluvchi asosiy ko'rsatkich hisoblanadi.

Korxonalarda sifat boshqaruvi uslublarini takomillashtirishning dolzarbligi so'nggi yillarda zamonaviy progressiv tashkilotlarga sifat vositalari va uslublarini joriy etish orqali mahsulot va xizmatlar sifatini oshirishga yo'naltirilganligi bilan izohlanadi. Sifat boshqaruvi tashkilotning iqtisodiy rivojlanishi uchun vosita bo'lib, sifat menejmenti uslublarini takomillashtirish korxonada samaradorligini oshirishga bevosita ta'sir qiladi va ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirishga olib keladi. Sifatni boshqarish uslublarini takomillashtirish tashkilotni baholashning eng muhim mezonlaridan biri hisoblanadi. Sifat boshqaruvi kompaniya faoliyatining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, chunki u nafaqat mijozlar talablariga javob beradigan yuqori sifatli mahsulot yoki xizmatlarni ishlab chiqarish, balki bozorning yangi talablariga tez javob berish imkonini beradi.

Sifat ko'rsatkichlarining pasayishi tarkibiy qismlarning jismoniy eskirishi, ishlab chiqarilgan mahsulotning ichki tuzilishi yoki xususiyatlarining o'zgarishi, uning jismoniy eskirishi tufayli yuzaga kelishi mumkin. Sifat ko'rsatkichlari ishlab chiqarish jarayonida bir qator sabablarga ko'ra ma'lum jihatlari bilan farq qilishi mumkin. Ular bevosita mahsulotni ishlab chiqarish texnologiyasiga, yetkazib beriladigan komponentlarning sifatiga, mashinalar va ishlab chiqarish uskunalarning texnologik holatiga, o'lchash asboblariga, xodimlarni rag'batlantirish vositalariga, ichki va tashqi tashkiliy muhitning boshqa ko'plab omillariga bog'liq.

Ishlab chiqarilgan mahsulot sifati mahsulot ishlab chiqarishning barcha bosqichlarida yuzaga keladigan ko'plab tasodifiy omillarga ham bog'liq. Sifat menejmenti tizimini joriy qilish tashkilotdagi barcha bo'limlarning muvofiqlashtirilgan faoliyati orqali ushbu omillarning paydo bo'lishining oldini olish uchun zarurdir. Bu holda sifat menejmenti tizimi ishlab chiqarish jarayoniga doimiy ta'sir ko'rsatadigan tuzatish choralarini va ishlab chiqarilgan mahsulotni oxirgi foydalanuvchini qoniqtiradigan sifat darajasi bilan sotishni ta'minlaydi.

Sifatni boshqarishda tizim, muhit, maqsad, dastur kabi tushunchalar doimiy ravishda qo'llaniladi. Nazorat tizimi va boshqaruv tizimi ham mavjud. Korxonani boshqarishning ko'p darajalari boshqariladigan tizim kabi ko'rinadi. Sifat menejmenti tizimi boshqaruv tizimi tomonidan yaratiladi va qo'llabquvvatlanadi.

Sifat bilan bog'liq muammolarni hal qilish uchun mahsulotning hayot aylanishining barcha bosqichlarida sifatni to'g'ri baholash kerak. Sifatni baholash mahsulotni ishlab chiqarish va foydalanishning har qanday bosqichida sifat menejmentini shakllantirishga asoslangan.

Mahsulotning sifat darajasi, u baholanayotgan mahsulotning sifat ko'rsatkichlarini tegishli asosiy ko'rsatkichlar bilan taqqoslashga asoslanadi.

Asosiy qiymat, ma'lum vaqt davomida erishishi mumkin bo'lgan maqbul daraja sifatida namoyon bo'ladi. Asosiy qiymatlarning namunasi ishonchli sifat ma'lumotlari bilan ma'lum vaqt ichida erishilgan ko'rsatkichlarning eng yaxshi mahalliy va xorijiy namunalari bo'lishi mumkin.

Mahsulot sifati darajasini baholash baholanayotgan mahsulot sifat ko'rsatkichlarini tanlash, ushbu ko'rsatkichlarning qiymatlarini aniqlash va ularni asosiy sifatida tanlangan ko'rsatkichlar bilan taqqoslash bo'yicha harakatlardir.

Mahsulot sifati ko'rsatkichlarini tanlash uni qo'llashning maqsadi va shartlarini, iste'molchilarning talablarini hisobga olgan holda, shuningdek mahsulotni qo'llash sohasidagi amaldagi sifat talablarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Sifat darajasini baholashni bosqichlarga bo'lish mumkin.

Bugungi kunda mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish uchun xususiy tadbirkorlik, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish, mamlakatimizning eksport salohiyatini oshirish va mahalliy mahsulotlarni ilgari surish vazifasi turibdi.

Xalqaro standartlarga muvofiq sifat boshqaruvi tizimlarini joriy etish ushbu chora-tadbirlarni samarali amalga oshirish uchun dolzarb vazifaga aylandi. Mahsulot ishlab chiqarishning tartibga solinadigan va tartibga solinmagan davlat qonunchiligida ham sifat menejmentining yagona tizimini ishlab chiqish, shuningdek, ishlab chiqaruvchi bajarishi kerak bo'lgan turli xil standartlar, ko'rsatmalar, qoidalar va boshqa hujjatlarning umumiy sonini kamaytirishga yordam beradi. ularning soni va nomuvofiqligi tufayli u ko'pincha qila olmaydi bajarish.

Sifatni boshqarish sohasidagi korxonalar oldida turgan barcha muammolarni hal qilishni ta'minlash uchun maxsus tayyorlangan mutaxassislar kerak. Bular sifat menejerlari. Ularning funktsiyalari, birinchi navbatda, sifat tizimi darajasida sifatni tashkil etish va boshqarish, shuningdek operatsion darajada boshqaruvni tashkil qilishni o'z ichiga oladi.

Xalqaro bozorda o'z mahsulotlari bilan zamonaviy kompaniya rejalashtirilgan mahsulot sifatiga erishish uchun yuqorida aytib o'tilgan barcha sifat menejmenti tizimlaridan foydalanadi. Natijada sifat menejmenti tizimini joriy etishning zamonaviy usullari korxonaning raqobatbardosh ustunligini oshiradigan tizimli ishlarga imkon beradi. Mijozlar, ayniqsa yirik mijozlar, ko'pincha shartnoma tuzishdan oldin mahsulot sifatiga ishonch hosil qilishni afzal ko'rishadi. Taqdimot, rasm va ko'rgazma namunalari ishonch bera olmaydi.

Shuning uchun xalqaro standartlar tizimi joriy etish va unga rioya qilish mijozlarga ma'lum sifat darajasini kafolatlaydi.

Uning yordami bilan:

- mijozlarning ishonchini oshirish orqali doimiy mijozlarni ishonchli ushlab turish orqali mijozlar bilan yanada samarali ishlash mumkin;
- xodimlar natijalar uchun javobgarlikni his qilganda korxonaning ishlab chiqarish madaniyatini yaratishga ta'sir qilish;
- kompaniyaning investorlar uchun jozibadorligi oshadi;
- kompaniyaning ijobiy obro'si shakllanadi;
- korxonalar moliyaviy jihatdan barqarorlashadi.

Korxonalarda sifat menejmenti uslublarini takomillashtirishning dolzarbligi so'nggi yillarda zamonaviy ilg'or korxonalar tashkilotlarda sifat vositalari va usullarini joriy etish orqali mahsulot va xizmatlar sifatini oshirishga qaratilganligi

bilan izohlanadi. Sifat menejmenti uslublarini takomillashtirish tashkilotni baholashning eng muhim mezonlaridan biri uning raqobatbardoshligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Sifat, standartlashtirish va sertifikatlash iqtisodiyoti: usul. amaliyot uchun ko'rsatmalar. ish / komp. Y. G. Malakova; Sib. davlat aerokosmik. un-T. Krasnoyarsk, 2017 yil. 38 b.

2. Rebrin Yu.I. sifat menejmenti: darslik. Taganrog: TRTU nashriyoti, 2015. 174b

3. Maqola:Iso 9001: 2000 standartining zamonaviy tashkilot samaradorligini oshirishdagi roli (Korolev D. V.) ("yurist", 2005, N 12) //maslahatchi plyus: ma'lumotnoma va huquqiy tizim.

3. Sifat menejmenti: ma'ruza matnlari / E. M. Bely, I. B. Romanova-Ulyanovsk, ulgu, 2017. 86 b.

4. Sifat menejmenti vositalari va usullari: darslik / V. V. Shusherin, S. V. Kortov, A. S. Zetkin. Yekaterinburg: Gou VPO UGTU – UPI, 2016 yil. 202 b.

5. Buxoro viloyatida sug 'oriladigan yerlardan samarali foydalanish muammolari va ularni yaxshilash yo 'llari. S Burxonov, O Khamidov, D Yavmutov\ ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ 2023.

6. www.sies.uz – SamISI elektron kutubxonasi.

7. www.mail.tdiu.uz – TDIU elektron kutubxonasi.

8. www.el.tfi.uz – TMI elektron kutubxonasi.

9. www.ziyonet.uz – ta'lim portali.

ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARGA GRAMMATIK TUSHUNCHALARNI O'RGATIB BORISHNING AHAMIYATI

Odinayeva Gulnoz

G'ijduvon tuman 2-son Kasb-hunar maktabining

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada ona tili ta'limi oldida turgan dolzarb masalalar va ularning yechimlari yuzasidan ayrim tavsiyalar berilgan. O'quvchilarga grammatik tushunchalarni topshiriqlar asosida oddiy va samarali usullarda tushuntirish yo'llari batafsil bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Darslik, dars jarayoni, didaktik material, grammatik tushuncha, topshiriq, kognitiv-pragmatik yondashuv, valentlik nazariyasi..

THE IMPORTANCE OF TEACHING GRAMMAR CONCEPTS TO STUDENTS IN MOTHER TONGUE CLASSES

ABSTRACT

The article provides some recommendations on current issues facing mother tongue education and their solutions. Ways to explain grammatical concepts to students in simple and effective ways based on assignments are described in detail.

Keywords: textbook, course process, didactic material, grammatical concept, assignment, cognitive-pragmatic approach, valence theory.

KIRISH

Davlatimiz mustaqillikni qo'lga kiritgach, barcha sohalarda bo'lgani kabi ta'lim mazmunida ham tub islohotlar amalga oshirildi. Ona tili ta'limi mazmunining yangilanishi mazkur sohada qilinishi kerak bo'lgan ishlar ko'lamini belgilab berdi. Jahonning 20 dan ortiq davlatlaridagi 65 ta nufuzli oliy ta'lim muassasalarida o'zbek tili va adabiyoti fanining o'qitilishi quvonarli hol, albatta. Ko'plab chet ellik olimlar o'zbek tili, uning rivojlanish bosqichlari, tarixiy taraqqiyoti, o'zbek adabiyoti namoyondalari tomonidan yaratilgan o'lmas asarlar yuzasidan ilmiy izlanishlarni amalga oshirayotganini alohida ta'kidlab o'tish joiz. Mana shunday yutuqlar bilan birga, hali bu sohada yechimini kutayotgan muammolar ham talaygina.

ASOSIY QISM

Ma'rifatparvar olim Abdulla Avloniy bundan yuz yillar avval aytgan "Tarbiya biz uchun yo hayot - yo mamot, yo najot - yo halokat, yo saodat - yo falokat masalasidir" degan iborasi ayni kunda ham o'z qimmatini yo'qotgan emas. Darhaqiqat, dunyo bilan bo'ylashishimiz uchun yoshlarimizning ta'lim-tarbiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Ona tili ta'limidagi bunday muammoni hal etishning asosiy yechimi darsliklar masalasini tubdan isloh qilish, ulardagi ilmiy-nazariy faktlardagi nomutanosibliklarni bartaraf etish, oddiydan murakkabga tamoyili asosida grammatik qoidalarni bosqichma bosqich, uzviylikini ta'minlagan holda o'quvchi ongiga singdirishdan iboratdir. Ta'limda o'rgangan nazariy bilimlarini o'quvchi amalda qo'llagandagina ona tili ta'limi o'z oldiga qo'ygan maqsadiga erisha oladi. Bugungi kunda ona tili ta'limi oldida turgan dolzarb masalalardan biri darsliklarda grammatik tushunchalarning chalkash holda berilishidir. Darsliklarni yaratish va ularni ta'lim sohasiga joriy etishda uzviylikning ma'lum darajada uzilib qolgani yuqoridagi kabi muammolarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Dars va didaktik materiallar o'rtasidagi o'zaro bog'lanishning cheklanganligi esa ta'lim sifatining past bo'lishiga olib keladigan salbiy jihatlardan biri hisoblanadi. Pedagogika ensiklopediyasida dars va didaktik material atamalariga quyidagicha ta'rif beriladi: Dars – (arabcha – saboq, ma'ruza). 1) uzluksiz ta'lim muassasalarida amalga oshiriladigan ta'limning asosiy shakli; 2) o'quv ishlarining asosiy tashkiliy shakli, mantiqiy tugallangan, yaxlit o'quvtarbiyaviy jarayonning aniq vaqt bilan chegaralangan qismi.[1.250] Didaktik material – o'quvchilarning yozma va og'zaki nutqi, tovush va harflarni idrok etish, so'zlarni o'z o'rnida qo'llagan holda matn tuzish, nutq ko'nikmalari, idroki, xotirasi, nutq tovushlarini tinglash va harflarni ko'rib idrok eta olish layoqati, tafakkurini shakllantirish va muntazam rivojlantirish, ular nutqida uchraydigan xatolarni bartaraf etishga qaratilgan didaktik materiallar ustida ishlash imkonini beradigan topshiriqlarni ifodalovchi tushuncha.[1.273] Yuqoridagi fikrlardan ma'lum bo'ladiki, darsliklarda berilishi lozim bo'lgan asosiy didaktik materiallar o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'stirishga, lug'at boyligini oshirishga, so'zlarni nutq vaziyatidan kelib chiqqan holda eng maqbulini tanlab qo'llay olish malakalarini shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Tan olib aytish kerakki, hozirgi zamon o'quvchisida na og'zaki va na yozma nutq malakalarini yuqori darajada deb bo'lmaydi. Bunga asosiy sabab sifatida ijtimoiy hayotimizda gadjetlar, har xil messenjerlar, ijtimoiy tarmoqlardagi avtomatik sozlamalar biz uchun "muloqot"ni amalga oshirayotganini keltirishimiz mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarda ko'p vaqtini o'tkazayotgan yosh avlod savodsizlikning ilk

pogʻonasiga ham aynan ijtimoiy tarmoqlar orqali kirib kelyapti. Oʻz aqidalariga koʻra tejamlilik tamoyiliga rioya etayotgan oʻquvchi yoshlarimiz savodsizlik botqogʻiga tobora chuqur shoʻngib borayotganlariga ahamiyat berishmayotgani achinarli hol. Mana shunday koʻngilsiz holatlarning oldini olish, ular yuzasidan tegishli choratadbirlarni ishlab chiqish va dars jarayoniga tatbiq etish ham ayni damda ona tili oʻqitish metodikasi fani oldida koʻndalang turgan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Oʻquvchilarning imloviy savodxonligini oshirish borasida quyidagicha topshiriqlarni darsliklar tarkibiga kiritishni tavsiya etgan boʻlardik: 1-topshiriq. Quyida berilgan soʻzlar orasidan xato yozilgan soʻzlarni imlo qoidasiga muvofiq toʻgʻrilab yozing. Tasurot, inshoot, hayol, xayot, charxfalak, iptido, tarannum, dasyor, tanavul, mutola. Taassurot, inshoot, xayol, hayot, charxpalak, ibtido, dastyor, mutolaa. Oʻquvchilar bu topshiriqni bajarish jarayonida har bir soʻzni imlo lugʻatidan qidirib topadilar, ularning imlosi yuzasidan aniq bir toʻxtamga keladilar. Oʻquvchi oʻzi izlab topgan maʼlumotni yillar davomida eshitganidan koʻra koʻproq yodida saqlaydi. 2-topshiriq. Yuqorida keltirilgan soʻzlarning ona tilimizga qaysi tildan kirib kelganligini aniqlab, quyidagi jadvalga joylashtiring.

Arab tilidan oʻzlashgan soʻzlar	Fors-tojik tilidan oʻzlashgan soʻzlar
Taassurot, inshoot, xayol, hayot, ibtido, tarannum, mutolaa.	Charxpalak, dastyor.

Yuqorida berilgan topshiriqni bajarish asnosida oʻquvchilarning kognitivpragmatik qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni ijodiy izlanishga daʼvat etish koʻzda tutilgan. Shu bilan birga oʻquvchilar oʻzbek tili leksikasining boyish manbalari yuzasidan grammatik tushunchaga ham ega boʻladilar.

3-topshiriq. Yuqoridagi soʻzlarning maʼnolarini “Oʻzbek tilining izohli lugʻati” kitobidan izlab toping. Ularning maʼnolari orasidan hozirgi kunda eng koʻp qoʻllaniladigan dominant maʼnosi yuzasidan oʻz fikrlaringizni bayon eting. Taassurot – taʼsirchanlik, hassoslik; gʻam-anduh, xafagarchilik. Koʻrilgan, his etilgan hodisa, kishi yoki narsa toʻgʻrisida koʻngilda, xotirada qolgan iz, tugʻilgan fikr va his-tuygʻular majmui. Bu soʻzning hozirgi kunda koʻrilgan, his etilgan hodisa, kishi yoki narsa toʻgʻrisida koʻngilda, xotirada qolgan iz, tugʻilgan fikr va his-tuygʻular majmui maʼnosi keng qoʻllaniladi. Qolgan soʻzlar ham xuddi shu yoʻsinda

izohlanadi. Ularning ma'nolaridagi torayish va kengayish hodisalari tahlil etiladi. Bu topshiriq o'quvchilarning so'z

boyligini oshirishga xizmat qiladi. Nutq jarayonida so'zlardan mantiqan to'g'ri va maqsadli foydalana olish ko'nikmalarini shakllantiradi.

O'zbek tilidagi ayrim so'zlar eshitilganiday yozilmaydi. Ularni, albatta, morfologik yozuv qoidasiga binoan yozishimiz shart. Bu jihatdan o'quvchi yetarlicha orfografik bilimga ega bo'lishi talab etiladi. Darsliklarda o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirishga qaratilgan mashqlarni ta'limiy funksiyalariga ko'ra 4 guruhga ajratish mumkin:

1. Fonetik jarayonlarni rivojlantirish uchun tanlanadigan mashqlar;
2. Aniq artikulyatsiya va maktabda muvaffaqiyatli o'qish uchun zarur bo'lgan tovushni hosil qiluvchi mashqlar;
3. Nutqni harakatlantiruvchi kichik motorikani rivojlantirish jarayoni;
4. Harflarni obrazli tasavvur qilish va ko'rib idrok etishga o'rgatuvchi

XULOSA

O'qituvchi har bir darsga ta'limiy maqsad qo'yish jarayonida maksimal darajada o'quvchining og'zaki va yozma nutqi ustida ishlashni ko'zlashi lozim. Ona tili fanini tilshunoslik emas, nutqiy madaniyatni shakllantiruvchi o'quv predmeti sifatida qabul qilish maqsadga muvofiqdir. Darsliklardagi asosiy e'tiborni o'quvchi kundalik hayotida duch keladigan va yozma nutqda ko'p uchrovchi xatolar yuzasidan nazariy ma'lumotlar berilishiga qaratish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. R.Safarova Pedagogika ensiklopediyasi. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, Davlat ilmiy nashriyoti, - T:, - 2015.- 250-b.
2. M.Qodirov, H.Ne'matov, M.Abduraimova, R.Sayfullayeva, B.Mengliyev Ona tili. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 8-sinfi uchun darslik. - T.: Cho'lpon nomidagi NMIU. 2019.
3. G'.Hamroyev. Umumiy o'rta ta'lim tizimida fonetikaga doir o'quv materiallarining metodik ta'minotini takomillashtirish. PhD dissertatsiyasi. – Samarqand-2019.
4. Usmanova Z.I. Ona tili darsliklari takomillashmoqda. "Экономика и социум" №4(83), 2021, ч.2, 521-527.
4. www.google.uz
5. www.ziynet.uz

OILA MA'SULIYATI SHA'NI VA QADRI

Ikromova Dilorom Murodovna
G'ijduvon 2 son kasb hunar maktabi
Tarbiya fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada milliy qadriyatlarimizni yanada rivojlantirishning ma'naviy-ma'rifiy ishlarimizdagi ahamiyati, oila va qadriyatlarning abadiy bir-biri bilan chambarchas bog'langanligi va jamiyat, qarindoshlar, do'stlar, bolalarga, oiladagi munosabatining ijobiy darajasi bayon etilgan.

Kalit so'zlar: milliy, qadriyat, ma'naviy - ma'rifiy, oila, jamiyat, qarindoshlar, do'stlar, bolalar.

ABSTRACT

This article describes the importance of further development of our national values in our spiritual and educational work, the eternal connection of family and values, and the positive level of attitude to society, relatives, friends, children and the family.

Keywords: national, values, spiritual-educational, family, society, relatives, friends, children.

Oila – muqaddas dargoh

KIRISH

Oila - bu muhabbat va hurmatda yaratilgan insonlar va qonunlarga ega bo'lgan kichik davlat. Har bir mustahkam va birlashgan oilada o'zlarining oilaviy qadriyatlari mavjud bo'lib, bu jamiyatning tuzilishiga, butunligini saqlashga yordam beradi.

Oila uchun - hayotdagi asosiy qadriyatlar, barcha oila a'zolarining hamjihatligini, ishonchini va sevgisini mustahkamlaydigan muayyan axloqiy tamoyillarga rioya qilishga intiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Oila a'zolaridagi sevgi - bu oilaning muhim qadriyatidir va agar siz ushbu tuyg'uni saqlab qolishni istasangiz, oilangizga ularni sevishingizni eslatib turing. Sevgi haqida gapirish faqat so'zlar emas, balki sizning depressiv tuyg'ularingizni - yostiq ostida kichik kutilmagan hodisalar, choy ichish va sovuq qish oqshomida suratga tushish, sham yorug'ida kechki ovqat, oilada sayr qilish.

Oila va qadriyatlar abadiy bir-biri bilan chambarchas bogʻlangan va alohida mavjud emas. Agar oila yoʻq boʻlsa, unda oilaviy yoʻnalish bexosdan oʻz ahamiyatini yoʻqotadi.

Agar biz har bir oilaning oilaviy qadriyatlari haqida gapiradigan boʻlsak, unda hamma uchun farq qiladi. Baʼzilar ota-ona, qarindoshlik, turmush qurish, sogʻliq kabi qadriyatlarni taʼkidlashadi.

Oilada qadriyatlarning asl mezoni quyidagilarda namoyon boʻladi:

1. Sevgi;
2. Bolalar;
3. Adolat;
4. Sogʻlom turmush tarzi;
5. Hurmat;
6. Anʼanalar.

Bolalarning ahamiyati - bu jamiyat, qarindoshlar va doʻstlar, shuningdek shaxsning bolalarga, oiladagi maʼlum bir bolalarga boʻlgan munosabatining ijobiy darajasi.

Oila uchun hayotdagi asosiy qadriyatlar, barcha oila aʼzolarining hamjihatligini, ishonchini va sevgisini mustahkamlaydigan muayyan axloqiy tamoyillarga rioya qilishga intiladi.

Oila aʼzolaridagi sevgi - bu oilaning muhim qadriyatidir va agar siz ushbu tuygʻuni saqlab qolishni istasangiz, oilangizga ularni sevishingizni eslatib turing.

Sevgi haqida gapirish faqat soʻzlar emas, balki choy ichish va sovuq qish oqshomida suratga tushish, sham yorugʻida kechki ovqat, oilada sayr qilish.

Madaniyatni, xususan maʼnaviy madaniyatni bilmasdan, oʻrganmasdan turib, maʼnaviy meros toʻgʻrisida gapirish ancha mushkul. Chunki, maʼnaviy meros maʼnaviy madaniyat doirasiga kiradi.

Bolalar uchun oila deyarli butun dunyo. Oilaviy qadriyatlar va urf-odatlar hayotning dastlabki yillarida nafaqat jismoniy dunyo, balki his-tuygʻular dunyosi haqida ham bilimning asosiy manbai hisoblanadi. Bolaning oilasida oʻrganadigan har bir narsasi oʻzining dunyoqarashiga asos boʻladi. Shuning uchun baxtli oilalar jamiyat uchun sogʻlom avlodning manbai hisoblanadi.

Har bir millatning maʼnaviy boyligi milliy va umuminsoniy qadriyatlarning birligidan tashkil topadi. Maʼnaviy meros oʻtmishning yutugʻi. Uni toʻla, odilona egallash va rivojlantirish esa hozirgi avlodning vazifasidir. Oʻz madaniy merosini,

qadriyatlarini bilmaslik yoki mensimaslik manqurtlikdir. Ularni boyitib, yuksak darajaga ko'tarishga intilmaslik esa millat va uning istiqloli uchun fojeadir.

Ma'naviyati yuksak darajada rivojlangan insongina istiqlol, vatanimizning ulug' bir kelajagi uchun mehnat qilishga o'zida kuch va qudrat topa oladi.

Shaxs ma'naviyati dastlab oila sharoitida shakllanadi va jamiyat ma'naviyatini belgilovchi mezon sifatida namoyon bo'ladi. Shu boisdan, madaniy merosdan, bugungi kun qadriyatlaridan tug'ri foydalana olish, tarixdan to'g'ri xulosa chiqara bilish, o'z tarixiga va bugungi ahvoliga, madaniy merosi va ma'naviy qadriyatlariga, diniga va ahloqiga, mavjud siyosiy va huquqiy amaliyotiga, turmush tarziga tanqidiy ko'z bilan qaray olish – mustaqillikni mustahkamlashning muhim ma'naviy asosidir.

Mana shu ma'naviy asos har bir ota-ona, oilaga kirib borsagina oila ma'naviyati qaror topishi tabiiydir. Aksincha bo'lsa, oiladagi har bir yoshni jamiyatimizda bo'layotgan o'zgarishlarni noto'g'ri talqin etishga olib keladi.

O'zbek oilasida vataniga, xalqiga, oilasiga, istiqlol g'oyalari sadoqatli, fidokor, mustaqil fikrlaydigan, dunyo qarashi keng, e'tiqodi yuksak, iqtidorli, tashabbuskor, mas'uliyatli, ma'naviy va jismoniy barkamol avlodni voyaga yetkazish kelajagi buyuk O'zbekistonning gullab-yashnashi uchun garovdir. Yuksak ma'naviyatga ega ota-ona oilaning mohiyati, qadri, burch, mas'uliyat, oila vazifalari, oilada barkamol farzand tarbiyasi, oilani moddiy jihatdan ta'minlash, uning osoyishtaligini saqlash kabi vazifalarni anglab yetadi va unga amal qiladi.

Yuksak ma'naviyatli ota-ona farzandlarini insonparvar, vatanparvar, axloqiy jihatdan pok, bilimli, kamtar, oliyanob qilib tarbiyalaydi.

Yana shuni ham alohida ta'kidlash joizki, oila qadriyatlari - bu barcha oila a'zolari hurmat qiladigan, oilaviy munosabatlar uchun mustahkam poydevor bo'lgan fazilatlar, xususiyatlar, harakatlar. Yaqinlar bilan doimiy muloqot, do'st odamlarning yaqin qarindoshlari yaqin ekanligiga ishonch hissi odamda xotirjamlikni uyg'otadi. U har doim har qanday hayotiy vaziyatda ularning yordamiga umid qilishi mumkin.

Birgalikda o'tkaziladigan dam olish hayotdan haqiqiy zavq olish usulidir. Yosh oila boshqa oilaviy qadriyatlarni qo'llab-quvvatlashi kerak:

- oilaning har bir a'zosi uchun ahamiyatga ega bo'lgan ma'no har bir oila sevgini bilishi kerak;
- o'zaro hurmat - boshqa shaxsning fikrlarini, hissiyotlarini va ehtiroslarini qabul qilish;
- halollik - agar oilada bunday qiymat bo'lmasa, u boshqa shaxsning shaxsini hurmat qilmaslik deganidir;

- kechirish - xato qilgan odamlarni kechirishni o'rgatish muhimdir;
- saxovatlilik - oilada o'zingiz qabul qilgan narsalar haqida o'ylamasdan borish kerak.

- mas'uliyat - bu qadriyat boshqa oila a'zolarining xotirjam bo'lishlari uchun zarurdir, chunki ular ishonadigan kishilar borligini biladilar;

- muloqot - bu qiymat oilani mustahkamlashga yordam beradi, muloqotni susaytirishi noto'g'ri tushunishga va oilani buzishga olib keladi;

- urf-odatlar - bu oilaning eng muhim qadriyatlaridan biridir, bu sizning va yaqinlaringiz uchun xos bo'lgan o'ziga xoslikdir.

Xalqimizda shunday milliy odat, an'anava fazilatlar borki, ular boshqa xalqlarda yo'qligidan tashqari insoniyat ma'naviyatining nodir zarvaraqlari sifatida boshqalarda hayrat uyg'otishga imonim komil. O'zbek xalqi azaldan jamoa tuyg'usiga moyil, — degan edi

Prezidentimiz tomonidan — Bizlar to'yda ham, azada ham yonma-yon turib, oddiy kunlarda ham bir-birining holidan xabar olib, kattaning hurmatini, kichikning izzatini joy-joyiga qo'yib, beva-bechoralarning, yetim-yesirlarning boshini silab, xullas, odamgarchilikni barcha narsadan ustun qo'yib yashagan insonlarning farzandlari bo'lamiz». Jamoaga suyanish va jamoatchilik fikrini hurmat qilish xalqimizning eng olijanob fazilatidir. Buni mahallalardagi ijtimoiy-axloqiy rasm-rusumlar isbot qilib kelmoqda. Birgina to'y marosimimizning o'zini milliy fazilatlarimizning guldastasi desa bo'ladi.

O'zbek xonadonidagi birorta to'y kengashsiz, maslahatsiz o'tmaydi. Hatto kelin va kuyov tanlashdan boshlanadigan odatlarimiz ham kelajakdagi yosh oilaning tinch-totuvligini nazarda tutadi: kimning farzandi, ota-onasi qanday odamlar, mahalla-kuyda obrusi qanaqa, mustaqil oila tebratib ketishga qurbi yetadimi, yomon qiliq, yoki odatlari yo'qmi, qarindosh-urug'lari qanday odamlar, hatto avlod-ajdodlarida biror anduhik alomatlari bo'lmaganmi? Bu savollarga ijobiy javob olingachgina ikki tomon o'z rozi-rizoligini beradi. Bunday odatlarimizning nimasi yomon? ha, deb bunday savollar bilan kelin yo kuyov izlansa, yoshlarning mustaqilligi, muhabbati poymol etilmaydimi, degan fikrlar bo'lishi mumkin. To'g'ri, ba'zan ota-ona obro'si muhabbatdan ustunlik qilgan dalillar uchraydi. Lekin, umuman olganda, sinab-surishtirgan oilalarning qudachiligi, ota-onalar bosh-qosh bo'lgan to'y-u tomoshalarning natijasi yaxshi bo'lishi hammaga ayon.

Milliy urf-odatlarimiz, ota-bola, qaynona-kelin, qarindosh-urug'chilik va hokazo ma'naviy ziynatlarimizni o'ylasak, ko'z oldimizga birinchi galda Abdulla Qodiriyning «O'tgan kunlar» romani keladi. Nazarimda, o'zbek xalqining milliy

fazilatlarini ulug'lovchi, uni dunyodagi eng nozikta'b xalqlar qatoriga olib chiqib, ko'z-ko'z qilgan bu romanga teng keladigan asar hamon yaratilgani yo'q.

O'quvchilar hatto etnografik yo'nalishda bo'lsa-da, milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini o'yg'otadigan o'zbekona asarlarga chanqoq bo'lib yurgandek tuyuladi.

Xulosa va takliflar

Xulosa qilib aytganda, milliy qadriyatlarimizni yanada rivojlantirish ma'naviy-ma'rifiy ishlarimizda benihoyat katta ahamiyatga ega. Ya'ni o'z taraqqiyot va islohot yo'limizdan tezkorlik bilan ilgari siljishga kuchli ruhiy quvvat beradigan milliy madaniyatimiz, sharq falsafasining hayotbaxsh va teran buloqlaridan bahramand bo'lish muhimdir.

REFERENCES

1. Antonov A.I. Oila mikrosotsiologiyasi: tuzilish va jarayonlarni o'rganish metodologiyasi. -: "Nota Bene", 1988.
2. Baydjanov, B. (2021, June). HIGHER EDUCATION PROSPECTS AND ISSUES OF DEVELOPING INFORMATION SECURITY CULTURE AMONG STUDENTS (ON THE EXAMPLE OF FERGANA REGION). In Конференции.
3. Baydjanov, B. (2021, March). COMPATIBILITY OF NEW RENAISSANCE PEDAGOGY AND JADID ENLIGHTENERS' VIEWS ON EDUCATION AND INFORMATION SECURITY. In Конференции.
4. Baydjanov, B. K. (2021). PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF INFORMATION COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS. Theoretical & Applied Science, (7), 171-178.
5. Dilshodovich, I. S. (2021). Ways To Increase the Effectiveness of Physical Education Classes in Secondary Schools. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 2, 142-143.
6. Ismoilov, S. (2021). Developing A Valued Attitude Towards the Family in Students as A Topical Pedagogical Problem. Zien Journal of Social Sciences and Humanities, 3, 91-93.
7. Klochko V.E. Qadriyatlarni axloqiy tarbiya mexanizmi sifatida shaxslashtirish // Talaba shaxsining axloqiy asoslarini shakllantirish yo'llari. Muammolar. Metodologiya Tajriba: konferentsiya tezislari. Barnaul, 2007.
8. Lapin N.I. Qadriyatlar zamonaviy Rossiyaning ijtimoiy-madaniy evolyutsiyasining tarkibiy qismi sifatida // Socis. 1994. № 5
9. Maksudov, U. K. (2020). ISSUES OF NATIONAL VALUES AND SOCIAL ACTIVITY OF STUDENTS IN THE DEVELOPMENT OF POSITIVE

PSYCHOLOGY. In Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества (pp. 394-396).

10. Mitrikas A. Oila qiymat sifatida: Yevropa mamlakatlarida qiymat tanlashdagi o'zgarishlar va istiqbollari. - №1. -, 2003.

11. Problems of the effective use of irrigated land in Bukhara region and ways to improve them SNB O Khamidov, D Sh Yavmutov E3S Web of Conferences 431 (01056), EDP Sciences

12. DEVELOPMENT OF" GREEN ECONOMY" IN THE SECTORS OF THE ECONOMY AND ITS PROSPECTS SN Burxonov Academic research in educational sciences 3 (5), 1332-1337

13. Tuychieva, I. I. (2018). Mechanisms Ensuring Children's Thought Activity Development at Preschool Education Process. Eastern European Scientific Journal, (6).

14. Tuychieva, I., Aripov, S., Madaminova, D., & Mustaev, R. (2021). THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF PREPARING BOYS FOR FAMILY RELATIONSHIPS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS

15. <https://fayllar.org/1-falsafiy-dunyoqarashning-oz-ozini-anglashdagi-rol-agar-fals.html?page=48>

20. <https://uz.hydroponicsbc.com/1546-family-values-in-the-life-of-every-person.html>

21. <https://uz.tierient.com/oilaviy-va-oilaviy-qadriyatlar/>

COREL DRAW DASTURIDA MATNLAR VA JADVALLAR BILAN ISHLASH

Rasulova Barchinoy
Maxsus fan o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada CorelDraw logotipni loyihalash, professional marketing risolasini yaratish yoki yorqin va jozibali plakat bo'ladimi, har qanday hajmdagi loyihalar ustida ishlashni ancha osonlashtiradi. Paket grafik dizayndagi turli xil muammolarni hal qilishda yuqori funktsionallikni, yuqori tezlikni, foydalanish qulayligini va mavjudligini birlashtiradi.

Kalit so'zlar: CorelDraw, vector, Freehand pick, Smear, Twirl, Attract, Repel, Pan, Connect, Style, OpenType

Аннотация: CorelDraw существенно упрощает работу над проектами любых масштабов, будь то разработка логотипа, создание профессионального маркетингового буклета или яркого и броского плаката. Пакет сочетает в себе высокую функциональность при решении самых различных задач в области графического дизайна, высокую скорость, простоту в использовании и доступность.

Ключевые слова: CorelDraw, вектор, растр, фрактал, Freehand pick, Smear, Twirl, Attract, Repel, Pan, Connect, Style, OpenType

Abstract: CorelDraw greatly simplifies the work on projects of any size, whether it's logo design, creation of professional marketing brochure or a bright and catchy poster. The package combines high functionality in solving the most diverse in the field of graphic design tasks, speed, ease of use and accessibility.

Keywords: CorelDraw, vector, raster, fractal, Freehand pick, Smear, Twirl, Attract, Repel, Pan, Connect, Style, OpenType

Kirish.

Hozirgi zamon mutaxisslardan faoliyat doirasi qanday bo'lishidan qat'iy nazar, informatika bo'yicha keng ko'lamdagi bilimlarga zamonaviy hisoblash texnikasi va information aloqa va kommunikatsiya tizimlari, orgtexnika vositalari va ulardan foydalanish borasida yetarli malakaga ega bo'lishi, hamda yangi information texnika va texnologiya asoslarini uning ertangi kuni, rivoji to'g'risidagi bilimlarni o'zida mujassamlashtirgan bo'lishi shart. Zamonaviy hisoblash texnikalari va information texnologiyalarining kun sayin rivojlanib, jamiyatning esa, tobora informatsiyalashib borishi sababli, uzluksiz ta'lim tizimining o'rta va yuqori bosqichlariga informatika, ishlab chiqarish va boshqarish jarayonining kompyuterlashtirish bo'yicha bir qator ishlar amalga oshirilmoqda.

Axborot kommunikatsion texnologiyalar(AKT) talabalarning kelajakdagi faoliyatiga tayyorlashga ko'mak beradi. Hozirgi zamonda mehnat faoliyati

o'quvchilar qoniqish bilan ishlayotgan kompyuterlar, texnologiyalar, dasturlar va qurilmalar yordamida boshqariladi. AKT o'rganish va o'qitishning yangi imkoniyatlarini ochib beradi. Inson multimediya ko'rgazma vositalari yordamida, o'quv ma'lumotlarini qabul qilganda sezgi a'zolari ishtirok etadi va u oson tushunadi. Multimediya ko'rgazma vositalari kompyuter animatsiyalari yordamida ham yaratiladi. Animatsiya obyektlar harakatini, immitatsiyasini namoyon etishga keng imkoniyat ochib beradi. O'quv ma'lumotlarini shartli grafik tasvirlar (sxemalar, bloksxemalar, diagrammalar, tarayektoriyalar) yordamida tushunishda animatsiyalardan foydalanish unumli hisoblaniladi.

O'zbekistonda o'qitish texnologiyalari zamonaviylashtirish, jadallashtirish rivojlangan iqtisodiyotli mamlakatlarga qaraganda yanada dolzarb ahamiyatga ega. Chunki hozirgi kunda o'zbek milliy ta'lim tizimining salohiyatli tizimli rivojlanishi yanada yuqori pog'onasiga ko'tarildi.

Respublikamizda olib borilayotgan islohotlarning tarkibida yuqori malakali mutaxassislarining roli benihoyat kattadir. Prezidentimiz ta'kidlaganlaridek, "Ertangi kun yangicha fikrlay oladigan zamonaviy bilimga ega bo'lgan yuksak malakali mutaxassislarni talab etadi".

Respublikamiz mutaxassislar tayyorlashni davr talablari darajasida tashkil etishda yetarlicha ishlar olib borilayotganligiga qaramasdan, hozirgacha bir qator muammolar o'z yechimini topgani yo'q. Xususan, jahon andozalariga mos va raqobatbardosh, bilimli, malakali, kuchli mutaxassislarni tayyorlashga imkon beruvchi pedagogik shart – sharoitlarni yaratish, mazkur jarayonni metodik jihatdan to'g'ri tashkil etish, mutaxassislik fanlaridan kasbiy ta'lim va malakalarni shakllantiruvchi ilmiy – uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqish kabi masalalarni shular qatoriga kiritish mumkin.

COREL DRAW dasturi imkoniyatlari bilan tanishish.

Yuqlangandan sung dastur ekranga «Xush kelibsiz COREL DRAW» mulokot oynasini chiqaradi va bir nechta variantlarni taqdim qiladi: yangi xujjat yaratish (GRAPHIC), oxirgi yaratilgan xujjatni ochish (Orep last edited), mavjud xujjatni ochish (Orep GRAPHIC), o'qitish tizimi (COREL TUTOR).

Yangi xujjatni yaratish uchun fayl (FILE) menyusida Yangi (NEW) komandasini bajariladi. Mavjud xujjatni ochish uchun fayl menyusida ochish (Oren) komandasi bajariladi.

COREL DRAW dasturi bir necha xujjatlarni bir vaqtda ochish imkoniyatiga ega, u xolda shu paytda kerak bo'lmagan xujjatlarni yopish kuzda tutilgan. Menyu Fayl (FILE) bo'limida yoping (Zakryt, Close) komandasi bajarilganda aktiv xujjat yopiladi. Dastur yuqlangandan so'ng ekranda paydo dastur oynasiga foydalanuvchining interfeysi deyiladi (User Interface). Interfeys inson va kompyuter orasida bog'lovchi bo'lib ishlash uchun panel, asboblari, muloqot oynasi va x.k larni taklif etadi. Foydalanuvchi interfeysiga saxifa, bosh menyu, xujjatlarni aks ettiruvchi ishchi oynalari xamda tasvirlarni muxarrirligini amalgam oshiruvchi

xar xil panellar tuplami. Oynaning markazidagi katta oq maydon ishchi ishchi xudud bo'lib xar bir xujjat aloxida - aloxida ochiladi.

Ekkranning tepa qismida bosh menyu bo'limlari quyidagicha nomlanadi:

- Fayl (File) • Muxarrir (Redaktirovanie, Edit)
- Ko'rinish (Prosmotr, View)
- Kampanovka (Layout)
- Boshqaruv (Upravleniya, Arrange)
- Effektlar (Effects)
- Nuqtaviy tasvir (Toch.izob, Vitmaps)
- Matn (Text)
- Servis (Tools)
- Oyna (Okno, Windows)
- Yordam (Pomosh, Help)

Bu komandalarning xar biri funktsional jixatdan yakinbulgan amallarni bajaradi, masalan: matn menyusi matn bilan ishlaydigan komandalardan iborat, effekt menyusi nuqtaviy va vektorli grafikani yaratadigan komandalar tuplamidan iborat.

Xossalar asboblari qatori (Rgoreggu Var)

Xossalar asboblari qatoridagi (Rgoreggu Var) maydonlar va tugmalar to'plami, ishlatilayotgan asbob yoki belgilangan ob'ekt turiga bog'liq xolda

Ko'rinishga ega bo'ladi, masalan, matn blokka olinganda xossalar katorida matn parametrlari aks etadi. COREL DRAW Ob'ektlar belgilanmagan xolatda xossalar qatorida (Rgoreggu Var) xujjatning umumiy parametrlari beriladi, masalan: varakning formati, joylashuvi va boshqalar.

Xolat qatori (Status Var)

Ishchi ekkranning pastki qismida xolat qatori (Status Var) joylashgan bo'lib turli xil xizmat ma'lumotlarini aks ettiradi: parametrlar, obvodka va ranglar, xarf parametrlari ajratilgan ob'ektlar xaqida ma'lumot va aktiv asboblari xaqida ma'lumot. Bu qatorning, kurinishi xolati va tarkibini o'zgartirish mumkin.

COREL DRAW dasturi vektorli tasvirlarni yaratishda turli vositalarni qo'llaydi - ingichka chiziqlar, patsimon shtrixlar. Sho'nga karamay vektorli grafikaning ish usuli, "ko'lda" chizishdan ancha farq qiladi. Shuning uchun vektorli konturni yaratishni va taxrirlashni tasavvur qila olish kerak.

Shu maqsadda COREL DRAW dasturi geometrik figuralarni yaratish (tugri turtburchak, kupburchak, ellips, spiral) uchun muljalgan asboblarga ega, bundan tashqari "erkin chizish" asboblari (pero, kalligrafik, pero). Gradientli setka (Mesh

Fill), vektorli grafikaning asosiy instrumenta bo'lgan Bez'e — egri chiziqlari, Bez'e asbobi (Vezier).

Vektorli konturlarni tulari taxrirlash qanday asboblar orqali yaratilganligadan qattiy nazar bir xil usulda bajariladi: Forma (Share) asbobi yordamida, redaktor maxsus paneli (Node Edit) tarmog'i orqali yoki uni almashtiruvchi xossalar asboblar qatori (Rgoregtu Var).

Corel DRAW grafik muharriridagi asosiy dasturlar

Corel DRAW 9 quyidagicha qismlardan tashkil topgan;

- Dastur fayllari (Program Files)
- Ma'lumot beruvchi fayllar (Help files)
- O'rgatuvchi dasturlar va namunalar (Tutors and Examples)
- Konturlar va zalivkalar (Outlines & Fills)
- Makroslar (Scripts) va zagotovkalar (Presets)

Corel PHOTO - PAINTS quyidagi qismlardan tashkil topgan;

- Dastur fayllari (Program Files)
- Ma'lumot beruvchi fayllar (Help files)
- O'rgatuvchi dasturlar va namunalar (Tutors and Examples)
- Makroslar (Scripts) va zagotovkalar (Presets)

Filtrlar

Corel DRAW grafik muharririda quyidagicha filtrlar mavjud:

•Rastr formatlari filtrlari: CPT, TIF, PCX, BMP, GIF, JPG, PCD, PSD, MAC, PP5, TGA, SCT, FPX, PNG, RAW, DCS, WI, IMG, RIFF Painter 5.

•Vektor formatlari filtrlari: WPG, AI, DXF, CGM, CMX, CDR, CPX, CDX, EPS, EMF, HPGL/PLT, PCT, Interpreter Past Scscript, WMF, PDF, PSF, DWG, 3DMF, VSD, TTF.

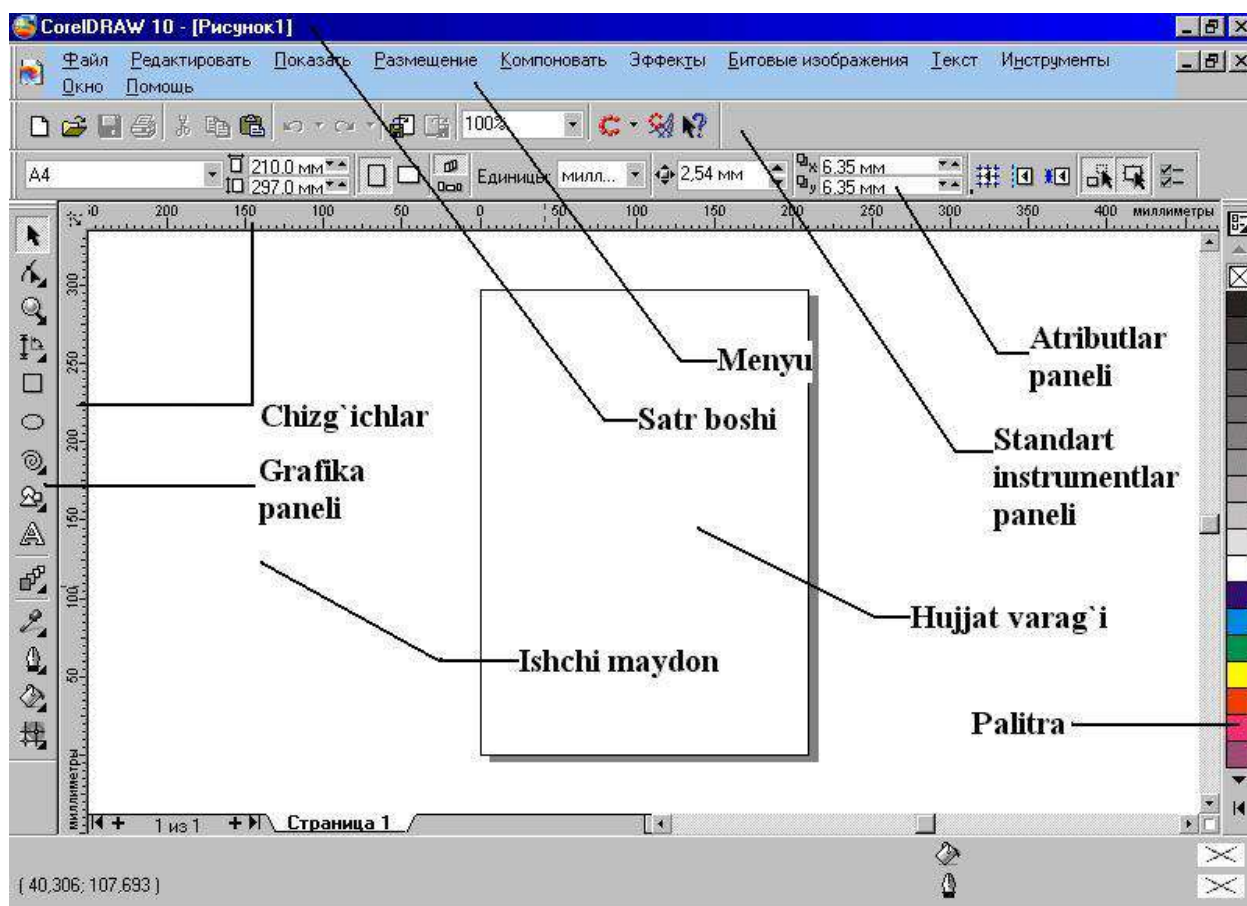
- ❖ Animatsiya fayllarining barcha filtrlari.
- ❖ Tekst fayllari filtrlari: WP8, DOC, RTF, TXT, XLS, WQ/WB, WK.
- ❖ Internet formatlarining barcha filtrlari. Shuningdek:
- ❖ 66 ta standart shrift.
- ❖ Corel Uninstall.
- ❖ Readme fayllari mavjud.

Corel DRAW 9 grafik muharririning kompakt-diskida bir qancha yordamchi dasturlar mavjud:

- Adobe Acrobat Reader 4
- Canto Simulus Deskbop
- Apple Qvik time 3.0
- Misrosoft internet explorer 5

Satr boshi qatoridan va nashr varag`idan boshqa barcha yuzalar ishchi soha deb yuritiladi. Oynaning chap burchagida grafika paneli, o`ng tomonida esa ranglar palitrasi joylashgan. Oynaning yuqoridagi chekkasidan ketma-ket holda satr boshi, menyu satri, standart instrumentlar paneli va atributlar paneli joylashgan. Oynaning pastki qismida gorizontall aylantirish yo`lchasi, undan pastda esa holat satri joylashgan. Oynaning markazida nashr varag`i joylashgan. Soyali ramka esa varaq chegarasi hisoblanadi. Varaqni o`rab turgan oq maydon esa hujjat oynasining ishchi maydoni deyiladi.

Xulosa

Bugungi kunda Informatika va axborot kommunikatsiya texnologiyalari sohasi jadal rivojlanmoqda, shu bilan birgalikda kompyuter tarmoqlari ham. Biz yoshlar o'zimiz va o'zimizdan keyingi avlodlarga Informatika va axborot kommunikatsiya texnologiyalari sirlarini chuqurroq o'rganishlari uchun yordam berishimiz kerak.

Men bu kurs ishini yozish davomida o'z bilim va ko'nikmalarimni oshirib oldim. CorelDRAW dasturining imkoniyatlari bilan tanishib chiqib, yangi imkoniyatlarini o'rganib oldim.

Corel Draw dasturi vektor grafikasi dasturlari ichida eng ko'zga ko'ringan bo'lib, u shu sohadagi barcha imkoniyatlarga ega muharrirlardan biri hisoblanadi. Corel Draw dasturi vektor tasvirlarni rastri tasvirlarga o'tkazish imkoniyatiga ega. Corel Draw dasturi verstkali dasturlarga tegishli emas, verstkali dasturlarda ko'p sahifali hujjatlar bilan ishlash imkoniyatlari mavjud.

Corel Draw dasturida ko'p sahifali hujjatlar bilan ishlanadi va unda 999 sahifali hujjatlar bilan ishlash imkoniyati bor. Qoplagan funksiyalarining yetishmasligi verskachining ishini yengillashtiradi, katta hajmdagi hujjatlarni bir nechta sahifaga joylashtiradi, bunday hujjatlarga — reklama bukletlari, kichkina hajmli hujjat, prays-listlar, kichkina roshuralar va hokazolar tayyorlanadi.

Corel Draw vektor dasturida obektning shaklini Forma (Shape) asbob yordamida o'zgartirsa bo'ladi, ko'pchilik hollarda obektning har bir tayanch nuqtasi bilan ishlashga to'g'ri keladi, bu esa, qiyinchilik tug'diradi.

Corel Draw dasturining asosiy maqsadi rangli effektlar yaratish bo'lib hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Makarova N.V. Informatika, Toshkent, Talqin, 2005 (Darslik)
2. Sattorov. "Ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari". T, 2007y. (O'quv qo'llanma)
3. Панасенко С. «Защита электронных документов», Москва, ФиС, 2000 г.
4. Электронные ресурсы: www.gov.uz, www.referat.uz, www.Google.uz,
5. <http://www.interface.ru/>
6. <https://sites.google.com/>
7. <http://www.videokurslar>

PONASIMON VA CHAKKA SUYAKLARI TUZILISHI YOSHGA OID XUSUSIYATLARI. CHAKKA SUYAGINING KANALLARI

Rahmatov Azizillo Akmaljon O'g'li

Ilmiy rahbari: Kafedra katta o'qituvchisi B.Xaydarova

Kafedra anatomiya bosh bo'yin anatomiyasi

Toshkent Davlat Stomatologiya institutining

Bolalar Stomatologiyasi fakulteti 2-bosqich talabasi

+998976641024

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada uyqu kanali (canalis caroticus) orqali ichki uyqu arteriyasi o'tadi. U piramidaning pastki yuzasidagi uyqu kanalning tashqi teshigidan boshlanib, yuqoriga va oldinga yo'naladi va uyqu kanalining ichki teshigi orqali kalla ichiga kiradi. Mushak-nay kanali (canalis musculotubarius) piramidaning oldingi chekkasi bilan palla qismi o'rtasidagi burchakdan boshlanib, orqaga va yon tomonga yo'naladi, uni bo'ylamasiga gorizontall joylashgan to'siq ikki yarim kanalga ajratadi. Ustki nog'ora pardani taranglovchi mushak yarim kanalchasida (semicanalis muscoli tensoris tympani) shu nomli mushak yotadi. Pastki eshituv nayining yarim kanalchasi (semicanalis tubae auditivae) eshituv nayining suyak qismini hosil qiladi. Ikkala yarim kanal ham nog'ora bo'shlig'ining oldingi devoriga ochiladi.

KIRISH

Yuz nervi kanali (canalis nervi facialis) ichki eshituv yo'lagining tubidan boshlanib, orqadan oldinga gorizontall yo'naladi. Katta toshsimon nerv tirqishi sohasida to'g'ri burchak shaklida bukilib tizzacha hosil qiladi, keyin orqaga va lateral davom etib, nog'ora bo'shlig'ini aylanib pastga vertikal tushadi va piramidaning pastki yuzasidagi bigiz-so'rgichsimon teshikda tugaydi. Kanal orqali shu nomli nerv o'tadi. Uyqu-nog'ora kanalchalari (canaliculi caroticotympanici) uyqu kanalining orqa devoridan uning tashqi teshigi sohasidan boshlanib nog'ora bo'shlig'iga ochiladi. Undan shu nomdagi arteriya va nervlar o'tadi. Nog'ora tori kanali (canaliculus chordae tympani) yuz nervi kanalidan bigiz-so'rg'ichsimon teshik ustidan boshlanib, oldinga yo'naladi va nog'ora bo'shlig'iga ochiladi. Undan nog'ora tori o'tadi. Nog'ora naychasi (canaliculus tympanicus) piramidaning pastki yuzasidagi tosh chuqurchaning tubidan boshlanib, yuqoriga ko'tariladi. Nog'ora bo'shlig'ining pastki devorini teshib olib, unga kiradi. Undan til-halqum nervining nog'ora tarmog'i o'tadi. So'rg'ichsimon kanal (canaliculus mastoideus) bo'yinturuq

chuqurchasining tubidan boshlanib, nog'ora-so'rg'ichsimon tirqishda yakunlanadi, undan adashgan nervning quloq tarmog'i o'tadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Ustki jag' suyagi (maxilla) juft suyak bo'lib, birmuncha murakkab tuzilgan. Uning tanasi va to'rtta o'sig'i bor. Ustki jag' suyagining tanasi (corpus maxillae) ichida havo saqlaydigan ustki jag' (gaymor) bo'shlig'i (sinus maxillaris) bo'lib, u burun bo'shlig'iga ustki jag' bo'shlig'ining yorig'i (hiatus maxillaris) orqali ochiladi.

Tanasida to'rtta: oldingi, ko'z kosasiga qaragan, burun va chakka osti yuzasi tafovut qilinadi. Oldingi yuzasi (facies anterior) botiq bo'lib, ko'z kosasiga qaragan yuzasidan ko'z kosasining pastki chekkasi (margo infraorbitale) bilan ajralib turadi. Uning ostida qon tomir va nervlar o'tadigan ko'z kosasi ostidagi teshik (foramen infraorbitalis) bor. Undan pastroqda qoziq tish chuqurchasi (fossa canina) joylashgan. Oldingi yuzani medial tomondan chegaralaydigan burun kemtigi (incisura nasalis) burunning oldingi o'tkir qirrasini (spina nasalis anterior) bo'lib tugaydi. Ko'z kosasiga qaragan yuza (facies orbitalis) bir oz botiqroq uchburchak shakldagi silliq yuza bo'lib, ko'z kosasining pastki devorini tashkil qiladi. Bu yuzaning medial chekkasi ko'z yoshi suyagi, g'alvirsimon suyakning ko'z kosasi plastinkasi va tanglay suyagining ko'z kosasi o'sig'i bilan birikadi. Uning ko'z kosasining ostki yorig'ini (iissura orbitalis inferior) chegaralaydigan orqa erkin chekkasidan ko'z kosasining ostki egati (sulcus infraorbitale) boshlanadi. Oldinda u shu nomdagi kanalga (canalis infraorbitalis) o'tib, ustki jag' suyagining oldingi yuzasiga ko'z kosasi ostidagi teshik (foramen infraorbitalis) bo'lib ochiladi. Chakka osti yuzasi (facies infratemporalis) chakka osti va qanot-tanglay chuqurchalarini hosil qilishda ishtirok etadi. Uning oldingi yuzasidan yonoq o'sig'ining asosi ajratib turadi. Bu yuzada ustki jag' suyagining do'mboqchasi (tuber maxillae) bor bo'lib, unda ustki jag'ning tish katakchalari teshiklari (foramina alveolaria) bor. Bu teshiklar suyak ichiga tish katakchalari kanallari (canales alveolares) bo'lib ochiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Peshona o'sig'i (processus frontalis) tananing oldingi va ko'z kosasiga qaragan yuzalari o'rtasidan boshlanib, yuqori uchi peshona suyagining burun qismiga yetib boradi. Uning ichki yuzasida o'rta burun chig'anog'i birikadigan g'alvirsimon suyak qirrasini (crista ethmoidalis) bor. Yonoq o'sig'i (processus zygomaticus) suyakning yuqorigi lateral qismidan boshlanib yonoq suyagi bilan birlashadi.

Alveolar o'siq (processus alveolaris) suyak tanasidan pastga chiqib oldinga qarab qavargan plastinkadir. O'siqning pastki chekkasi alveolar yoyini (arcus

alveolaris) hosil qiladi. Unda tish alveolalari (alveoli dentales) va ulaming o'rtasida alveolalararo to'siqlar (septa interalveolaria), shuningdek tish ildizlari orasidagi to'siqlar (septa interradicularia) bor. Alveolar o'siqning tashqi yuzasida esa alveola tepaliklari (juga alveolaria) bor. Tanglay o'sig'i (processus palatinus) suyakning burun yuzasidan boshlanib, gorizontall joylashadi. U qarama-qarshi o'siq bilan birikib, qattiq tanglayni hosil qilishda qatnashadi.

O'siqning medial erkin chekkasida yuqoriga ko'tarilgan bumn qirradi (crista nasalis) ko'rinadi, u dimog' suyagining pastki chekkasi bilan birikadi. O'siqning ustki yuzasi silliq bo'lib, bumn bo'shlig'ining pastki devorini hosil qiladi. Pastki yuzasida esa bo'ylama tanglay egatlari (sulci palatini), o'rta chokning oldingi uchida kurak tishlari sohasidagi kanal (canalis incisivi) teshigi bor.

O'siqning orqa chekkasi tanglay suyagining gorizontall plastinkasi bilan birikadi. Yangi tug'ilgan chaqaloq ustki jag' suyagining tanasi va o'sig'i tafovut qilinadi. Suyak tanasi yaxshi takomillashmagan, bo'yi past bo'lgani uchun ko'z kosasining pastki qirradi alveolar o'siqqa yaqin. Peshona, yonoq, tanglay o'siqlari yaxshi rivojlanmagan bo'lib, alveolar o'siq arang bilingan. Emizikli davrda suyak ancha tez o'sadi. Alveolar o'siqning tashqi tomonida alveola tepaliklari, o'siq ichida esa tish alveolalari va ular o'rtasida alveolalararo to'siqlar paydo bo'ladi.

Erta bolalik davrida ustki jag' juda tez o'sib, tanasi kattalashadi. Bolalikning ikkinchi davrida tishlar almashinuvidan so'ng suyak tanasi yanada kattalashadi. Uning tashqi relyefi tugallanib, katta odamlamikiga o'xshab qoladi. Balogat davrida esa uning jinsiy va shaxsiy xususiyatlari paydo bo'ladi. Yonoq suyagi (os zygomaticum) yuz suyaklari orasida eng qattig'i bo'lib, kallaning miya va yuz qismi suyaklarini (peshona, chakka va ustki jag 4) bir-biriga qo'shib turadi.

Yonoq suyagining joylashgan bo'lib qarab uchta yuzasi: lateral, chakka va ko'z kosasiga qaragan va ikkita o'sig'i (peshona, chakka) tafovut qilinadi. Lateral yuzasi (facies lateralis) noto'g'ri to'rtburchak shaklida bo'lib, lateral tomonga va oldinga qarab biroz qavargan. Unda yonoqyuz teshigi (foramen zygomaticofaciale) bor.

Chakka yuzasi (facies temporalis) silliq, chakka osti chuqurchasining oldingi devorini hosil qiladi. Unda yonoq-chakka teshigi (foramen zygomaticotemporale) bor. Ko'z kosasiga qaragan yuzasi (facies orbitalis) ko'z kosasining lateral-pastki devorini va ko'z kosasining pastki chekkasining lateral qismini hosil qilishda qatnashadi. Bu yuzada joylashgan yonoq-ko'z kosasi teshigi (foramen zygomaticoorbitale) suyak ichida ikkiga bo'linib, lateral yuzasiga yonoq-yuz teshigi bilan, chakka yuzasiga esa yonoq-chakka teshigi bilan ochiladi.

Peshona o'sig'i (processus frontalis) yuqoriga yo'nalib, peshona suyagining yonoq o'simtasi va ponasimon suyakning katta qanoti bilan birikadi. Chakka o'sig'i (processus temporalis) orqaga yo'nalib, chakka suyagi yonoq o'simtasi bilan qo'shilib, yonoq ravog'ini (arcus zygomaticus) hosil qiladi. Yangi tug'ilgan chaqaloqning yonoq suyagi suyak tuzilishiga ega bo'lib, suyakka xos bo'lgan yuza va o'siqlarga ega. Uning peshona o'sig'i chakka o'sig'idan ikki barobor keng. Bola hayoti davomida yonoq suyagi o'sa borib bolalikning davrida katta odamlamikiga o'xshaydi. Balog'at davrida uning shaxsiy va jinsiy tafovutlari vujudga keladi.

XULOSA

Ponasimon o'siq (processus sphenoidalis) orqaga va medial tomonga yo'naladi va ponasimon suyak tanasining pastki yuzasiga birikadi. Ko'z kosasi o'sig'i bilan ponasimon o'siq o'rtasida pona - tanglay o'ymasi (incisura sphenopalatina), ponasimon suyak bilan qo'shilganida ponasimon-tanglay teshigini (foramen sphenopalatinum) hosil qiladi. Yangi tug'ilgan chaqaloq tanglay suyagida kattalarga xos bo'lgan hamma qismlar:

ko'z kosasi, ponasimon, piramida o'siqlari perpendikular va gorizontallastinkalari mavjud. Perpendikular plastinkasi kalta va keng bo'lgani uchun shakli kvadratga o'xshaydi. Gorizontallastinkasi ingichka va qalin, o'siqlari yaxshirivojlangan. Erta bolalik davrida perpendikular plastinka bo'yiga o'sadi. Uning ichki yuzasida chig'anoq qirrasiyaxshibilinadi, tashqi tomonidagi katta tanglay egati chuqurlashadi. Suyak keyingi davrlarda bir tekis o'sib bolalikning II davri so'ngida tuzilishi jihatidan kattalamikiga o'xshab qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ahmedov Akmal. Odam anatomiyasi. T.:«O'zbekiston milliy ensiklopediyasi» Davlat ilmiy nashriyoti, 2005-y.
2. Ahmedov A., Rasulov X. Odam anatomiyasi, bolalar anatomiyasi asoslari bilan. T.:«Iqtisod-moliya» nashriyoti, 2013-y.
3. Ахмедов А.Г., Расулов Х.А.. Атлас анатомии человека I -том.Т.: Издательство-полиграфический творческий дом имени Гафура Гуляма 2011, II-том.Т.: Издательство-полиграфический творческий дом имени Гафура Гуляма 2016 г.

**“YANGI O’ZBEKISTON TARAQQIYOTI” STRATEGIYASIDA
RESPUBLIKANI KELGUSIDA RIVOJLANTIRISHNING
MAQSAD VA VAZIFALARI**

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ РЕСПУБЛИКИ В
СТРАТЕГИИ “РАЗВИТИЕ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА”

GOALS AND OBJECTIVES OF THE FUTURE DEVELOPMENT OF THE
REPUBLIC IN THE STRATEGY “DEVELOPMENT OF NEW UZBEKISTAN”

Raximova Shaxnoza Xamzayevna

Osiyo Xalqaro Universiteti MM1-IQ - 23-guruh magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqola yangi O'zbekistonning 2022-2026 yillarga mo'ljallangan rivojlanish strategiyasida bayon etilgan O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirishning maqsad va vazifalarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Ushbu strategik hujjat O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi Farmoni bilan tasdiqlangan va kelgusi besh yil davomida mamlakatni isloh qilish va modernizatsiya qilishning asosiy yo'nalishlarini belgilaydi.

Kalit so'zlar: rivojlanish strategiyasi, rivojlanish maqsadlari, islohotlar, yangi O'zbekiston, iqtisodiy o'sish, ijtimoiy siyosat.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу целей и задач дальнейшего развития Республики Узбекистан, заявленных в Стратегии развития Нового Узбекистана на 2022-2026 годы. Этот стратегический документ был утверждён Указом Президента РУз от 28 января 2022 года и определяет ключевые направления реформирования и модернизации страны на ближайшие пять лет.

Ключевые слова: Стратегия развития, цели развития, реформы, Новый Узбекистан, экономический рост, социальная политика.

Abstract. This article is devoted to the analysis of the goals and objectives of the further development of the Republic of Uzbekistan, stated in the Development Strategy of the New Uzbekistan for 2022-2026. This strategic document was approved by the Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated January 28, 2022 and defines the key areas of reform and modernization of the country for the next five years.

Keywords: Development strategy, development goals, reforms, New Uzbekistan, economic growth, social policy.

KIRISH

2022-yil yanvar oyi oxirida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev yangi O'zbekistonning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan rivojlanish strategiyasini – mamlakatni keyingi besh yil davomida rivojlantirishning asosiy maqsadlari, vazifalari va ustuvor yo'nalishlarini belgilovchi asosiy strategik hujjatni tasdiqladi [1]. Ushbu hujjat 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha amalga oshirilgan harakatlar strategiyasining mantiqiy davomi bo'lib, ichki va tashqi siyosatning eng muhim jihatlari bo'yicha davlatni yanada isloh qilish va modernizatsiya qilish rejalarini belgilab beradi.

Yangi O'zbekistonning rivojlanish strategiyasida belgilangan maqsad va vazifalarni o'rganishning dolzarbligi ushbu hujjatning o'rta muddatli istiqbolda O'zbekistonda o'zgarishlar dasturi sifatida ahamiyati bilan bog'liq. Turli sohalaridagi asosiy maqsadlarni tahlil qilish mamlakatni modernizatsiya qilish strategiyasining yo'nalishini, rejalashtirilgan tadbirlar va islohotlarni chuqurroq tushunishga imkon beradi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu ishda quyidagi ilmiy tadqiqot usullari qo'llanilgan:

- Kontent tahlili-2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning rivojlanish strategiyasi matnidan O'zR rivojlanishining asosiy maqsadlari, vazifalari va ustuvor yo'nalishlarini aniqlash.
- Qiyosiy tahlil-yangi rivojlanish strategiyasining maqsad va vazifalarini 2017-2021-yillardagi oldingi harakatlar strategiyasi bilan taqqoslash.
- Statistik tahlil-so'nggi yillarda O'zR rivojlanishining asosiy makroiqtisodiy va ijtimoiy ko'rsatkichlari dinamikasini tahlil qilish.
- Ekspert baholari-ishda o'zbekistonlik va xorijlik yetakchi ekspertlarning yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasini amalga oshirish istiqbollari haqidagi fikrlaridan foydalanilgan.

Xorijiy tadqiqotchilarning bir qator ishlari davlat rivojlanish strategiyalarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Shunday qilib, ish [2] BRICS mamlakatlarining milliy rivojlanish strategiyalarini tahlil qilish yondashuvlarini ko'rib chiqadi. Rossiyalik olimlar orasida strategik masalalar bilan A. G. Granberg, V. A. Bondarenko [4] va boshqalar shug'ullangan.

Yangi O'zbekiston strategiyasini tahlil qilishga kelsak, bu yerda o'zbekistonlik iqtisodchi A. Ubaydullayevning tadqiqot ishini ta'kidlash mumkin [5], unda muallif yangi strategiyaning ustuvor yo'nalishlariga ekspert sifatida baho beradi.

NATIJARLAR

Mazkur tadqiqot doirasida yangi O'zbekistonning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan rivojlanish strategiyasi matnining kontent-tahlili mamlakatning kelajakdagi rivojlanishining 7 ta asosiy yo'nalishini aniqlashga imkon berdi:

1. Insonparvar davlatni qurish va fuqarolik jamiyati institutlarini yanada rivojlantirish. Buning uchun davlat va jamoat boshqaruvi tizimini isloh qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish rejalashtirilgan. Jumladan, mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari (mahalla) vakolatlarini kengaytirish, ularning moliyaviy mustaqilligini oshirish ko'zda tutilgan.

2. Adolat, qonun ustuvorligi tamoyillarini tasdiqlash va fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini ta'minlash. Bunga sud tizimi va huquqni muhofaza qilish organlarini isloh qilish, xususiy mulkni himoya qilishni kuchaytirish kiradi.

3. Iqtisodiy o'sishning barqaror yuqori sur'atlarini ta'minlash, milliy iqtisodiyotning diversifikatsiyasi va raqobatbardoshligini oshirish. 2026-yilga kelib, tarkibiy islohotlar va investitsiyalarni faollashtirish orqali aholi jon boshiga YaIMni 2021-yilga nisbatan 60 foizga oshirish rejalashtirilgan.

4. Real daromadlarning o'sishini va aholining hayot sifatini yaxshilashni ta'minlaydigan adolatli ijtimoiy siyosatni amalga oshirish. O'qituvchilar va shifokorlarning ish haqini oshirish, maqsadli ijtimoiy yordam tizimini kengaytirish ustuvor vazifalar qatoriga kiradi.

5. Milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida jamiyatning ma'naviy va madaniy rivojlanishi. Mamlakatning tarixiy-madaniy merosini ommalashtirish, milliy madaniyat va san'atni qo'llab-quvvatlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlar ko'zda tutilgan.

6. Milliy xavfsizlik va mudofaa qobiliyatini mustahkamlash, mamlakatning milliy manfaatlarini hisobga olgan holda pragmatik tashqi siyosat olib borish.

7. Inson salohiyatini rivojlantirish va yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish.

Shunday qilib, o'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatdiki, strategiya ko'rib chiqilayotgan davrda O'zbekistonni rivojlantirishning keng yo'nalishlarini qamrab oladi. Shu bilan birga, davlat boshqaruvining zamonaviy modelini yaratish, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va aholi farovonligini oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda.

ТАHLIL

Yangi O'zbekistonning yangi besh yillik rivojlanish strategiyasi qoidalarini 2017-2021-yillardagi oldingi strategiya bilan taqqoslash shuni ko'rsatadiki, davlat siyosatining umumiy yo'nalishi ko'p jihatdan izchil bo'lsa-da, ustuvorliklarda sezilarli farqlar mavjud [6].

Xususan, oldingi strategiyada asosiy e'tibor iqtisodiyot va ijtimoiy sohadagi tub tarkibiy islohotlarga qaratildi. Asosiy maqsadlar valyutani tartibga solishni liberallashtirish, davlatning iqtisodiyotdagi rolini pasaytirish, mamlakatning investitsion jozibadorligini oshirish edi.

2026-yilgacha strategiyada aholining turmush darajasini oshirish, ijtimoiy kafolatlar va dasturlarni kengaytirish masalalariga ko'proq e'tibor qaratilmoqda. Bu davlatning radikal o'zgarishlar bosqichidan evolyutsion rivojlanish bosqichiga o'tishining umumiy tendensiyasini aks ettiradi, bu o'tgan yillardagi natijalarga asoslanadi.

Mutaxassislarning ta'kidlashicha, yangi strategiya O'zbekiston iqtisodiyoti va ijtimoiy sohasini modernizatsiya qilishning samarali vositasi bo'lishi mumkin. Uning asosiy maqsadlari (2026-yilga kelib yalpi ichki mahsulotning 60 foizga o'sishi, ishsizlikning 5 foizgacha pasayishi va boshqalar) rejalashtirilgan tadbirlarni izchil amalga oshirish sharti bilan erishish mumkin.

Shu bilan birga, ma'lum xavflar mavjud. Bularga makroiqtisodiy beqarorlik, geosiyosiy muammolar, iqtisodiyotning ayrim tarmoqlarida yuqori malakali kadrlar yetishmasligi kiradi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yangi O'zbekistonning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan rivojlanish strategiyasi jamiyat va mamlakat iqtisodiyotining asosiy sohasini isloh qilishning muvozanatli dasturidir.

Hujjatda davlat boshqaruvi va huquqni muhofaza qilish tizimidan tortib uy – joy kommunal xo'jaligi, transport va madaniyatgacha bo'lgan keng ko'lamli yo'nalishlarni qamrab olgan chora-tadbirlarning batafsil ro'yxati keltirilgan. Asosiy e'tibor aholi farovonligini oshirish, iqtisodiyotni rivojlantirish, qonun ustuvorligi va adolat tamoyillarini tasdiqlash kabi strategik maqsadlarga qaratilgan.

Shu bilan birga, strategiyada ko'rsatilgan ba'zi choralar (masalan, inflyatsiyani pasaytirish yoki ish haqini oshirish) juda ambitsiyali. Ularning amaliy amalga oshirilishi ko'p jihatdan ichki makroiqtisodiy tendensiyalarga ham, tashqi omillarga ham bog'liq bo'ladi – energiya narxlari, valyuta kurslari, geosiyosiy vaziyat.

Belgilangan barcha maqsad va vazifalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun davlat boshqaruvining turli tarmoqlari va darajalari o'rtasidagi harakatlarni samarali muvofiqlashtirish, ijroni aniq nazorat qilish, mumkin bo'lgan ichki va tashqi zarbalarga moslashuvchan javob berish talab etiladi. Ko'rib chiqilayotgan besh yillik davr uchun yangi O'zbekistonning butun strategiyasining muvaffaqiyati buni qay darajada amalga oshirishga bog'liq bo'ladi.

XULOSA

Ushbu maqolada yangi O'zbekistonning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan rivojlanish strategiyasi – mamlakatni o'rta muddatli istiqbolda isloh qilishning asosiy maqsadlari, vazifalari va yo'nalishlarini belgilovchi asosiy dasturiy hujjat tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, strategiya O'zbekiston jamiyati va iqtisodiyotining asosiy sohalarini qamrab oladi. U avvalgi besh yillik harakatlar strategiyasidan ijtimoiy sohani rivojlantirish, aholining turmush darajasi va sifatini oshirishga katta e'tibor qaratganligi bilan ajralib turadi.

Shu bilan birga, strategiyada rejalashtirilgan barcha maqsad va vazifalarni amalga oshirishning muvaffaqiyati bir qator tashqi va ichki omillarga bog'liq bo'ladi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"
2. Кондратов Д.И. Национальные стратегии стран БРИКС: анализ и перспективы реализации. М.: МГИМО, 2018. 174 с.
3. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. М.: ГУ ВШЭ, 2000. 495 с.
4. Пахомов А. Анализ Стратегии развития Нового Узбекистана // Экономическое обозрение. 2022. No3. С. 5-12.
5. Убайдуллаев А. Реформы в Узбекистане: итоги, проблемы, перспективы. Ташкент: Shark, 2021. 272 с.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoyishi, 15.08.2017 yildagi F-5024-son "2017 — 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida".

FITRAT IJODIDA PORLOQ KELAJAK G'OYALARI

Maqsudova Nilufar Rayimjonovna

Farg'ona Politexnika Istituti akademik litseyi

Ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Ashurova Dilorom Tolibovna

Farg'ona Politexnika Istituti akademik litseyi

Rus tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Osimova Rayxona Adhamjon qizi

Farg'ona Politexnika Istituti akademik litseyi

Ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada buyuk o'zbek mutaffakiri Addurauf Fitratning asarlari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Fitrat, bosmaxona, "Rahbari najot", ilmi aqliya, "Qutqaruv yo'li".

KIRISH

Fitrat ham mamlakatdagi qashshoqlik, tengsizlik, ilm-fan, texnika sohasidagi qoloqlikdan qutulish yo'lini topish uchun Qur'on va hadislarga rioya qilish lozim deb hisoblaydi. Bu qarashlari uning 1913-yili fors-tojik tilida yozilib, 1915-yili Munzim Buxoriy noshirligida Petrograd shahridagi M.N. Maxsugov bosmaxonasida nashr etilgan falsafiy, axloqiy-didaktik asari "Rahbari najot"da o'z ifodasini topadi. Bu davrda Turkiston va Buxorodagi mutaassib ruhoniylar dunyoviy bilimlarni "kufrik" deb atab, madrasalarning dars jadvallaridan olib tashlaydilar. Fitrat o'z asarida Qur'on oyatlari va hadislardan misollar keltirib, ularning bu ishlari noto'g'ri ekanligini isbotlab beradi. U islom dini hech qachon ilm o'rganishga, dunyoviy fanlarga qarshi bo'lmaganligini, aksincha, ilmga da'vat etganligini ko'rsatadi. Yosh avlod ta'lim-tarbiyasi, ularning aqliy va ma'naviy kamoloti uchun diniy va dunyoviy ilmlarni birdek zarur deb biladi. Jadidlar kabi yangi usul maktablari o'quv rejasiga dunyoviy ilmlar bilan birga diniy ilmlarni ham qo'shishni lozim topdi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Fitrat "Rahbari najot"da o'rta asr Sharq mutafakkirlari ijodiga xos an'anani davom ettirib, fanlar tasnifini beradi. Bu narsa unga zamondosh boshqalar ijodida uchramaydi. Fitrat tomonidan fanlar tasnifini berilish sabablarini Sh.G'oyipova

shunday izohlaydi: “Birinchidan, o’sha paytlarda dogma (qotib qolgan) holida qolib ketayotgan diniy ilmlarni nazariy rivojlantirishga e’tiborni qaratish, ikkinchidan madrasalarda dars jadvallaridan olib tashlangan dunyoviy fanlar haqida atroflicha ma’lumot berish, ularni targ’ib va tashviq qilish”. Adib “Rahbari najot”, “Mavludi sharif yoxud mur’oti xayrul bashar” (1914 y), “Oila” (“Vazifai xonadori”) (1916 y) kabi ta’limiy-axloqiy asarlarida o’zining islohotchilik qarashlarini talabalarga singdirishga uringan.

Fitrat “Rahbari najot” (“Qutqaruv yo’li” yoki “Najot yo’li”) asarida fanlarni tasniflab, butun ilmlarni ikkiga:

ilmi naqliya va ilmi aqliyaga bo’ladi. Ilmi naqliya

- “naql” so’zidan olingan bo’lib, bu avlodlarga rivoyat qilish, yozib qoldirish orqali yetkaziladigan bilimlar ma’nosini beradi.

Ilmi naqliyani yana ilmi diniya va ilmi dunyoviyga bo’ladi.

Ilmi diniya ham bir necha qismlarga bo’linadi;

ilmi tafsir (Qur’on va hadislar ma’nosini kengaytirib beradigan ilm);

ilmi fiqh va usuli fiqh (islom shariatida qonunshunoslik ilmi);

-ilmi kalom (xudoshunoslik,

e’tiqod ilmi, teologiya);

ilmi hadis (Muhammad (s.a.v)ning xabar yo rivoyatlari va imomlarning naqli haqidagi ilm) kabilar.

Ilmi dunyoviyga esa: ilmi lisoniya (til to’g’risidagi ilm); ilmi tarix; jo’g’rofiya; ilmi tabobat; ilmi riyoziyot (arifmetika, handasa (geometriya)); nujum (astronomiya); musiqa; manozir va maroe (optika); algebra, muqobala; -Jarri askol (mexanika) fanlari kiritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Fitrat aqliy ilmlarni insoniyatning kashfiyotlari natijasi va bu ilm xususiy bo’lmasdan umumiydir deb hisoblaydi. Uning fikricha, bu ilmlarni ilmi nasora (xristian) yoki ilmi islomiyaga bo’lish mumkin emas. Bu fanlar butun insoniyatga tegishli bo’lib, Fitrat ularni umumiy qilib hikmat deb ataydi. Hikmat yoki ilmi aqliya 3 ta katta qismga bo’linadi:

1. Ilmi tabiyot.

2. Ilmi riyoziyot.

3. Ilmi falsafa.

Olim ilmi tabiyotni:

1. Ilmi tabobat.

2. Hikmati tabiiy. 3. Ilmi nabotat (botanika). 4. Ilmi hayvonot (zoologiya). 5. Ilmi ma'dan (mineralogiya) kabi qismlarga bo'ladi. Ilmi riyoziyotga esa 1. Hisob. 2. Jabr (algebra). 3. Handasa (geometriya). 4. Ilmi hayat (astronomiya, kosmografiya) kabi fanlarni kiritadi. Adibning fikricha, ilmi falsafa quyidagi fanlarga bo'linadi: 1. Ahvoli ryh, (psixologiya). 2. Ilmi axloq (etika). 3. Ilmi ilohi (teologiya). 4. Ilmi mantik (logika). 5. Hikmat. Fitrat o'zi tasniflagan bu ilmlarni ba'zilarini yana bir necha qismlarga bo'ladi. Masalan, tarix ilmini: muqaddas tarix va jamiyat tarixiga ajratadi. Jamiyat tarixi yana uch qismga a) ilm va adabiyot tarixi; b) tarixi tabiiy; v) tarixi siyosiyga bo'linadi va siyosiy tarixni ham umumiy va xususiy tarixdan iborat deb ko'rsatadi.

Axatova Durdoni ilmiy izlanishlari natijasida shuni aniqlaganki, Fitratning fanlarni tasniflash tizimi Ibn Sinoning "Ash Shifo" asarida berilgan tasniflash tizimiga yaqin. Ibn Sino bu asarida 22 ta fanni tasniflab, har biriga bag'ishlab alohida kitob yozadi. Bu fanlarning 8 tasi tibbiyotga, 9 tasi mantiqqa, 4 tasi riyoziyotga va 1 tasi ilohiyotga oid fanlardir. Ibn Sino riyoziyot fanlariga geometriya, arifmetika, astronomiya va musiqani kiritadi. Fitrat esa bunga hisob, jabr, handasa, astronomiyani kiritib, musiqani alohida go'zal san'atlarga qo'shadi. "Rahbari najot" asarida ta'lim mazmuniga oid o'z qarashlarini ishlab chiqadi. Ta'lim mazmunini ishlab chiqishda ham o'tmish mutafakkirlarimiz g'oyalariga tayanadi. Fitrat o'ziga xos ravishda fanlar tasnifini ishlab chiqadi, unta barcha diniy va dunyoviy ilmlarni kiritadi.

U siyosiy va iqtisodiy ilmlarni ham e'tibordan chetda qoldirmaydi. Sanoat, qishloq xo'jalik ilmlari haqida ham ma'lumotlar beradi. Adibning "Rahbari najot" – "Qutqaruv yo'li" asari esa didaktik-axloqiy asar bo'lib hisoblanadi. Fitrat bu asari orqali xalqni nodonlikdan, mamlakat va millatni qoloqlikdan qutqaruvchi najot yo'llarini izlaydi. U bu najot yo'lini ilm va Qur'on ko'rsatib beradi degan xulosaga kelib, ularni birgalikda tadqiq, etadi. Shu tadqiqotlari natijasida adib har tomonlama yetuk inson tarbiyalash haqsidagi g'oyalarini yaratadi.

Bu asarni tahlil qilish jarayonida Fitratda komil inson haqida alohida o'ziga xos g'oyalar borligini ko'rish mumkin.

XULOSA

Fitrat hayot mazmuni haqida o'z ta'limotini ishlab chiqadi. Bunda ham din bilan ilmni qo'shishga harakat qiladi. U inson kamoloti masalasini din bilan bog'lashga intilishida o'zidan oldingi mutafakkirlarning tarbiyaga musulmon dini talablaridan kelib chiqib yondashgan qarashlarini davom ettiradi. Uning fikricha, hayot mazmuni bu ikki dunyo saodatiga erishmoqdir, ikki dunyo saodati tolibi bo'lgan kishigina

komil musulmon bo‘la oladi. Fitrat faqat shu dunyoni o‘ylab, boylik ortirish, yeb-ichishni hayot maqsadi deb bilganlar; ham yoki hayot g‘oyasini narigi dunyo saodatiga erishishdan iborat deb, bu dunyo saodati uchun biror ish qilmay, bu dunyo kofirlar uchun jannat, musulmonlar uchun do‘zax deb bilganlar ham xato o‘ylaydilar, ular insoniyat vazifalarini bilmaydilar deb hisoblanadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdurauf Fitratning “Rahbari najot” asari. Toshkent. “Ma’naviyat”, 2006.
2. Shoirira Abdusalilovanning “Abdurauf Fitratning oila tarbiyasiga oid qarashlari”
3. Yoqub Saidov “Fitrat badiiy asarlari leksikasi” dissertatsiya, 2001.
4. Nargis Davurboyeva “Fitrat dramalarida milliy ozodlik g‘oyasining talqini” dissertatsiya, 1999.
5. Durdonaxatovanning “Abdurauf Fitratning ma’rifiy-pedagogik qarashlari” dissertatsiya, 1998.
6. Muhabbat Qurbonovanning “Fitratning tilshunoslik merosi” dissertatsiya, 1993.
7. Ilhom G‘aniyevning “Fitrat dramalari poetikasi” dissertatsiya, 1998.
8. G‘oyibova Shahnozaning “Abdurauf Fitratning ijtimoiy-falsafiy qarashlari” dissertatsiya, 1996.

ECONOMIC ANALYSIS OF TRAFFIC

Suyarov Nurali Jovli o'g'li.

Toshkent Davlat Transport Unversiteti

Alimov Ilyosjon Orif o'g'li

Toshkent Davlat Transport Universiteti

Abstract: The article is devoted to the issues of regulation of large-scale automobile transport, the possibility of using the theory of external effects to eliminate congestion in cities, and practical problems of traffic management on roads. A theoretical approach to classifying road traffic externalities and road transport externalities, showing that less than a quarter of the externalities are absorbed on roads today. Depending on the size, internalization options are different groups. An analysis of the results of the actual transport policy was carried out.

Key words: Environmental regulation of motor transport, external impact of motor transport, economic means of motor transport, urban policy

METHODS OF EVALUATING THE EXTERNAL COSTS OF AUTO TRANSPORT AND THEIR INTERNALIZATION

The number of vehicles and the volume of transport they carry out is a certain dependence. When studying the sciences related to traffic safety, the limits of social systems showed the degree of motorization of several cars. It is the limit where the quality changes in life begin, constantly increasing the city's traffic problems.

Due to the increase in the number of cars in the population, the attitude of the society towards public transport is also changing, the number and duration of movement in private transport is becoming more difficult. Difficulties in transferring the population from private transport to public transport are presented in the attitude of the population (Table 1). The number of cars per 1000 inhabitants should be taken into account for the transfer from private car to public transport.

Table 1

Number of cars per 1000 inhabitants	Traffic management difficulties	Public relations passenger transport
up to 10	Self-regulation	The main type of transport for passenger transportation
More than 10	Safety problems arise, highways and intersections lose traffic and capacity	The main type of transport for passenger transportation
More than 30	Deterioration of the carrying capacity of the main streets	Better development of public transport will reduce the use of private cars
More than 100	Increasing environmental and transport problems will lead to a loss of capacity of the road network	Decrease in passenger traffic
More than 150	To change the opinion of the population from private cars to public transport, to prepare for the introduction of restrictions on the use of private cars	reduction of public passenger transport routes
More than 300	Limitations on the city's road network capacity, the use of tolls and the use of cars	Transfer from private car to public transport
More than 50	All-road traffic networks, creating an off-street network of expressways, urban highways, restrictions using a car in the city	Development of all types of public passenger transport

In developed countries, mass motorization, which the population has experienced these costs, does not correspond to the high standards of quality of life. Movement in public transport, development of pedestrian and bicycle zones, car rental (instead of private ownership), creation of settlements without calculations, car-free movement has become the central provision of public transport.

It is important to understand the transition from the private car to public transport, why people choose it, with all the costs of urban transport, to move in a private car and how personal preferences in the choice of methods are in the public interest.

Many motorists do not know or do not want to understand that the facilities for moving in public transport are not complete. Some of these costs are easy to calculate (the cost of road works), while others are difficult. much more difficult (environmental pollution, deterioration of conditions, pedestrian traffic, etc.). Only a small area of the driver's seat covers an easily measurable part of the cost. Table 2 shows the social costs of private and road transport.

Private and public expenses of motor vehicle

Table 2

Personal expenses of the motorist	Social costs
Car and fuel costs (excluding taxes), partial parking costs.	Car and fuel costs (excluding taxes), partial parking costs.
Spend your time.	Spend your time.
Vehicle insurance and all types of taxes (car, fuel, etc.).	Costs related to the use of transport infrastructure (including parking).
	Environmental costs.
	Traffic is a waste of time for other participants.

The theoretical basis for the elimination of traffic jams in the city of Tashkent is being considered, the formation of a whole scientific direction within the framework of the welfare economy, and the study of the external effects of road transport. Existing studies highlight the following types of externalities of road transport (in descending order of magnitude): impact on land use; the unpaid part of parking costs; traffic jams; air pollution; risk of accidents; land price; external infrastructure costs; water pollution; traffic regulation; barrier effect; noise pollution; various vehicles;

Average global estimates of car traffic costs are roughly one-third of what is spent on a car in the city during rush hour and less than one-third of that in rural areas. leads to the use of public transport.

According to the conclusion of studies of the transport policy processes of Western countries, the internalization of the external impact of road transport, that is, the introduction of the external impact is also carried out through the government. regulating privacy and managing the demand for private transport.

The development of the regulation of automobile production standards, which began with the organization of the regulation of motor transport in developed countries:

- a) List of controlled pollutants;
- b) Legislation against which expansion of the road transport line is appealed;
- v) Strengthening environmental requirements for work;
- d) Features of increasing the warranty period for maintaining environmental cleanliness of the vehicle.

In developed countries, the object of regulation is the number of vehicles on roads. The goal of demand management is to reduce the number of cars on the road by forcing car owners to pay the full cost to society of motor vehicle traffic. 1) for cars (additional tax at purchase). car, transport taxes); 2) movement by car (congestion price on roads with toll traffic, traffic fees in a certain area (territory licensing), city entrance fee (cordon price); payment for permission to use the road network for a certain period of time (vignette schemes); electronic payment systems depending on the place of movement and the distance traveled (electronic road price); 3) for car storage (for parking payments); 4) to automobile fuels.

The combined effect of several is greater than any other means of managing the demand for citizens' vehicular traffic.

A number of important conclusions emerge for us from foreign experience:

1. The movement of the population in public transport and in private cars should not be confused. Public transport should be developed first, and private transport should be reduced.

2. Transport policy in big cities should be based on management of motorization processes. Improvement of road infrastructure encourages another part of citizens to get into cars.

3. The ability of the road network to adjust the number of cars in the city to the permit, it is possible to regulate the movement of private cars by changing the prices of traffic.

With the transition to public transport in the city centers, a mass order began on the roads, the population sold more than 1,000 buses for passenger transportation in a short period of time. In addition, if the main road network in Western countries was created before the beginning of mass motorization, then in our country it is still 20%, the population cannot use congested roads throughout the year.

On the other hand, private cars have been used to privatize the highway network in big cities. It is especially noticeable that the motorization of the population is

several times higher than the average motorization - more than 380 cars per 1000 inhabitants crosses the most important threshold of dependence on cars.

Among the big cities of the world, Moscow has a high population density. In the path of mass motorization, Moscow faced serious traffic problems and environmental problems. The development of the city's transport infrastructure significantly lagged behind the number of private cars. (See Table 3). Traffic indicators in Moscow, New York, Paris

Table 3

	Moscow	New York	Paris
Car 1 sq. km area	3.9 thousand	4 thousand	1.8 thousand
Roads 1 sq. km area	3.3 km	12,4 km	15 km
per 1000 inhabitants	0,31 km	0,96 km	1,37 km
Average speed of movement	22 km/h	38 km/h	28–40 km/h

Moscow took the third place in the world in terms of traffic congestion. In recent years, the number of private motor vehicles has increased in the city of Tashkent, which has led to the deterioration of the environmental situation as a result of traffic jams. (Beijing and Johannesburg). Polls among Muscovites conducted by the Levada Center show that there is growing concern about the traffic situation in the city. Transport problems in Moscow have led to the deterioration of the environmental situation. The share of harmful substances in the composition of emissions in Moscow is about 60% in road transport. Therefore, improved transport conditions in Moscow serve to improve the quality of life of residents.

In a number of cases, the traffic jams that have appeared in the city of Tashkent, the deterioration of the ecological situation, cause the emergence of several types of diseases.

Conclusions and suggestions. Highways, like other technical structures, directly affect the environment by changing the parameters of natural systems. From the point of view of environmental safety for the design and operation of roads, the most important structural traffic pollution, removal of land and separation of areas are important. Environmental safety is one of the main indicators of investments aimed at the development of highways. Environmental safety of a highway (its ecologically safe state) means the ability to ensure minimal harmful effects and pollution of the natural environment of the areas around the roads formed by the

engineering structures and structures of the highway and their impact on the activity of motor transport . The ecologically favorable condition of the highway is the following indicators: 1. Technical condition of highways and road structures. 2. Level of pollution of the natural environment along the road. 3. The influence of the technical condition of the road on the emission of harmful substances in motor transport. JOURNAL OF ARCHITECTURE, ENGINEERING AND MODERN TECHNOLOGIES ISSN: 2181-3469 Volume: 02 Issue: 10 2023 Year 13 Environmental safety of highways Project for construction, reconstruction, repair and maintenance of technical solutions that have a negative impact on the environment is achieved through the development and application of documents, which does not have a harmful effect on the health of the population, irreversible changes in the natural environment, deterioration of the socio-economic living conditions of people.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Постановление Президента Республики Узбекистан от 4.04.2022 № 190.
2. Постановление Кабинета Министров Республики Узбекистан «Об утверждении Правил дорожного движения» от 12 апреля 2022 года № 172.
3. Аземша С.Н., А.Н. Старовойтов. Применение научных методов в повышении безопасности дорожного движения. Гомель, 2017
4. Usmanova, M.N. (2020). An approach to solving road safety problems. <http://elib.bsut.by/bitstream/handle/123456789/4545>
5. Usmanova M. N., Rizaev Sh. FORMATION OF SOCIO-ECONOMIC FACTORS AFFECTING TRAFFIC SAFETY. Accepted in the journal The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research (ISSN-2642- 7478) for Volume 03 Issue 04 April 2021. <https://doi.org/10.37547/tajiir/Volume03Issue04-05>
6. Usmanova M. N., Rizaev Sh. FORMATION OF SOCIO-ECONOMIC FACTORS AFFECTING TRAFFIC SAFETY. Accepted in the journal The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research (ISSN-2642- 7478) for Volume 03 Issue 04 April 2021. <https://doi.org/10.37547/tajiir/Volume03Issue04-05>
7. Usmanova, M. N., & Yuldashev, DFU. (2020). Ways to improve road safety. Problems of Science, (2 (50)).

МЕХАНИЗМ ДЕЙСТВИЯ КАРДИОТОНИЧЕСКИХ ПРЕПАРАТОВ, ПРИМЕНЯЕМЫХ ПРИ СЕРДЕЧНОЙ НЕДОСТАТОЧНОСТИ

Холиджигитов Хушнуд Тоштемирович

Зарнигора Асадова Илёевна

Райхон Камаловой Собирджонова

Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti 3-bosqich talabalari

+998943572903

+998934732140

+998931519750

АННОТАЦИЯ

В работе впервые в рандомизированном контролируемом исследовании проведено изучение действия кардиотонических средств на воспалительный ответ миокарда при сердечной недостаточности (СН) у животных условно-оборонительного рефлекса избегания у крыс, удлиняет время наступления судорог и гибели мышечной ткани при введении коразола. Пилим-1 не влияет на латентный период условно-оборонительного рефлекса избегания у крыс, а также увеличивает промежуток времени до появления коразоловых судорог. Данные экспериментов свидетельствуют в пользу активирующего влияния пилим-1 и пилим-2 на ЦНС животных. Аллим-2 оказывает влияние на функции ЦНС, что проявлялось в седативном действии по тесту «открытое поле», в увеличении промежутка времени до появления судорог и времени жизни животных при введении коразола. Показано, что при максимальной перегрузке сердца давлением при тяжелой СН, обусловленной токсико-аллергическим миокардитом 10-дневной давности, терапия кардиотоническим средством аденоцином в отличие от левосимендана восстанавливает не только систолическую, но и диастолическую функцию сердца.

Лечение левосименданом в условиях острой перегрузки сердца давлением ведет к дальнейшему дисбалансу в системе цитокинов и активации ядерного фактора каппа В (NF-κB) как маркера регуляции ремоделирования миокарда со стороны врожденной иммунной системы. Благоприятное действие аденоцина® на восстановление баланса противо- и провоспалительных цитокинов ассоциировано с адекватной активацией NF-κB в ответ на острую перегрузку сердца и, как следствие, адекватной продукцией фактора некроза опухоли (ФНО)-α и интерлейкина (Ил). Полученные данные подтвердили

гипотезу о срочном ответе Ил-6 и менее выраженном изменении содержания. Сделан вывод, что аденоцин более гармонично, чем левосимендан, восстанавливает толерантность миокарда к повышенной нагрузке и резервные способности иммунной системы миокарда.

Ключевые слова: *сердечная недостаточность, внутрисердечная гемодинамика, перегрузка сердца давлением, аденоцин®, левосимендан, врожденная иммунная система, цитокиновый профиль, ядерный фактор каппа В. Проблема «Н.С. Лесков и древнерусский Пролог» только в начале 2000-х годов стала предметом научных исследований, несмотря на то, что еще при жизни писателя в критике, как светской, так и конфессиональной, был поднят вопрос о том, как используются проложные тексты в его творчестве.*

Ремоделирование миокарда при тяжелой сердечной недостаточности (СН) и хронизации процесса медирует различные структурно-функциональные сдвиги в кардиомиоцитах и внеклеточном матриксе и приводит к дилатации полостей сердца, нарушению систолической и диастолической функций миокарда, потенцированию формирования и прогрессированию СН, нарушений ритма и проводимости. Ключевым звеном фармакотерапии декомпенсированной СН со сниженной насосной функцией сердца являются позитивная кардиотоническая медикаментозная поддержка и обеспечение миокарда метаболической составляющей, повышение биоэнергетического потенциала миокарда до уровня адекватного потребностям миокарда в энергии при увеличении насосной функции сердца. Показано, что для восстановления насосной функции и толерантности сердца при тяжелых формах СН необходимо одновременное восстановление собственной локальной кардиоваскулярной, так называемой врожденной (innate) иммунной системы, обеспечивающей непосредственное участие иммунокомпетентных клеток в локальных процессах воспаления и репарации, формировании дисфункции эндотелия, феномене no-reflow, дестабилизации атером, ограничении зоны некроза в миокарде. Предполагается, что потенциальные медиаторы, рассматривающиеся как alarm'signals, фибронектин, белки теплового шока, а также активные радикалы кислорода, высвобождаемые в процессе некротических изменений в миокарде, ответственны за последующую активацию Tollподобных рецепторов, ядерного фактора каппа В (NF-κB) и системы комплемента играют ключевую роль в индукции первичного

неспецифического иммуновоспалительного ответа. Ранее было показано, что срочный ответ на повышение нагрузки реализуется в виде резкого повышения интерлейкина (Ил)-6, к которому затем присоединяется увеличение содержания Ил-1 β , данные об изменении или отсутствии ответа со стороны ФНО- α противоречивы.

В связи с этим в настоящей работе проведено сравнительное контролируемое рандомизированное исследование принципиально нового, оригинального кардиотонического, НАД-содержащего препарата аденоцина с выраженным мультитаргетным кардиопротекторным действием (ООО «ЕГВ-Фарма», г. Москва)

и кардиотонического негликозидной природы, обладающего сочетанным действием ингибитора фосфодиэстеразы и сенситизатора Ca²⁺, левосимендана (симдакс, «Орион Корпорейшн», Финляндия) на восстановление систолической и диастолической функций и регуляторной роли врожденной иммунной системы в изменении цитокинового профиля в условиях максимальной перегрузки сердца давлением при тяжелой СН в эксперименте с аденоцином в дозе 10 мг/кг, растворенного в 1 мл воды для инъекций, в ушную вену в течение 6 дней начиная с 5-го дня после разрешающей инъекции стафилококкового токсина, и II подопытная группа – 9 кроликов с СН, леченных внутривенным введением левосимендана в дозе 24 мкг/кг на фоне индометацина (3 мг/кг в день), на 5-й и на 8-й день после начала заболевания. Подопытных и контрольных животных эвтаназировали (нормального и контрольного или подопытного) под гексеналовым наркозом на 11-й день после разрешающей инъекции стафилококкового токсина. Методы подготовки кроликов и изучение внутрисердечной гемодинамики, воспроизведение ТАМ10дп, а также проведение теста с максимальной перегрузкой сердца давлением (путем полного пережатия устья аорты путем временной лигатуры, длительность каждого пережатия аорты 45 с, а максимальное число пережатий – 8 с интервалами в 5 мин) описаны в работах. Определение провоспалительных интерлейкинов (Ил-6, ИЛ-1 β и фактора некроза опухоли (ФНО)- α) и противовоспалительного интерлейкина-10 (Ил10) проводили с использованием тест-системы «BioSource International»; активность ядерного транскрипционного фактора каппа В (NF-kB) определяли коммерческой ELISA immunoassay системой при длине волны 450 нм в ядерной фракции кардиомиоцитов, полученной с использованием Nuclear Extract Kit (Active Motif, Carlsbad, Канада). Статистическую обработку результатов проводили с

использованием SPSS-10 (русская версия), достоверность различий средних определяли по t-критерию Стьюдента.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Карсанов Н. В., Джибгашвили И. К., Сукоян Г. В. и др. Субклеточная патофизиология недостаточности сердца, обусловленной токсико-аллергическим миокардитом, и действие рефрактерина на внутрисердечную гемодинамику и функциональное состояние трех систем кардиомиоцита, ответственных за акт сокращения-расслабления // Патологическая физиология и экспериментальная терапия. – 1999. – № 3. – С. 3–8.
2. Карсанов Н. В., Сукоян Г. В., Джибгашвили И. К. и др. Положительное действие рефрактерина на резервные возможности и метаболизм миокарда при его перегрузке на фоне токсико-аллергического миокардита // Патологическая физиология и экспериментальная терапия. – 1999. – № 4. – С. 10–13.
3. Сукоян Г. В., Антелава Н. А. Рациональная фармакоррекция синдрома системного воспалительного ответа при тяжелой сердечной недостаточности // Бюл. exper. биол. – 2009. – № 4. – С. 411–414.
4. Сукоян Г. В., Гонгадзе Н. В. Механизм кардиопротекторного действия аденоцина и кардиотонических средств негликозидной природы при хронической недостаточности сердца в эксперименте // Бюл. exper. биол. – 2010. – № 11. – С. 541–544.

ВРОЖДЕННЫЕ АНОМАЛИИ ГЛАЗА И ИХ УСТРАНЕНИЕ ОПЕРАЦИОННЫМ МЕТОДОМ

*Холиджигитов Хушнуд Тоштемирович
Зарнигора Асадова Илёевна
Райхон Камаловой Собирджонова
Samarqand Davlat Tibbiyot Universiteti 3-bosqich talabalari
+998943572903
+998934732140
+998931519750*

АННОТАЦИЯ

Применение разработанной нами дифференцированной технологии хирургии врожденных катаракт, сочетающихся с врожденными изменениями прозрачности и формы задней капсулы хрусталика позволяет провести внутрикапсулярную имплантацию ИОЛ даже при наличии выраженного заднего лентиконуса, избежать развития операционных и послеоперационных осложнений, улучшить качество реабилитации пациентов с ВК при осложненных формах хрусталика.

Ключевые слова: *врожденная катаракта, задний лентиконус, врожденное помутнение задней капсулы*

Лечение детей с врожденными катарактами (ВК) наряду с хирургическим этапом включает комплекс мероприятий, направленных на создание условий для восстановления зрения и дальнейшего его развития, что связано в первую очередь с оптимальной коррекцией афакии. Нарушение условий для нормального функционирования зрительного анализатора, возникших при несвоевременной, непостоянной или неполной коррекции афакии, приводит к развитию тяжелой рефракционной амблиопии, наиболее выраженной в сенситивный период развития зрительной систем. Наиболее физиологичным и эффективным методом коррекции афакии у детей в условиях современной высокотехнологичной хирургии катаракты является интраокулярная коррекция.

В то же время у детей с ВК, особенно первых месяцев и лет жизни, интраокулярная коррекция является сложной проблемой, что обусловлено выраженным клинико-функциональным полиморфизмом, возрастными анатомо-физиологическими особенностями органа зрения и наличием сопутствующих врожденных изменений глаз. Оптимальным условием для стабильной внутрикапсулярной фиксации интраокулярной линзы (ИОЛ) в растущем глазу ребенка является создание надежного капсульного мешка с сохранением задней капсулы хрусталика. Более чем в 1/3 случаев на глазах с

ВК отмечаются различные по характеру и выраженности изменения в виде врожденных помутнений, асферичности, дефекта задней капсулы (задний лентиконус), требующих проведения хирургического вмешательства для профилактики развития обскурационной или рефракционной амблиопии.

В то же время особенности хирургической тактики в таких случаях в литературе практически не освещены. Использование предложенных во взрослой практике методик инструментальной задней капсулотомии с целью профилактики вторичных катаракт и устранения оптических препятствий задней капсулы в детской практике связаны с высоким риском интра- и послеоперационных осложнений, обусловленных анатомическими особенностями детского глаза: тонкостью капсул, наличием связки Вигера между передней гиалоидной мембраной и задней капсулой хрусталика, низкой вязкостью стекловидного тела. Эти особенности обуславливают возможное развитие таких осложнений, как самопроизвольное вскрытие задней капсулы, «убегание» заднего капсулорексиса к периферии, выпадение стекловидного тела, децентрацию и дислокацию ИОЛ впоследствии. Кроме того, выполнение передней витрэктомии в достаточном объеме передним подходом на глазах детей грудного возраста технически сложно осуществимо с учетом структуры стекловидного тела и малых анатомических размеров глаз.

Цель исследования — разработка оптимальной хирургической тактики удаления ВК на глазах у детей с врожденными аномалиями задней капсулы хрусталика, позволяющей осуществить внутрикапсулярную имплантацию ИОЛ. Материал и методы. Обследовано 76 детей (128 глаз) с двусторонними (54 ребенка, 106 глаз) и односторонними ВК в возрасте от 2 мес до 2 лет. Помутнения хрусталиков, по классификации А. В. Хватовой, чаще имели атипичную форму с неравномерным помутнением хрусталиковых масс или наличием кальцификатов (87 глаз, 67,9%). Реже отмечены полные (31 глаз, 24,2%), зонулярные (8 глаз, 6,2%) и полурассосавшиеся (2 глаза, 1,6%). На 16 (12,5%) глазах отмечен микрофтальм 1 степени, на 7 глазах (5,5%) — микрофтальм 11 степени с уменьшением ПЗО глаза на 1,0 и 2,0 мм, соответственно.

Катаракты удаляли методом факоаспирации на офтальмологической хирургической системе «Мегатрон S3» («Geuder») и традиционной методикой аспирации-ирригации через тоннельные роговичные разрезы с применением одноразовых ножей (Alcon) и вискоэластиков (Provisc, Viscoat). Имплантировали различные модели эластичных интраокулярных линз (ИОЛ) «Acrysof[®]» («Alcon») разной диоптрийности.

Тактика по отношению к задней капсуле хрусталика определялась ее клинической формой в процессе хирургического вмешательства. Прозрачную заднюю капсулу хрусталика во всех случаях стремились сохранить. Результаты и обсуждение. Анализ проведенных исследований позволил

выявить большой клинический полиморфизм состояния задней капсулы хрусталика. Наряду с прозрачной неизменной задней капсулой хрусталика, отмеченной преимущественно при полных и зоналярных формах ВК, в 45,3% случаев, чаще при атипичных и наследственной формах ВК, имелись различного характера изменения задней капсулы хрусталика (см. таблицу).

В 22,6% случаев имелись ее врожденные фиброзные помутнения различного диаметра, формы, интенсивности, плотности, локализации и распространенности, часто сочетающиеся с наличием «кальцификатов», синдромом первичного персистирующего гиперпластического стекловидного тела. Помутнения были разного диаметра и формы: в виде равномерного диска диаметром 2,5—5,5 мм, неправильной формы в виде «звезды», «щупальцев», «медузы» или в форме «пирамиды», «шапочки» диаметром 2,0—3,0 мм и толщиной 1,0—1,5 мм. На 25 глазах имелось истончение задней капсулы хрусталика с взбуханием ее в переднюю камеру во время операции, сочетающееся на 14 (10,9%) глазах с задним лентиконусом (рис. 1). На глазах с резким истончением задней капсулы в месте анатомического дефекта наблюдалась выраженная проминенция ее в переднюю камеру во время удаления хрусталиковых масс с тенденцией к самопроизвольному вскрытию из-за давления со стороны стекловидного тела. В зависимости от диаметра дефекта задней капсулы хрусталика нами были выделены 3 степени заднего лентиконуса.

При I степени дефект задней капсулы был до 2,5 мм (2 глаза), при II степени — 2,5—3,0 мм (8 глаз) и при III степени — 4,5—6,0 мм (4 глаза). Хирургическая тактика по отношению к измененной задней капсуле хрусталика во время экстракции ВК определялась ее клинико-анатомическими изменениями. Так, при незначительно выраженных врожденных помутнениях задней капсулы, позволяющих офтальмоскопировать глазное дно, ее стремились сохранить. Такая тактика позволяла ареактивно имплантировать ИОЛ в капсульный мешок растущего глаза ребенка. В последующем, через 1—3 мес, проводили ИАГ-лазерную заднюю капсулотомию по разработанной нами щадящей методике с использованием крестообразной техники, позволяющей получить оптимальное по размеру оптическое окно при минимальных энергетических режимах. На глазах с наличием «кальцификатов» на задней капсуле хрусталика проводили их удаление щипцами вертикальным пинцетом 23G с использованием вискоэластиков.

Стремясь сохранить заднюю капсулу хрусталика интактной, удаляли только там, где выбор диаметра был обусловлен высоким риском самопроизвольного вскрытия задней капсулы хрусталика при выраженном ее анатомическом дефекте и значительного выпадения измененного стекловидного тела в переднюю камеру (2 глаза), что определяло необходимость имплантации ИОЛ на переднюю капсулу хрусталика в

цилиарную борозду. Для удаления хрусталиковых масс применяли наиболее щадящую по отношению к истонченной задней капсуле методику вискохирургии.

Использование высокомолекулярных вискоэластиков (провиск, гиалон и др.), обладающих высокой когезивностью, позволяло полно удалять вязкие хрусталиковые массы за счет растяжения капсульного мешка и «выталкивания» их из-под радужки благодаря образованию комплекса вискоэластик + массы, который легко, быстро и атравматично удалялся аспирацией — ирригацией с сохранением задней капсулы. Имплантацию в капсульный мешок удалось осуществить у большинства детей с истончением задней капсулы (27 глаз) (рис. 2).

Рис. 2. Глаз ребенка 6 мес с артифакцией (интракапсулярное расположение ИОЛ) после экстракции врожденной катаракты с задним лентиконусом 1 степени.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Боброва Н. Ф. Современное состояние проблемы хирургического лечения врожденных катаракт у детей // Вестн. офтальмол. — 2005. — № 2. — С. 45—47.
2. Зайдуллин И. С. Система хирургических вмешательств при патологии хрусталика в осложненных случаях у детей: Дис. ... д-ра мед. наук. Красноярск, 2012.
3. Зислина Н. Н. «Нейрофизиологические механизмы нарушения зрительного восприятия у детей и подростков». — М., 1987.
4. Зубарева Л. Н. Интраокулярная коррекция в хирургии катаракт у детей: Автореф. дис. ... д-ра мед. наук. — М., 1993.
5. Кононов Л. Б. Особенности хирургической тактики и результаты имплантации ИОЛ у детей грудного возраста с врожденными катарактами: Дис. ... канд. мед. наук. М., 2010.

AJRIQ O`SIMLIGINING SHIFOBAXSH XUSUSIYATLARI

M.A. Gafurova¹, A. Rustamov²

1. Assistant at the Department of Medical Biology and Chemistry

2. Student of CAMU Medical University

Annotatsiya: Maqolada ajriq o`simligi (*Cynodon dactylon* (L.) Pers.) ning shifobahsh xususiyatlariga oid adabiyotlar ko`rib chiqiladi. Ajriq - begona o`t. Markaziy Osiyo mamlakatlari, Bolgariya, Ozarbayjon xalq tabobatida qo`llaniladi. Ilmiy tibbiyotda kamdan-kam ishlatiladi. Unda yallig'lanishga qarshi, antioksidant, gipoglikemik, antiviral, immunomodulyator xususiyatlari mavjud.

Kalit so`zlar: Ajriq, *Cynodon dactylon* Pers., bermud o'ti, xalq tabobati

ЛЕЧЕБНЫЕ СВОЙСТВА РАСТЕНИЯ СВИНОРОЯ ПАЛЬЧАТОГО

1. Ассистент кафедры медицинская биология и химия

Медицинского университета CAMU

2. Student of CAMU Medical University

M.A. Gafurova¹, A. Rustamov²

АННОТАЦИЯ

В статье представлен обзор литературы о целебных свойствах *Cynodon dactylon* (L.) Pers. Свиной — сорная трава. Используется в народной медицине стран Средней Азии, Болгарии, Азербайджана. В научной медицине он используется редко. Обладает противовоспалительными, антиоксидантными, гипогликемическими, противовирусными, иммуномодулирующими свойствами.

Ключевые слова: свиной, *Cynodon dactylon* (L.) Pers. , бермудская трава, народная медицина.

MEDICINAL PROPERTIES OF THE DOG GRASS - CYNODON DACTYLON

Gafurova Muattar Abdulazizhanovna

Assistant at the Department of Medical Biology and Chemistry

CAMU Medical University

ABSTRACT

The article provides a review of the literature on the healing properties of *Cynodon dactylon* (L.) Pers. Bermuda grass is a weed. Used in folk medicine of Central Asia, Bulgaria and Azerbaijan. It is rarely used in scientific medicine. It has anti-inflammatory, antioxidant, hypoglycemic, antiviral, immunomodulatory properties.

Keywords: Bermuda grass, *Cynodon dactylon* Pers., traditional medicine.

Ajriq (*Cynodon dactylon* (L.) Pers.) — [boshqodoshlarga](#) mansub ko'p yillik ildizpoyali [begona o't](#). [Barglari](#) lentasimon, dag'al, chetlari o'tkir-g'idirish. 3-8 boshqosimon shoxchalardan iborat to'pguli poya uchida joylashgan. Mevasi — doncha. Iyundan to'kech kuzgacha gullab meva tugadi. Asosan [ildizpoyasi](#), qisman urug'i yordamida (urug'i ko'pincha chang qorakuya kasalligi bilan zararlanadi) ko'payadi. Yer osti ildizpoyalari gorizontal yoki qiyshiq joylashgan novdalar hosil qiladi. Bu novda bo'g'imlaridan yer ustiga o'simtalar o'sib chiqadi. Shuningdek, yer ustiga chiqqan novda bo'g'imlarida iddiz rivojlanadi va barg qo'ltig'idan gul beruvchi poya o'sadi[1].

Cynodon dactylon, odatda Bermud o'ti sifatida tanilgan, butun dunyoda uchraydigan o'tdir. Uning vatani Evropa, Afrika, Avstraliya va Osiyoning katta qismi. Umumiy nomidan farqli o'laroq, u Bermud orollaridan tarqalmagan va u erda juda ko'p invaziv tur hisoblanadi. Bermud orolida u "qisqichbaqa o'ti" (shuningdek, *Digitaria sanguinalis* nomi) sifatida tanilgan. Ajriq janubning Yevropa qisminida, Kavkazda, G'arbiy Sibirning janubida va O'rta Osiyoda uchraydi; o'tli yonbag'irlarda, o'tloqlarda, suv bosgan yerlarda, lalmi yerlarda, yo'llar yaqinida va dala va bog'larda begona o't sifatida o'sadi. Boshqa nomlari: Dhoob, dūrva o'ti, etana o'ti, dubo, it o'ti, it tish o'ti, [2] Bagama o'ti, qisqichbaqa o'ti, shayton o'ti, divan o'ti, hind doab, arugampul, grama, sim o't va tirnovchi o't, ruslarda-svinoroy palchatiy yoki palchatka.

O'simlikning kimyoviy tarkibi: karotinoidlar, B vitamini, organik kislotalar, saxaroza, fruktanlar, olma kislota tuzlari, saponinlar va yog'larga boy.[16]. Ajriq o'ti ildizpoyasida saponinlar, kraxmal, polisaxarid trititsin, luteolin, apigenin, p-kumar kislota mavjud.— [3]. Bundan tashqari, flavonoidlar - quercetin, kaempferol, rutin, katexin, miritsetin; karotinoidlar - b-karotin, violoksantin, zeaksantin ajratilib olingan. — [4, p.790]. Stilbenlar ham aniqlangan— [5 p.5].

Xalq tabobatida ajriq o`simligi quyidagilar uchun ishlatiladi: □ yuqori nafas yo`llarining infeksiyalari, □ dizenteriya, □ revmatizm, □ siydik tosh va siydik tanosil a`zolari kasalliklarida, jinsiy zaiflik, prostata gipertrofiyasi va prostata adenomasida, burundan qon ketishida, ko`z kasalliklarida, suyak sinishi, □ eshak yemi- allergik kasalligida, yaralar, qorasonda [16].

O`simlikning barcha qismlari antioksidanlik xossasiga ega [6, p.127; 2, c.512]. Bolgariyada xalq tabobatida Cynodon dactylon ildizpoyasi siydik haydovchi, surgi va balg`am ko`chiruvchi vosita sifatida ishlatiladi. – [7, c.263]. «Ayurveda» tibbiyotida Cynodon dactylon teri yaralarini – [8, p.39], artritda yallig`lanishni davolashda ishlatiladi – [9, p.653].

O`zbekistonlik mutaxassislar Cynodon dactylon ildizidan qahva olishni o`zlashtirdi. U saratonga davo bo`lishi mumkin. O`zbekiston Fanlar akademiyasi tomonidan ushbu turdagi qahva tekshirilib, iste`molga yaroqli, deb tasdiqlandi [17].

Eksperimental tadqiqotlar o`simlik ekstraktida yallig'lanishga qarshi xususiyatlar mavjudligini tasdiqladi – [10, p.653]. yana antiartritlik xususiyatlari aniqlangan – [11, p.222]. Yangi o'simlik sharbati immunomodulyatorlik xususiyatlarga ega – [12, p.222]. Skopoletin mavjudligi sababli, cho'chqa o'ti ekstrakti aniq bronxodilatator ta'siriga ega. – [13, p.952]. Ajriqing spirtli ekstrakti virusga qarshi faollikka ega – [14, p.358]. ildizpoyalari ekstrakti yaralarni bitirish xususiyatiga ega – [15, p.137].

Adabiyotlar:

1. [O`zME](#). Birinchi jild. Toshkent, 2000-yi
2. ["Iraq"](#). Intreasures.com. Retrieved 5 November 2015
3. Karthikeyan R., Devadasu C., Srinivasa Babu P. Isolation, Characterization, and RP-HPLC Estimation of P-Coumaric Acid from Methanolic Extract of Durva Grass (Cynodon dactylon Linn.) (Pers.) - Int. J. Anal. Chem. 2015, 2015, 201386.
4. Muthukrishnan S.D., Kaliyaperumal A., Subramaniyan A. Identification and determination of flavonoids, carotenoids and chlorophyll concentration in Cynodon dactylon (L.) by HPLC analysis - Nat. Prod. Res. 2015, 29(8), 785-790.
5. Li B.J., Liu Y., Gu A.T., Zhang Q., Chen L., Wang S.M., Wang F. Two new stilbene trimers from Cynodon dactylon - Nat. Prod. Res. 2017, Apr 10, 1-5.

6. Roy S., Pawar S., Chowdhary A. Evaluation of In Vitro Cytotoxic and Antioxidant Activity of *Datura metel* Linn. and *Cynodon dactylon* Linn. Extracts - *Pharmacognosy Res.* 2016, Apr-Jun., 8(2), 123-127.

7. Современная фитотерапия - под ред. Петкова В. София, Медицина и физкультура 1988

8. Biswas T.K., Mukherjee B. Plant medicines of Indian origin for wound healing activity: a review - *Int. J. Low. Extrem. Wounds.* 2003, Mar., 2(1), 25-39.

9. Sindhu G., Ratheesh M., Shyni G.L., Helen A. Inhibitory effects of *Cynodon dactylon* L. on inflammation and oxidative stress in adjuvant treated rats - *Immunopharmacol. Immunotoxicol.* 2009, 31 (4), 647-653.

10. Sadki C., Nacht B., Souliman A., Atmani F. Acute diuretic activity of aqueous *Erica multiflora* flowers and *Cynodon dactylon* rhizomes extracts in rats - *J. Ethnopharmacol.* 2010, Mar 24, 128(2), 352-356.

11. Bhangale J., Acharya S. Antiarthritic activity of *Cynodon dactylon* (L.) Pers. - *Indian. J. Exp. Biol.* 2014, Mar., 52(3), 215-222.

12. Mangathayaru K., Umadevi M., Reddy C.U. Evaluation of the immunomodulatory and DNA protective activities of the shoots of *Cynodon dactylon* - *J. Ethnopharmacol.* 2009, May 4, 123(1), 181-184.

13. Patel M.R., Bhalodia Y.S., Pathak N.L., Patel M.S., Suthar K., Patel N., Golwala D.K., Jivani N.P. Study on the mechanism of the bronchodilatory effects of *Cynodon dactylon* (Linn.) and identification of the active ingredient - *J. Ethnopharmacol.* 2013, Dec 12, 150(3), 946-952.

14. Murali K.S., Sivasubramanian S., Vincent S., Murugan S.B., Giridaran B., Dinesh S., Gunasekaran P., Krishnasamy K., Sathishkumar R. Anti-chikungunya activity of luteolin and apigenin rich fraction from *Cynodon dactylon* - *Asian. Pac. J. Trop. Med.* 2015, May, 8(5), 352-358.

15. Biswas T.K., Mukherjee B. Plant medicines of Indian origin for wound healing activity: a review - *Int. J. Low. Extrem. Wounds.* 2003, Mar., 2(1), 25-39.

16. <https://ltravi.ru/pochki/svinorojj-palchatyj.html>

17. <https://kun.uz/92643809>

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	СЫВОРОТОЧНЫЙ БЕЛОК ДЛЯ ДЕТСКОГО ПИТАНИЯ	3
2	IT ni TIBBIYOTDAGI O'RNI	7
3	STOMATOLOGIYADA ITNING ANAMIYATI	11
4	ЁНОҚ-ОРБИТАЛ КОМПЛЕКСИ ЖАРОХАТЛАРИДА ЮЗАГА КЕЛАДИГАН АСОРАТЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ	15
5	ПРОФИЛАКТИКА ВОСПАЛИТЕЛЬНЫХ ОСЛОЖНЕНИЙ ПЕРЕЛОМОВ НИЖНЕЙ ЧЕЛЮСТИ	18
6	ОПТИМИЗАЦИЯ ЛЕЧЕНИЯ ПОСТРАВМАТИЧЕСКИХ РУБЦОВ ЧЕЛЮСТНО ЛИЦЕВОЙ ОБЛАСТИ	20
7	INGLIZ TILINI O'QITISHDA MAKTAB O'QUVCHILARINI GRAMMATIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH	22
8	ZAMONAVIY HARBIY HARAKATLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	26
9	GILAMDO'ZLIK AZALDAN QOLGAN AN'ANA	32
10	BLOKCHEYN TEXNOLOGIYALARI VA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI	36
11	DIAGNOSTICS OF CARS WITH NEW MODERN TECHNICAL TOOLS	43
12	ORGANIZATION OF PEDESTRIAN CROSSINGS AND THEIR REGULATION	47
13	ORGANIZATION AND ANALYSIS OF BUS TRAFFIC	50
14	UNUTILMAS KALOMLAR	53
15	THE IMPORTANCE OF TECHNOLOGY IN TEACHING ENGLISH	56
16	THE INTEGRAL ROLE OF SPECIALIZED CORPORA IN POLYSEMANTIC TERM ANALYSIS	60
17	APPLYING COMPUTER LINGUISTICS ANALYSIS METHODS IN CATALOGING POLYSEMIC TERMS	63
18	СОДЕРЖАНИЕ И СУЩНОСТЬ МЕНЕДЖМЕНТА КАЧЕСТВА ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ	66
19	РОЛЬ СЕМЬИ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	74
20	ИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	79

21	PEDAGOGIKADA SHAXS RIVOJLANISHINING UMUMIY QONUNIYATLARI	85
22	INSON SALOMATLIGIGA SHAKARNING TA'SIR	88
23	FARMAKOLOGIYA HAMDA TABIIY VA SINTETIK DORI TUSHUNCHALARI, AHAMIYATI VA ULARNING AHAMIYATINI O'RGANISH	95
24	ENDOKRINOLOGIYA. ENDOKRIN TIZIM.	98
25	XONA O'SIMLIKLARIGA EKOLOGIK OMILLARNING TA'SIRINI O'RGANISH BO'YICHA BIOLOGIK TAJRIBA VA KUZATISHLAR O'TKAZISH	104
26	PERIFERIK NERV TIZIMI HAQIDA UMUMIY MA'LUMOTLAR	106
27	SEZGI ORGANLARI VA UNING YOSHGA BOG'LIQ ANATOMIYASI HAQIDA UMUMIY MA'LUMOT	110
28	MODIFIED BAZALT WITH COMPLETED POLYVINYLCHLORIDE COMPOSITION X-ray ANALYSIS RESULTS CLASSIFICATION	115
29	МОДИФИКАЦИЯ ЛАНГАНБАЗАЛТ БИЛАН ТЎЛДИРИЛГАН ПОЛИВИНИЛХЛОРИД КОМПОЗИЦИЯСИНИНГ РЕНТГЕН ТАХЛИЛ НАТИЖАЛАРИ ТАШИФИ	118
30	KORXONADA MAHSULOTLARNI BAHOLASH KO'RSATKICHLARINI BOSHQARISH	121
31	ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARGA GRAMMATIK TUSHUNCHALARNI O'RGATIB BORISHNING AHAMIYATI	125
32	OILA MA'SULIYATI SHA'NI VA QADRI	129
33	COREL DRAW DASTURIDA MATNLAR VA JADVALLAR BILAN ISHLASH	135
34	PONASIMON VA CHAKKA SUYAKLARI TUZILISHI YOSHGA OID XUSUSIYATLARI. CHAKKA SUYAGINING KANALLARI	142
35	"YANGI O'ZBEKISTON TARAQQIYOTI" STRATEGIYASIDA RESPUBLIKANI KELGUSIDA RIVOJLANTIRISHNING MAQSAD VA VAZIFALARI	146
36	FITRAT IJODIDA PORLOQ KELAJAK G'OYALARI	151
37	ECONOMIC ANALYSIS OF TRAFFIC	155
38	МЕХАНИЗМ ДЕЙСТВИЯ КАРДИОТОНИЧЕСКИХ ПРЕПАРАТОВ, ПРИМЕНЯЕМЫХ ПРИ СЕРДЕЧНОЙ НЕДОСТАТОЧНОСТИ	161
39	ВРОЖДЕННЫЕ АНОМАЛИИ ГЛАЗА И ИХ УСТРАНЕНИЕ ОПЕРАЦИОННЫМ МЕТОДОМ	165
40	AJRIQ O'SIMLIGINING SHIFOBAXSH XUSUSIYATLARI	169

Внимание!— ЛУЧШИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ статьи и номера в юридическом, медицинском, социальном, научном журнале, информация в классах, права на информацию и правильные органы несут ответственность за точность данных органов.

Главный редактор:

В. Л. Семёнов

Помощник редактора:

М. А. Борисов

Редактор дизайна:

З. Ш. Халиков